

Jacobsstaf

februari 2013

97

Hilde Peters: 255.088
Voetstappen

De vrijheid van de fietser

Pelgrimeren met een
beperking: Bert Glorie

Inhoud

Stenen als symbool en ritueel

Bert Glorie liep de camino op de tast

Entrada

4 Kort nieuws, brieven en andere opvallende zaken

Rituelen

26 Voetstappen als rituelen

Karin Abdullah Khan-Feenstra

Beeldend kunstenaar Hilde Peters en haar kunstproject
255.088 Voetstappen.

30 Kruizen, schelpen, stenen en pijlen

Damiaan Messing

Over symbolen en rituelen die zich genesteld hebben in het
collectieve geheugen van de Santiago-ganger.

Wandelen & Fietsen

21 Geraakt door eenvoud en natuur

Arno Cuppen

De Cammino di Assisi

24 De wind houdt van mij

Peter Raggens

Pelgrimeren met ... een trike.

40 De vrijheid van de fietser

Harry de Bot

Waarom fietsen fijner is dan lopen.

45 Een handje van boven

Wendela van der Zee

Hoe een wandeling op de Nederlandse Jacobsweg anders
loopt dan gepland.

Geschiedenis & Cultuur

14 Cinema Camino - The Way

Jasper Koedam

32 De Heilige Eik van Oirschot

Freek van der Veen

Langs heilige plaatsen aan de Nederlandse Jacobswegen.

38 De pijl van de Duitser

Mireille Madou

Santiago - De apostel en zijn mirakelen.

50 Jacobalia - Jacobus in de Oude Kerk in Amsterdam

Herman Holtmaat & Hans Olthof

Pelgrimeren

8 Pelgrimeren met een beperking

Hein Dik / André Brouwer

De blinde Bert Glorie liep naar Santiago de Compostela. Een
interview. En hoe verging het eigenlijk zijn begeleiders?

Foto vooromslag:
Jasper Koedam

Geraakt door eenvoud en natuur: Cammino di Assisi

16 De Kwestie

Hein Dik

Reacties op een gebroken vriendschap. Een reportage.

42 'Santiago is hier gewoon een kast vol boeken'

Bram van der Wees

Hoe is het om dagelijks professioneel met Santiago bezig te zijn? Interview met boekverkoper Fokko Bos van Reisboekhandel Pied à Terre.

46 Pelgrims van het eerste uur

Gerard Luiten & Huub de Gier

Interview met Anneke Bettonvil.

Het Genootschap

7 Onderweg

Joost Bol

34 'De Andere Camino'

Landelijke voorjaarsbijeenkomst in Delft.

44 Agenda

49 Regioberichten

52 Compostelaregister

Van de redactie

Verandering

Ik kuste vrouw en kind, trok de deur achter me dicht en ging op stap. Na één week belde mijn zwager naar mijn vrouw en vroeg belangstellend waar ik mij inmiddels bevond. En wat hij vooral wilde weten: of ik al erg veranderd was. Hij verwachtte blijkbaar dat ik ter hoogte van Sint-Jobin-'t-Goor een groot inzicht had gekregen. Mijn zwager is een aardige katholieke man, maar met zijn vraag veronderstelde hij bij mij een bevindelijkheid die je op de aanvoerwegen naar Compostela maar weinig tegenkomt.

Ik was na een week niet veranderd, en bij aankomst nog niet. Herman Vuijsje signaleerde het al in zijn boek *Pelgrim zonder God*: al zou je dat nog zo graag willen, je verandert niet wezenlijk tijdens je tocht. Je verwerft hooguit enkele bescheiden inzichten in jezelf en in je omgang met anderen. Zoals: het gaat om de eerste stap, verwelkom het onvoorziene, na regen komt zonneschijn, en het is zalig om te ontvangen. Ieder die de tocht naar Santiago heeft gemaakt kent ze en heeft geleerd de dingen te nemen zoals ze komen. En inderdaad, je wordt wat gevoeliger voor de dingen om je heen, je bent opener naar anderen en tevreden met weinig. Maar zelden betekent dit een werkelijke innerlijke metamorfose.

Wat wel verandert, is de camino zelf. Was hij in de middeleeuwen nog een weg voor zondaars, heilsbegerigen en Jacobusaanbidders, vijftig jaar geleden een bron voor de bestudering van de cultuur van de middeleeuwen, tegenwoordig is de camino een middel om jezelf te vinden, passend bij het individualisme dat de basis vormt van onze cultuur. De camino verandert de mensen niet, de mensen veranderen de camino.

De *Jacobsstaf* beweegt mee. De redactie wil andere thema's aanreiken, de oude thema's anders aansnijden, naast bekende ook andere wegen beschrijven en begaan, zoeken naar de mens achter de pelgrim, en vaker met u, lezer, in gesprek. Net als de pelgrim gaan we stap voor stap, slaan we nu en dan eens een onverwachte weg in, staan we stil bij een mooi uitzicht en proberen we doodlopende wegen te vermijden. We doen het geleidelijk aan, verwacht ook van ons geen bekering bij Sint-Job.

Eén verandering kan niet geruisloos worden doorgevoerd: het uiterlijk van de *Jacobsstaf* is na vijftientig jaar aangepast aan het Nederlandse tijdschriftklimaat: groter formaat, meer ruimte voor beeld, meer kleur. Innerlijk blijven we dezelfde: geïnteresseerd in alles wat te maken heeft met de wegen naar Compostela.

Bram van der Wees, hoofdredacteur

redactie@santiago.nl

Kopij voor *Jacobsstaf* 98 inleveren vóór 15 april.

2012 uitgelopen

Hanneke de Gooijer wilde niet thuis zijn met de feestdagen, pakte haar rugzak, en besloot Kerstmis en Nieuwjaar op de Camino Portugués door te brengen:

‘22 december: ik loop, alsof het de normaalste zaak van de wereld is, Rates binnen. De herberg is snel gevonden en je raadt het nooit, binnen is de kerstlunch van de hospitaleros en vrienden bezig. Ze zijn nog nooit zo blij geweest om juist op dit moment pelgrims te ontvangen. We worden verwend met allerlei lekkers, er is muziek en zang en snel wordt er een elektronisch kacheltje in het slaapverblijf geplaatst.

24 december: kerstavond vier ik gezamenlijk met een Portugees, een Spanjaard, een Ierse, een Italiaanse en een wandelvriend uit Nederland. Ik besluit voor ons zessen een gerecht te maken. Een klein winkeltje in Ponte de Lima heeft nog één kip, en met een handje vijgen wordt het een heerlijke maaltijd. Met stevig brood en een salade erbij hebben we een groots kerstdiner. De ‘rugzakkerstboom’ van Blokker van 1 euro verkleurt zeven keer in zeven seconde en is een groot succes.

31 december: 12 uur, 12 slagen, iedere slag een druif (heel doorslikken!), 12 druiven. *Feliz Año!* 🌿

Koninklijke onderscheiding broeder Fons van der Laan

Zaterdag 8 december kreeg broeder Fons van der Laan de grootste verrassing van zijn leven. Uit handen van burgemeester Anja Thijs van de gemeente Eersel kreeg hij de koninklijke onderscheiding Lid in de Orde van Oranje-Nassau opgespeld. Broeder Fons wordt gezien als grondlegger van de Pelgrimshoeve Kafarnaüm en later de Jacobushoeve in Vessem. ‘Het geeft een dubbel gevoel, deze onderscheiding’, sprak hij bedeesd. ‘Als broeder ben ik altijd op weg geweest om goede werken te doen. Nooit met de intentie dat dit het gevolg zou zijn.’ De goedlachse broeder ziet zijn onderscheiding vooral als eerbetoon voor alle vrijwilligers die hem altijd terzijde stonden. ‘Ik wil dit lintje namens al die anderen dragen. Alles wat ik deed, deed ik ook nooit alleen.’

Tegelijkertijd werd de biografie gepresenteerd van broeder Fons, *Onderweg met vele anderen* door Harrie Wenting. Deze is voor € 15 te bestellen via de website www.verhalenuitdekampen.nl > Boeken. 🌿 *Jac Naus*

Weer toename aantal pelgrims in 2012

Het pelgrimsbureau in Santiago de Compostela heeft zijn statistisch rapport over 2012 uitgebracht. Enkele interessante cijfers: in totaal registreerden zich 192.488 pelgrims bij het pelgrimsbureau, een toename van bijna 10.000 pelgrims in vergelijking met 2011. Daarvan was 56% man en betrof het 85% voetpelgrims. Opvallend is de toename van het aantal pelgrims uit de VS, meer dan een verdubbeling in vergelijking met 2011! Volgens het pelgrimsbureau is dit het gevolg van de verschijning van *The Way* (zie p. 14 voor een bespreking van deze film).

Er meldden zich in 2012 3.015 Nederlanders bij het pelgrimsbureau, waarvan er 786 vertrokken waren uit Nederland. Verder zal het u niet verbazen dat de Camino Francés nog steeds het populairst is: ruim 70% volgde deze route. Gevolgd door de Camino Portugués (13%), Camino del Norte (7%), Via de la Plata (4%) en Camino Primitivo (3%). Voor het volledige rapport: Peregrinossantiago.es > Statistics. 🌿

Het is niet alles oud wat er blinkt ...

In Le Puy-en-Velay maakte ik een wandeling, voordat ik de volgende dag aan mijn tocht naar Santiago zou beginnen. Ik maakte een foto van een houten beeld van Sint-Jacobus boven een winkel op de hoek van de Place du Plot en de Rue Saint-Jacques. Het leek mij een aardig kiekje voor onze jaarlijkse kerst- en nieuwjaarskaart. Terwijl ik stond te fotograferen werd ik aangeproken door een *habitant locale*, die mij met grote stelligheid vertelde dat het houten beeldje stamde uit een middeleeuwse kerk die ooit op de Place du Plot gestaan zou hebben. De kerk zou door brand zijn verwoest, maar het beeldje werd later teruggevonden en sierde sindsdien de gevel.

Op zoek naar een exact jaartal van het beeldje voor op de kerstkaart, mailde ik later met de plaatselijke VVV. Hun antwoord: 'Het houten beeldhouwwerkje is een moderne versie en vijftien jaar geleden vervaardigd door de plaatselijke mevrouw Madeleine Déchaux. Er zou een kerk geweest zijn op de Place du Plot, maar het beeldje is daar (zeker) niet gevonden.'

U begrijpt dat er zich een forse teleurstelling van mij meester maakte, weg waren in één keer mijn bespiegelingen en fantasieën over vroeger tijden. Zo zie je maar: laat je – ook als pelgrim – niet te snel meeslepen door de couleur locale. 🌿

Geert Elfrink

Sint-Jacobsschelp in Canada

Bergen op Zoom is op 27 oktober 1944 door het Canadese leger bevrijd. Nog ieder jaar wordt dit feit herdacht in aanwezigheid van Canadese oud-strijders. In 2007 kwam ik met een van hen in gesprek en tot mijn verbazing zag ik de ons bekende jakobsschelp op zijn militair embleem. Hij wist niet waarom deze op zijn embleem was afgebeeld. Ik ging op onderzoek uit.

Na de Eerste Wereldoorlog werden in de jaren twintig twee Canadese infanterieregimenten samengevoegd tot een nieuw regiment: het Lincoln and Welland Regiment. Voor het regiment moest een nieuw embleem worden ontworpen. Het afgebeelde kraagembleem bestaat uit een dubbele cirkel met de naam van het regiment, in het midden de schelp en daarboven de Britse Imperial State Crown. Het motto van het regiment luidt: 'Non nobis sed patriae' ('Niet voor ons maar voor het vaderland'). De spreuk gaat terug op Psalm 115, vers 1, tevens het motto van de Orde van de Tempeliers: 'Geef niet aan ons Heer, niet aan ons, maar aan Uw naam de glorie.'

De schelp is een embleem voor soldaten die zich in het verre buitenland verdienstelijk hebben gemaakt. Het is ook een uiting van trouw. Daarom is de schelp wereldwijd een van de meest gebruikte heraldische symbolen. Naar aanleiding van het embleem schrijft majoor R.L. Rogers:

'De pelgrimsschelp, zijnde het symbool van diegenen die een pelgrimage hebben ge-

maakt naar Jeruzalem.' Dat laatste, zo weten wij maar al te goed, is niet juist, want de Jeruzalemganger had als symbool de palmtak, terwijl de Santiagoganger een schelp draagt. Maar we mogen de Canadezen in de jaren twintig van de vorige eeuw niet kwalijk nemen dat zij van dat onderscheid niets afwisten. 🌿

Huub Mooren

Joop van der Meulen 1933-2013

Op vrijdag 25 januari 2013 overleed Joop van der Meulen. Hij was 79 jaar en al enige tijd ziek. Joop was bestuurslid van 1996 tot en met 2002, met name belast met de internationale contacten. Ook was hij de schrijver en samensteller van de succesvolle uitgaven *Praktisch Pelgrimeren* en *Het Geheim van de Schelp*.

In *Jacobsstaf* 96 van december 2012 is een uitgebreid interview te lezen met Joop met als titel *Waar praktijk en spiritualiteit samenkomen*. We zijn Joop veel dank verschuldigd voor zijn ideeën en betrokkenheid bij ons genootschap. Zijn veelomvattende activiteiten brachten stevast de praktijk en de spiritualiteit van het pelgrimeren samen.

Hij leeft in onze herinnering voort als een aimabel en gedreven persoon. 🌿

Namens bestuur Nederlands Genootschap van Sint Jacob,
André Brouwer, secretaris

Planten en kruiden langs de camino: herfsttijloos

In de herfst kan men genieten van de herfsttijloos (*colchicum autumnale*), die nog overal bloeit langs de kant van de weg en zelfs op het vaak bikkelharde wandelpad dat door menige Santiagoganger wordt betreden. Het kleine plantje lijkt erg veel op de krokus.

De soort stamt oorspronkelijk uit West-Azië en het Middellandse Zeegebied, maar komt nu, met uitzondering van het noorden, in geheel Europa voor. De plant komt vooral voor in bossen, langs duinpaden en in vochtige weilanden. In Nederland is de soort zeldzaam in het wild.

Het blijft iedere keer weer een groot wonder hoe zo een kleine krokusbol met haar tere bloem uit de grond schiet. Vaak is de grond zo keihard dat men er niet eens een tentharing in zou kunnen krijgen!

Zelfs tijdens een zeer natte en mistige dag heb ik het tijdens mijn tocht meegemaakt dat de bloem volop in bloei was.

In de middeleeuwen werd de plant gebruikt tegen geelzucht en droeg men de knol om zijn nek ter bescherming tegen de pest en tandpijn. 🌿

Simone Huijts

Het geluid van de camino

Uitgerust met een geluidsrecorder liep de Spaanse geluidskunstenaar Edu Comelles van Roncesvalles naar Logroño. Onderweg maakte hij opnames van omgevingsgeluiden in de beste traditie van de *field recordings*. Het resultaat is de cd *CAMINO, Parte Primera*, een fraaie auditieve herinnering aan de Camino de Santiago: het geluid van pelgrims over het grind voor de herberg in Roncesvalles, dorpsgeluiden, het geluid van grazend vee, het ruisen van de windmolens op de Alto del Perdón, onweer in Los Arcos, enzovoort. Zoals de cd-titel al aangeeft, is het de bedoeling dat meerdere delen volgen. De opnames zijn online te beluisteren op www.educomelles.com > Discography > Albums, en daar ook als gratis download beschikbaar. 🌿

Elke dag

Voor het laatste huis van het dorp Moratinos zit een man op een bankje. Hij zit voorovergebogen. Kijkt naar elke pelgrim en groet ze allemaal. We lopen hem voorbij, ik kan niet goed zien wat hij aan het doen is. Maar er is iets dat me na twintig meter om doet keren. Ik praat met hem, hij praat met mij, we verstaan elkaar niet en wel. Hij maakt kleine knoopjes in een dun touw, steeds op een heel regelmatige afstand. En ontwart ze weer. En ik realiseer me dat hij hier de hele dag zit en niets doet dan steeds knoopjes maken. Geeft hij rust aan een donkere geest?

In mijn land zou hij niet op straat zitten, maar we zouden een of andere officiële touwknopbaan voor hem vinden – dat is eigenlijk ook mijn laatste werk, waarmee ik net gestopt ben – en in dit kleine dorp, in dit moment van elkaar begrijpen, vang ik een glimp op van mijn eigen toekomst. We schudden elkaar de hand. Loop verder, naar je bestemming. 🌿

Simon Wijma

Meer reisimpressies van Simon Wijma op Sobercamino.blogspot.nl

Nog een putdeksel

Ans Jonker stuurde de redactie nog een foto van een Santiago-putdeksel naar aanleiding van het artikel van Frank Kouwe in *Jacobsstaf* 96. Ans maakte de foto in augustus 2012, toen zij in Santiago arriveerde. 🌿

Activiteiten Geschiedenis, Kunst en Cultuur

De Werkgroep Geschiedenis en Cultuur organiseert in samenwerking met het Instituto Cervantes in Utrecht een interessante lezingencyclus. Vijf gerenommeerde sprekers belichten onderwerpen over het pelgrimeren door de eeuwen heen en de geschiedenis en cultuur van de Camino Francés:

- 6 maart: *Pelgrimeren door de eeuwen heen: een cultuurhistorische benadering* / Wendelien van Welie
- 20 maart: *De Spaanse Jacobuslegende: ontstaan en gevolg* / Jan van Herwaarden
- 3 april: *De betekenis van Beatus de Liébana voor de mythe rondom Jacobus* / Aart Ligthart
- 17 april: *Jacobus de Morenododer?* / Wantje Fritschy
- 24 april: *Vroegmiddeleeuwse bouwkunst in het noordwesten van Spanje* / Tineke Blom

De lezingen vinden plaats van 19.00 tot 21.00 uur, in het Instituto Cervantes, Domplein 3 in Utrecht. Voor meer informatie en aanmelding, kijk op Santiago.nl > Activiteiten.

Vertaling pelgrimszegen en -pas

In de vorige *Jacobsstaf* plaatsten we het verzoek van lid Jitse van der Wal voor een Nederlandse vertaling van de Spaanse pelgrimspas en de pelgrimszegen die in Roncesvalles gegeven wordt. De *Jacobsstaf* lag nog niet koud op de deurmat of de eerste vertaler diende zich al aan: Bert Kruijff uit 's-Heerenberg. Hij klaarde de klus in een dag en de vertalingen zijn inmiddels te vinden op Santiago.nl > Op weg naar Santiago > Bedevaart en pelgrimage. Daarna ontvingen we nog vele reacties van lezers die ook hun diensten aanboden. Dank daarvoor! 🌿

Onderweg

En? Wat is u eerste indruk van de nieuwe *Jacobsstaf*? Als bestuur waren wij heel enthousiast toen de redactie ons het concept voor de nieuwe vormgeving liet zien. Ook de Jacobsstaf is onderweg naar een nieuw gezicht, naar een nieuwe manier om met de leden van ons genootschap te communiceren. Niet alleen berichten uitzenden, maar ook actief op zoek naar de mening van de leden over tal van onderwerpen. Wij feliciteren de redactie met de gemaakte stappen. Er zullen ongetwijfeld aan de hand van eigen inzichten en commentaren uit het land nog verfijningen volgen, maar de grote stappen zijn gezet.

Gaat u dit jaar onderweg naar Santiago? Weet dan, dat vanaf half april een 'huiskamer der Lage Landen' in Santiago op u wacht, waar u met veel warmte en belangstelling welkom geheten zult worden. Achter de schermen wordt nu hard gewerkt aan de organisatie en het zoeken naar medewerkers. Waar de huiskamer precies komt is nog even afwachten. Wij denken in of dicht bij het centrum een leegstaand winkelpand te huren voor zeven maanden. Verhuurders zullen dat pas op het laatste nippertje willen doen, in de hoop dat zich toch nog een huurder voor langere tijd aandient. Onze man ter plekke heeft er echter alle vertrouwen in dat het, gezien de leegstand en leegverkoop, wel zal lukken. Spannend, maar wij vertrouwen erop dat Jacobus wel een oogje in het zeil zal houden

Een 'huiskamer der Lage Landen' in Santiago

Verder zien wij ernaar uit om u binnenkort weer te ontmoeten in Delft, waar de leden van de regio Den Haag voor een mooi ledenprogramma zorgen in deze prachtige Oranjestad. Op de agenda van de algemene vergadering tijdens de ledendag staat zoals eerder

aangekondigd ook een wijziging van de statuten en het huishoudelijk reglement. Wij zijn verheugd dat een aantal leden de moeite hebben genomen om de concepten door te lezen en ons van commentaar te voorzien. Behalve tekstuele correcties waren wij bijzonder blij met de inhoudelijke opmerkingen, die in belangrijke mate hun weg naar het definitieve voorstel hebben gevonden. Alle commentatoren hebben persoonlijk bericht gehad over hoe wij met hun opmerkingen zijn omgegaan. Procedureel houdt een en ander in dat tijdens de algemene vergadering niet meer over details gediscussieerd gaat worden en dit juridisch-technische dossier naar verwachting efficiënt kan worden afgehandeld.

Tot slot: wanneer u op pad gaat wensen wij u een goede tocht toe. De nieuwe Jacobsstaf zal daar zeker inspiratie voor blijven bieden. En mochten er vragen vooraf zijn? U weet, medeleden in het informatiecentrum zijn maar al te graag bereid hun ervaringen met u te delen.

Joost Bol, voorzitter

‘Voelen helpt je dingen te onthouden die je anders zou vergeten’

Interview met Bert Glorie

M

Met een beperking lopen of fietsen naar Santiago de Compostela: het is niet eenvoudig, maar met hulp van anderen en gebruik van steeds betere hulpmiddelen niet onmogelijk. Wie zijn deze pelgrims en hoe ervaren zij de camino? Redacteur Hein Dik praat met Bert Glorie over diens ervaringen.

‘Het ontmoeten van mensen blijft voor mij het leukste van lopen. Zo’n tocht naar Santiago de Compostela is bijzonder, vind ik, doordat je de kans krijgt allerlei mensen tegen te komen. In Portugal bijvoorbeeld, had ik zo makkelijk een gesprek met mensen, ik vond ze heel open en gastvrij. Als ik moest kiezen tussen lopen en praten, zou ik de voorkeur geven aan praten.’

Bert Glorie (50) uit Egmond is vanaf zijn geboorte blind, maar dat vergeet je binnen vijf minuten na de kennismaking. Zelf laat hij zich ook zo min mogelijk gelegen liggen aan zijn handicap. Hij heeft een baan, hij fietst, hij wandelt, hij leest graag, hij doet aan hardlopen en – de reden voor ons gesprek – hij houdt van de camino.

In 2011 liep hij de Camino Portugués van Porto naar Santiago. Van de Camino Francés heeft hij ook al een groot stuk afgelegd; wat resteert is het traject vanaf Ponferrada.

Begrijpen buitenstaanders dat je naar Santiago wilt lopen, zonder dat je het landschap kunt zien?

‘Ik kom weinig onbegrip tegen. De meeste mensen zijn heel open; benieuwd naar mijn motivatie. Wat drijft je? Waarom doe je het? Natuurlijk heb je altijd mensen die hun oordeel al klaar hebben, die vinden dat ik er niets aan heb, maar dat is een kleine minderheid. Als ik ga lopen en een adres nodig heb om te overnachten vertel ik tevoren niet dat ik blind ben. Doe je dat wel, dan gaat men zich zorgen maken. Hoe moet dat? Zal het geen problemen opleveren? Als ze in de praktijk zien hoe het gaat, komen ze erachter dat het prima kan.’

Bert Glorie (Egmond aan de Hoef, 1962) heeft Nederlands en Theologie gestudeerd. Hij is vanaf zijn geboorte blind door een erfelijke oogafwijking van zijn ouders. Hij woont zelfstandig in een aangenaam ingericht huis. Alleen de blindenstokken bij de entree wijzen op zijn handicap. In zijn werkkamer beschikt hij over de modernste apparatuur, zoals onder andere een computer met braille en spraak. Hij werkt bij het bisdom Haarlem. In het dekenaat Alkmaar onderhoudt hij contacten met de verschillende parochies en de mensen die daar werken. In zijn gezin is hij niet de enige die warm loopt voor de camino. Zijn eveneens blinde zuster Ineke maakte de pelgrimstocht naar Santiago samen met haar vriendin. Programmamaker Wilfred Kemp interviewde de vriendinnen op de camino voor het programma *De camino – Op weg naar Santiago de Compostela*.

Wat zeg je tegen mensen die benieuwd zijn naar je motivatie; die willen weten waarom je het doet?

‘Ik leg uit dat lopen voor mij de manier is waarop ik het meeste van het landschap kan ervaren. Meer dan op de fiets. En helemaal meer dan vanuit een bus natuurlijk.

Ik vertel ook dat ik het liefste over onverharde paden loop, want dan maak ik het meeste mee van het landschap. Op die route van Porto naar Santiago heb ik bijvoorbeeld het stuk dat over de rotsen gaat, heel mooi gevonden. Ik heb altijd een blindenstok bij me. Dat is handig als je van steen op steen moet stappen, maar het is ook praktisch als andere verkeersdeelnemers kunnen zien dat ik blind ben. Lopen met anderen is voor mij de enige mogelijkheid. Ik heb de Camino Portugués gedaan met Gerrit en Adrie Dik en met André Brouwer. Soms loop ik hand-in-hand met iemand, maar het kan ook zijn dat we een stokje tussen ons in houden.

Wandelen vind ik leuk, maar een pelgrimstocht vind ik mooier, omdat je onderweg meer dingen tegenkomt op het terrein van religie en cultuur. De mensen die de camino doen, staan daarvoor open, ze hebben een gezindheid die ik prettig vind.’

Kun je vertellen wat je zintuiglijk ervaart?

‘Ik noemde al die rotsen. Ik heb echt stukken gekropen, op handen en voeten gelopen. Die ervaring vind ik heel bijzonder. De lichamelijke inspanning ervaar ik ook als prettig. Daarnaast de weersomstandigheden: de streling door de zon ..., maar regen hoort er ook bij.

Geluiden kunnen helpen om je te oriënteren, maar ook om dingen te ervaren. Voor mij is het bedreigend als iemand met zo’n drillboor aan de weg aan het werk is. Je durft geen stap meer te doen, omdat je niet meer hoort wat er verder om je heen gebeurt. Een daaraan tegengesteld geluid is het ruisen van de zee. Ik woon dicht bij de kust, ik wandel graag op het strand. Dus als ik in het buitenland langs de zee loop, bezorgt dat me een thuisgevoel; heel fijn.’

Enthousiast: ‘Wat ik ook zo’n mooi geluid vind, is wat je in Spanje hoort op pleinen. Om zes uur, half zeven begint het te leven; oude mensen, kinderen, hele families komen samen, dat levert prachtige klanken op. Mensen kijken kan ik niet, maar op die pleinen kun je mensen luisteren.’

Bert bekijkt een beeld.

Foto: André Brouwer

En voelen?

‘Ja, als iets opvallend is, vind ik het prettig om het aan te raken. Voelen is ook goed, omdat het je helpt dingen te onthouden die je anders zou vergeten. Als iemand met een ezel loopt, vind ik het heel leuk om dat dier even te voelen, want het is voor mij al een paar jaar geleden dat ik dat heb ervaren.

In een stad vind ik het prettig om me te laten leiden door mensen die iets opvallends zien, anders is het maar een beetje in het wilde weg voelen. Beelden bijvoorbeeld wil ik graag aanraken. In Pamplona ben ik helemaal in dat beeld van die stier geklommen. Of was het een groep stieren?

Als je kunt zien, heb je meteen een beeld van het geheel, maar bij voelen werkt het andersom. Je begint met een detail, van daaruit ga je verder. Je legt je hand ergens op, maar weet nog niet hoe groot het is. Dan is het handig als iemand iets over de omvang vertelt, of zegt: ‘Loop er maar even omheen’. Daardoor kun je het beter plaatsen.’

Geuren?

‘Ja, geuren doen natuurlijk veel, vooral tijdens het lopen. Geuren zijn heel basaal, ze roepen associaties op, doen denken aan gebeurtenissen uit het verleden. Van Frankrijk herinner ik me de lavendel, maar verder schiet me van het lopen naar Santiago niet zo gauw iets te binnen van een bepaalde geur. Ik heb ook gelopen in Engeland en Polen, daar hing wel een heel specifieke lucht.’

Hoe vorm jij je een beeld van een landschap?

‘Omdat ik vanaf mijn geboorte blind ben, heb ik geen plaatjes in mijn hoofd. Dat hebben mensen wel die ooit hebben kunnen zien, maar later hun gezichtsvermogen verloren.

Je stelt je wel iets voor, je hebt een vermoeden van kleur, maar ik heb die kleuren nooit kunnen zien. Doordat ik geen beelden heb, beklijft er ook niet iets beeldachtigs.’

Aarzelend: ‘Tja, en voor de rest heb je het van horen zeggen. Je weet dat er allerlei verschillende soorten bloemen zijn, die kun je ook wel voelen, zonnebloemen bijvoorbeeld.

Sommige natuurbeschrijvingen vind ik heel mooi, jaloersmakend bijna. *Het Schrijverke* van Guido Gezelle: “O Krinklende winklende waterding ...” Voor hem is dat ook een metafoor voor iets anders, maar soms wordt de natuur zo mooi beschreven dat je denkt, kon ik het maar zien.’

Maar je maakt geen bittere indruk . . .

‘Nee, ben ik ook niet. Weet je, het mooiste dat ik zou willen zien zijn de gezichten van mensen. Wat ik mis is de non-verbale communicatie: even je duim opsteken, je wenkbrauwen fronsen, een knipoog geven. Je moet het

compenseren door dingen verbaal te doen, maar dat is vaak minder subtiel.’

Je hebt twee keer de Nijmeegse Vierdaagse gelopen?

Wat is voor jou het verschil met de camino?

‘De sfeer is anders. De atmosfeer in Santiago heb ik als heel bijzonder ervaren. Het is moeilijk onder woorden te brengen: zacht, tolerant, vriendelijk. Niets moet, alles mag. Ik weet niet wat het is. Misschien speelt een rol dat het een oude geheiligde plek is, een gewijde plek. Misschien hangt er daardoor een bepaalde energie die wij niet kunnen duiden, maar die er wel is, Ik hou niet zo van allerlei esoterische dingen, maar in Santiago ervaar je iets speciaals.’

Je slaapt ook in refugio's?

‘Soms ook wel in hostels of in een hotelletje, maar het leuke van refugio's vind ik de ontmoeting met mensen. Het is voor mij praktisch wat lastiger. In een hotelkamer met eigen douche en toilet vind ik makkelijker de weg, het is overzichtelijker. Maar ik geniet van de gesprekken met andere pelgrims. Je wisselt van gedachten, je zingt samen.

In Portugal zijn we twee vrouwelijke pel-

‘Ja Bert, dat zijn nu mijn oren.’

(Foto: André Brouwer)

grims, Concha en Maria, tegengekomen met wie we tot in Santiago zijn opgetrokken. Een van hen heeft me geleid bij alle dingen die je moet doen in de kathedraal: Jacobus omhelzen en zo ... Bijna zonder woorden maakte ze me duidelijk wat de rituelen waren.'

Je kunt de tocht niet met iedereen ondernemen. Er moet echt een match zijn.

Een broer van mij is een sportieve fietser, dus denk ik er soms over samen met hem de Via de la Plata te rijden, dat lijkt me ook heel mooi, samen op de fiets heel Spanje door. Of

'Wat ik mis is de non-verbale communicatie: even je duim opsteken, je wenkbrauwen fronsen, een knipoo geven'

Je bent vrijgezel. Is er een bepaald ideaal dat je voor ogen staat in het leven?

'Dat is een moeilijke vraag. Ik heb wel eens iets gehad met een meisje, maar ben altijd vrijgezel gebleven. In mijn achterhoofd heeft altijd een rol gespeeld dat ik misschien ooit priester zou willen worden. De beslissing heb ik nog niet genomen, maar wie weet komt het er nog eens van.

Als je gelooft in God geeft dat een zeker vertrouwen, vind ik, een bepaald soort optimisme, een onbevangenheid. Die onbevangenheid ervaar ik ook op de camino. Onderweg naar Santiago hebben we veel gezongen; terwijl we liepen, maar ook als we in een kerk waren. Je hebt meer speelruimte dankzij het geloof, je hoeft niet bang te zijn. Je komt binnen in bedevaartskerken met je eigen achtergrond, je steekt een kaarsje op en niemand vraagt wie of wat je bent. Je mag daar komen met je verhaal, bij Maria, Jacobus, of wie dan ook.'

Wat zijn je toekomstplannen als het over Santiago gaat?

'In 2014 wil ik de laatste 200 kilometer van de Camino Francés lopen, van Ponferrada naar Santiago. In het genootschap ben ik lid van de commissie van de regio Noord-Holland benoorden 't IJ. Ik heb geen officiële bestuursfunctie, maar ik doe wel allerlei dingen. Ik denk mee, soms notuleer ik, andere keren probeer ik activiteiten te initiëren. Ik wil ook graag meer weten over de camino. Ik heb al een aantal boeken in braille laten overzetten, want ik wil me er echt in verdiepen.

Het zou zo maar kunnen dat ik ooit weer eens een van de routes ga doen. Ik ben natuurlijk afhankelijk van mensen die me mee vragen.

het er ooit van komt, weet ik niet,

Eén ding weet ik zeker: ik ben nog niet klaar met Santiago.' 🌿

Reageren? redactie@santiago.nl

(advertentie)

Topo-Aktief
WANDELVAKANTIES

Wilt u pelgrimsroutes op een comfortabele manier wandelen?

Alleen of met uw eigen gezelschap?

Met gereserveerde hotelletjes en met vervoer van bagage?

Met een uitgebreide routebeschrijving en kaartmateriaal?

Bel 024 360 64 27 of bezoek onze website www.topo-aktief.nl

Wat heet?

Een blind date

Bert Glorie liep in 2011 de Camino Portugués met Adrie en Gerrit Dik en André Brouwer. De ervaringen van Bert hebben we kunnen lezen. Maar hoe verging het zijn begeleiders? André Brouwer vertelt.

Het lijkt wel een scène uit *Sesamstraat*. Geritsel, gerommel, gestommel in de Portugese hotelkamer. In het andere bed is het verre van rustig. ‘Wat is er, Bert?’, vraag ik als het geluid te lang duurt om nog te negeren. ‘Mijn ene oor zit dicht’, klinkt het paniekerig. ‘Ja, daar weet ik nu ook even niets op, het is half vijf in de morgen’, zeg ik wat geërgerd. Pas later beseft ik dat de oren voor Bert nog belangrijker zijn dan onze ogen. Met één oor weet hij niet waar het geluid vandaan komt en is hij geheel gedesorienteerd. Gelukkig is een paar uur later het probleem ‘vanzelf’ overgegaan en hoort Bert weer stereo.

De obers hebben pauze

En dan ontgaat Bert weinig. ‘Die mensen die we net ingehaald hebben, waren zeker geen pelgrims?’, merkt Bert op. Ik vraag hoe hij dat weet. ‘Ik hoorde ze naar adem happen.’ Hij hoort het aan de echo als we langs huizen lopen, een groepje bomen herkent hij aan het geluid van de vogels. Zelfs aan tafel weet Bert precies in welke richting de drank rijkelijk vloeit. ‘Kun je mijn glas ook nog eens bijschenken?’, vraagt Bert als ik egoïstisch mezelf nog eens met de fles bedien.

Huilen is voor jou te laat

Het op pad gaan met Bert was letterlijk en figuurlijk een *blind date*. We kenden elkaar slechts oppervlakkig uit het bestuur van onze regio. Voor hetzelfde geld klikt het niet en kun je wel janken dat je nog twee weken met z’n vervelende blinde zit opgescheept. De weken met Bert waren echter een cadeau

uit wel zeer onverwachte hoek. We bleken elkaar te vinden in onze liefde voor het Nederlandse lied. Nu kan ik aardig mensen tot wanhoop brengen door hele liederen op te dreunen en dat alleen maar omdat iemand eens een woord zegt dat toevallig in een lied voorkomt. In Bert moest ik verreweg mijn meerdere erkennen. Talloze teksten kent hij van voor tot achter uit zijn hoofd.

Terwijl we naar Ponte de Lima lopen schallen *Malle Babbe*, *De Vlieger*, of *Mag ik van u een lift meneer?* over het land. ‘Tja, smartlappendag vandaag’, zeg ik verontschuldigend tegen onze medereizigers die het meer van *Die Zauberflöte* of *La Traviata* moeten hebben.

Een beetje verliefd

De Portugezen zien ons als een gezinnetje. Vader en moeder die met hun twee zonen op pad zijn van wie er een blind is. Deze is beurtelings met een ander ‘gezinslid’ verbonden door een kort rood-wit blindenstokje. Adrie vindt het maar niets dat ze blijkbaar voor mijn moeder wordt aangezien: ‘We verschillen maar negen jaar.’ Maar Bert begrijpt het wel: ‘Mensen verwachten niet dat blinden ook gewoon vrienden hebben’, is zijn zakelijke analyse.

Onderweg ontmoeten we Concha en Maria, twee *peregrinas* uit Valencia. Ze zijn vriendelijk, maar het lukt niet echt contact met ze te krijgen. Totdat Bert me adviseert om *Mandolinen in Nicosia* van de Zangeres zonder Naam voor hen te zingen vanwege de regels: *De druivenplukkers trokken door het land Andreas nam Maria bij de hand*

Gerrit kijkt het allemaal geamuseerd aan. ‘Kom laten we maar vast gaan’, zegt hij tegen zijn vrouw, ‘onze jongens zijn geloof ik een beetje verliefd.’

Sindsdien zingen we nog vaak samen, in Santiago willen ze zelfs met ons naar de discotheek.

Maria maakt een dansje voor Bert en André.

Foto: Concha Estrada Pastor

Pappie loop toch niet zo snel

Het gaat ook wel eens minder goed. De entree van Pourriño voert over een kaarsrechte weg kilometers lang door een industriegebied en het is bloedheet. Om de 50 meter staat een lantaarnpaal midden op de stoep waar we omheen moeten. Bert loopt stevig door, dus ik wil me ook niet laten kennen. 'Ben je moe?', vraagt Bert. Verbaasd dat hem dit ook niet ontgaat, vergeet ik ruim uit te wijken. Bert klapt vol met zijn gezicht tegen de lantaarnpaal. 'Kan gebeuren', is zijn enige commentaar. Veertien dagen lang komt er geen onvertogen woord over zijn lippen.

Van Bert leer ik dat je als blinde toch veel kunt, maar dat je op pelgrimage afhankelijk bent van anderen en je aan moet passen. De wastafel en wc zijn elke avond weer op een andere plaats. Je kunt in een vreemde plaats niet zelf de stad gaan verkennen.

Na de pelgrimsmis in Santiago wil Bert nog even naar een koor blijven luisteren. Het is geen smartlappenkoor, dus ik vertrek. Als ik Bert na een half uur weer ophaal, zit hij geduldig te wachten. Het koor bleek al na drie minuten uitgezongen.

Wij vinden kijken zo gewoon geworden, dat we niet meer beseffen hoe bijzonder dat is. Ik dacht zelf na de twee weken met Bert: ook al heb ik morgen geen cent, wat ben je toch ontzettend rijk als je gewoon kunt zien. Jammer dat dit gevoel zo snel weer vervliegt.

Mijn voeten zijn mijn ogen

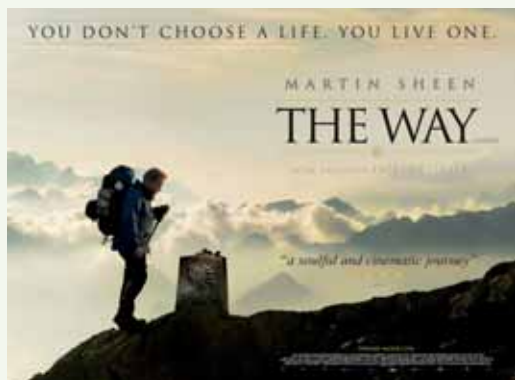
Terug naar de camino. We beklimmen vandaag de *Portela grande*, het dak van de Camino Portugués. Van 35 meter boven zee-niveau in een paar kilometer naar 390 meter. Nog niet zo gemakkelijk, de grote keien lijken door een dronken reus lukraak te zijn weggesmeten en kleine stenen schuiven schurend onder je gewicht weg. Alleen Bert geniet met volle teugen. 'Ik weet pas wat een rotspad is, als ik het gevoeld heb', zegt Bert. 'Mijn voeten zijn mijn ogen.' En daar gaan we weer, tot we eindelijk zwetend de top bereiken. Alleen Bert vindt het jammer dat we er al zijn.

Bert leert mij dat je ondanks een beperking toch tot grote hoogten kunt komen. Zijn vader vertelt me later dat Bert als kind de ambitie had de eerste blinde paus te worden. 🍀

Het leven leven

The Way

In de Jacobsstaf is regelmatig aandacht voor boeken over de camino, maar films komen er bekaaid vanaf. Terwijl er wel degelijk films over de tocht zijn. In de nieuwe rubriek Cinema Camino grazen we de filmgeschiedenis af op zoek naar speelfilms en documentaires over de camino, met af en toe een uitstapje naar een spirituele film. In deze eerste aflevering de meest recente caminofilm die we konden vinden: *The Way*.

In *Jacobsstaf* 83 (september 2009) werd voor het eerst melding gemaakt van een Amerikaanse speelfilm in de maak over de camino, *The Way*. In het volgende nummer was hospitalero Frans Brons ooggetuige van de filmcrew die voor enkele scènes, waaronder één in de pelgrimsherberg, in Roncesvalles was neergestreken. Uiteindelijk heeft de film de Nederlandse bioscopen niet gehaald, maar liefhebbers kunnen zich nu tevreden stellen met de in november 2012 verschenen dvd-versie.

The Way is in meerdere opzichten een familiefilm. Drie generaties van de acteursfamilie

Sheen (geboren Estévez) zijn betrokken bij de totstandkoming van de film. Regisseur Emilio Estévez en zijn vader Martin Sheen spelen samen in de film eveneens een vader en zoon. Het idee voor de film ontstond toen Sheen en zijn kleinzoon Taylor in 2003 de pelgrimage naar Santiago maakten, zij het per auto. De film is opgedragen aan Sheens vader Francisco, die in Galicië geboren werd. Daarmee is het ook een reis naar de geboortegrond van de familie.

Vader-zoon

In de film speelt Martin Sheen de zelfverzekerde oogarts Tom Avery. De verhouding met zijn enige zoon Daniel (Emilio Estévez) is niet optimaal, vooral niet als deze definitief besluit zijn studie aan de prestigieuze Berkeley-universiteit af te breken om zijn diep gekoesterde reisplan uit te voeren. Het conflict tussen de twee wordt treffend verwoord door Daniel tijdens een discussie in de auto op weg naar het vliegveld. Als zijn vader zegt dat hij voor een leven als oogarts heeft gekozen, antwoordt Daniel: *'You don't choose a life, dad. You live one.'*

Weken later krijgt Tom een telefoontje van een politie-inspecteur uit Saint-Jean-Pied-de-Port met de mededeling dat zijn zoon in een zware storm in de Pyreneeën om het leven is gekomen tijdens zijn eerste dag op de Camino de Santiago. Tom vliegt naar Frankrijk, in eerste instantie om het lichaam te identificeren en te laten cremen. Uiteindelijk besluit hij de tocht naar Santiago zelf te maken en de as van zijn overleden zoon onderweg te verstrooien.

Vanaf dat moment ontwikkelt de film zich tot een onvervalste *road movie* met elementen van de *buddy movie*. Zoals in *The Canterbury Tales* van Geoffrey Chaucer – regisseur Estévez zelf trekt in een interview liever de vergelijking met *The Wizard of Oz* – ontmoet Tom onderweg andere pelgrims die zich bij hem aansluiten. Pelgrims met verschillende achtergronden en motivaties: de vriendelijke en bourgondische Amsterdammer Joost – een mooie rol van de Nederlander Yorick van Wageningen – die gewicht probeert te verliezen; de cynische Canadese Sarah (Deborah Kara Unger), die van haar rookverslaving probeert af te komen maar eigenlijk verlichting zoekt voor haar emotionele trauma, en de praatzieke Ierse schrijver Jack (James Nesbitt) die zucht onder een *writer's block*.

Tom sluit zich aanvankelijk af. Hij verkiest de eenzaamheid, praat weinig en heeft geen oog voor de schoonheid van de omgeving. Maar uiteindelijk krijgt de camino ook vat op hem. Hij stelt zich open naar de anderen en leert vooral zijn overleden zoon te begrijpen. Martin Sheen speelt het verdriet van de vader met een stille waardigheid. Ondanks zijn verworven inzicht blijft hij een weinig sympathieke man en dat maakt de rol juist zo opmerkelijk.

Tekortkomingen

Voor Santiagogangers valt er veel te genieten aan *The Way* en is de film een feest van herkenning: het pittoreske Saint-Jean-Pied-de-Port, de oversteek naar Roncesvalles, het gedoe in de herbergen, de desolate landschappen, de kameraadschap, de rijkelijk van wijn voorziene maaltijden. Maar ook sommige thema's zullen herkenbaar zijn, zoals de persoonlijke ontboezemingen en de pittige discussie over de ware en de valse pelgrim. Is de ware pelgrim een bedelaar die leeft van het land en lijdt? Of is de pelgrim die zo op pad gaat eigenlijk een valse pelgrim: een pelgrim die zich vereenzelvt met de armen maar wel een creditcard in zijn binnenzak heeft? Is het lopen niet al genoeg lijden? Immers, in het verre verleden zouden pelgrims zich waarschijnlijk ook niet alle gemakken hebben ontzegd. Het opleggen van extra ontberingen is dan eigenlijk vals.

Helaas blijft de film verder wat aan de oppervlakte. De dialogen zijn niet het sterkste punt

Martin Sheen ontwaakt in herberg Itzandegia in Roncesvalles. In het andere bed acteur Yorick van Wageningen.

Foto: Frans Brons

in de film en zodra de gesprekken de diepte in dreigen te gaan, breekt regisseur Estévez de scène af voor een (beeld)grap, een relativerende opmerking of een lange sequentie met sfeerbeelden van de camino onder muziek die er verder weinig toe doet. Dit gaat storen en haalt het ritme uit de film doordat deze onnodig gerekt wordt.

Ondanks deze tekortkomingen is *The Way* zeker geslaagd te noemen. Alleen al omdat je als kijker ziet dat de film met veel liefde en zorg gemaakt is. Het is vooral voor Hollywood-begrippen, een weinig eigentijdse film: traag, weinig dialoog en actie, en gericht op de psychologie van de karakters. Een film met het hart op de goede plaats en met een boodschap van typische pelgrimswaarden als openheid, tolerantie, vrijheid en moed: moed om te blijven leren en te durven veranderen. Maar doordat het met het hart wel goed zit, ontbreekt het soms aan pit en scherpte.

En de Nederlandse pelgrim die dit allemaal al weet? Die kan zijn hart ophalen aan de scène in Roncesvalles: Martin Sheen die in het donker arriveert, zich inschrijft bij La Posada en een bed krijgt toegewezen in de oude herberg Itzandegia (ja, hier wordt een loopje genomen met de werkelijkheid!). Wat volgt is een doorwaakte nacht op een krakkemikkig bed, omgeven door tientallen *roncadores*. Een mooier eerbetoon aan 'onze' herberg en het werk van de Nederlandse hospitaleros aldaar is nauwelijks denkbaar. 🌿

De dvd van *The Way* is onder andere te koop via Bol.com.

Kent u andere Santiago-films? Laat ze ons weten: redactie@santiago.nl

‘De camino is leven en dat is verbinden en loslaten’

Reacties op een gebroken vriendschap

Een vriendschap sneuvelt op de camino. Dit verhaal in *Jacobsstaf 95* bracht een stroom aan reacties teweeg. Kun je problemen voorkomen? Of is het beter om alleen op weg te gaan?

Tegenslag hoort erbij op weg naar Santiago, dat weet elke pelgrim. Noodweer, ziekte, materiaalpech, het kan je overkomen, maar het overwinnen van tegenspoed en pech geeft ook voldoening.

Toch is er één vorm van narigheid waarbij je als pelgrim ontgoocheld kan achterblijven. Dat is de teleurstelling die je oploopt als je de camino onderneemt met een vriend of vriendin, maar als het halverwege mis gaat met de vriendschap.

De *Jacobsstaf* publiceerde vorig jaar het verhaal over twee mannen die samen op de fiets op weg gingen, maar halverwege ruzie kregen. Ziekte en irritatie leidden tot wederzijdse verwijten. Resultaat: de één vervolgde zijn tocht, de ander keerde teleurgesteld terug naar Nederland.

Het artikel over deze ervaring riep een stroom aan reacties op. Welke emoties spelen een rol? Hoe kun je je het beste voorbereiden als je van plan bent met een vriend of vriendin op weg te gaan? Hoe houd je irritaties in de hand? Wat moet je doen als één van de twee ziek wordt? Hoe ga je om met verschil in conditie en tempo?

Ga alleen

Een aantal van de mensen die reageren, komt met de eenvoudigste oplossing. Ga niet met z'n tweeën, zeggen zij, begin er niet aan, ga alleen.

Joke van Erp bijvoorbeeld, liep in haar eentje in 157 dagen van Rosmalen naar Santiago.

‘Mijn ervaring is dat ik het liefste alleen loop’, schrijft ze. ‘Ik heb in het voorjaar vaak helemaal alleen in grote leegstaande scholen, gemeentehuizen, pastorieën, caravans en ergens in de bergen in een skihut de nacht doorgebracht. Overdag heb ik kilometer-slang door bossen en over paden gelopen, zonder iemand tegen te komen. Heerlijk, samengelopen met mezelf!’

Bang is ze nooit geweest, ondanks het feit dat ze een keer slachtoffer is geworden van diefstal, ‘maar’, zegt ze, ‘ik ontmoette ontzettend veel hulpvaardige, lieve en warme mensen. Ik heb de mens meegemaakt in mijn camino, oer, zoals wij mensen zijn.’

Aan bijval geen gebrek. Zo vindt Leo Eekels dat je de camino ‘eigenlijk solo moet ondernemen’. Volgens hem komen een aantal wezenlijke kanten van het pelgrimeren in het gedrang als je de tocht maakt met iemand anders. ‘Zaken zoals het loslaten van de veilige thuishaven, je openstellen voor het nieuwe en het onverwachte, maar ook jezelf kwetsbaar kunnen voelen. Je kunt de tijd nemen om eens wat dieper over dingen na te

denken of om gewoon je gedachten eens op papier te zetten.'

Maarten Valkenburg vindt de zoektocht naar sereniteit en verlatenheid essentieel op een pelgrimstocht. Niet iedereen deelt dit uitgangspunt. Klaas Niemeijer bijvoorbeeld, is in zijn eentje naar Santiago en Rome gefietst, 'maar', vindt hij, 'alleen reizen wil niet zeggen dat je alleen bent. Op campings ontmoette ik regelmatig mensen die ook onderweg waren. Soms zagen we elkaar een paar dagen niet, maar het weerzien was altijd leuk.'

Judith Zegers ergert zich aan de instelling van mensen die per se in gezelschap willen lopen en roept mannen op 'echte mannen' te zijn. 'Bij het lezen van de brief in de nieuwe rubriek *De Kwestie* rezen mij langzamerhand de haren te berge', schrijft zij. 'Mijn God, moeten dit pelgrims voorstellen? Neen, het zijn niet eens mannen!' Ze roept mannen op om 'in godsnaam één keer in hun leven ALLEEN een pelgrimstocht naar Santiago te doen, vanaf de voordeur, en dan echt zoals het hoort: spartaans, zonder enig comfort, en zonder metgezel die hun traantjes droogt. Dan pas zijn het voor mij pelgrims', aldus Judith. 'En anders gewoon jongens die leuk een stukje gaan wandelen. Of nog erger, fietsen.' Henk van Soest, die de tocht in zijn eentje vanuit Venlo maakte, is het niet met haar eens.

'De Spaanse camino ben ik met 12 kilo begonnen en ook geëindigd: zonder ook maar één blaar of een ander lichamenlijk letsel. Ben ik dan in jouw ogen een echte man?', vraagt hij Judith. 'Ik vind van niet, ik vind dat ik veel geluk heb gehad. Misschien ben ik wel geboren om te wandelen, wie zal het zeggen!'

Wie vraag je mee?

Dat je in je eentje niet snel ruzie krijgt zal niemand tegenspreken, maar je hebt weinig aan deze verhalen als je absoluut van plan bent met een vriend(in) of een partner op stap te gaan.

Een aantal schrijvers vindt het essentieel dat je als pelgrim zelf kiest met wie je op stap gaat. In het in de Jacobsstaf beschreven probleem was het de vrouw van P. die iemand aandroeg om haar man te vergezellen. Volgens Joep van Leeuwen is het daardoor fout gelopen. 'Vriend P. wordt min of meer gedwongen door zijn vrouw (omdat zij het alleen gaan

niet ziet zitten) om zijn vriend mee te nemen', schrijft hij. 'P. kan er niet onderuit, wordt opgezadeld met zijn vriend, terwijl hij de reis – na een achterliggende moeilijke periode – graag alleen wilde maken.' Van Leeuwen vindt het begrijpelijk dat P. alleen verder is gegaan. 'Hij volgde zijn hart en dan is het altijd goed.'

Hij krijgt gelijk van Yvonne Alkemade. 'Er was hier duidelijk geen sprake van een gelijkwaardige relatie', schrijft ze. 'Dit waren niet twee vrienden die gezamenlijk op oudejaarsavond besluiten om deze reis aan te gaan. Nee, de één wil om hem moverende redenen alleen naar Santiago, maar hij wordt niet goed genoeg bevonden om de reis alleen te maken. De ander moet met hem mee. Goede afspraken kun je alleen maken als de verhoudingen gelijk zijn, als er sprake is van een evenwichtige relatie. En dat was hier duidelijk niet het geval.'

Hij volgde zijn hart en dan is het altijd goed

Een aantal mensen hoopt dat de vriendschap nog gerepareerd kan worden. 'Zeker na vijftig jaar vriendschap is het toch mogelijk contact te zoeken', vindt Bastiaan Remkes. 'Wat houdt hem tegen? Het kan nu zomaar zijn dat hij zichzelf in een wurggreep houdt zonder te weten of dat reëel is. Zonde van de vriendschap.'

Praktische adviezen

Gelukkig zijn er ook veel praktische adviezen. Een deskundige is Clemens Sweerman, routemaker en auteur van fietsgidsen. Hij hoort geregeld dat bevriende fietsers op weg naar Santiago uit elkaar gaan.

'Samen fietsen is niet alleen een kwestie van afspraken bij de voorbereidingen', vindt hij. 'Je moet het ook hebben over je motivatie om op pad te gaan. Wat doe je bij aanhoudende regen of hitte? Bij pech onderweg, met materiaal of gezondheid, of als je elkaar ongewild kwijt raakt? Durf je frustraties aan de

orde te stellen? Houd je er rekening mee dat elke fietser het beste in zijn eigen tempo kan klimmen?’

Hij raadt pelgrims aan een lijstje te maken met aandachtspunten, niet alleen over de uitrusting, ook over de verstandhouding op ander gebied. Bovendien adviseert hij fietsers de uitrusting zo samen te stellen, ‘dat je eventueel ook alleen verder kunt gaan, al is het maar voor een paar dagen.’

Corné van Sommeren fietste in 2011 naar Santiago, samen met vrienden. ‘We fietsten wel vaker samen, waarbij altijd het motto was: samen uit, samen thuis. Maar we besloten al snel dat dit in dit geval niet van toepassing zou zijn. We planden vijf weken onderweg te zijn en het doel was “de reis naar Compostela”, maar niet noodzakelijkerwijs samen.’

De vrienden zetten een aantal afspraken op papier. ‘Ieder heeft het recht zijn tocht te stoppen op elk moment dat hij dat wil’, kwamen ze onder andere overeen. ‘En ieder kan besluiten de tocht alleen, geheel of gedeelte-

lijk, voort te zetten. Bij calamiteiten moet er een achterwacht zijn die de gestrande pelgrim kan bijstaan. Een fietser die door ziekte of ongeval niet verder kan, wordt alleen achtergelaten mits hij goed verzorgd is.’

De vrienden zijn gelijk in Santiago aangekomen, vertelt Corné, maar ze hebben wel stukken alleen gefietst.

Mat Knaapen vindt dat het genootschap een grotere rol kan spelen door mensen nog beter voor te lichten. ‘Doordring aankomende pelgrims ervan dat ze – hoe goed hun relatie ook is – een paar afspraken moeten maken.’ Mat heeft zelf een website opgezet om informatie te geven (Perfietsnaarsantiago.wordpress.com), maar, vindt hij ‘Genootschap, onderken de problematiek en pak die op.’

Arno Cuppen, herbergier van l’Esprit du Chemin in Saint-Jean-Pied-de-Port, relateert het belang van afspraken. ‘Ik weet niet of afspraken echt helpen’, zegt hij. ‘Je kunt nog zo proberen om dingen te voorzien en te voorkomen, maar eenmaal onderweg gaat

Foto: Jasper Koedam

het toch anders. Gelukkig maar, want dat is ook meteen de charme ervan, vind ik. Je laat het vertrouwde achter je, ontdekt nieuwe dingen, ook van elkaar. Of het maakt dingen die er al lang zijn veel duidelijker. Zo'n reis vergroot dingen uit.'

Hij vraagt zich af of de twee mannen die elkaar alleen lieten, wel zulke goede vrienden waren. 'Ik bedoel: om er zo vandoor te gaan, dat doe je toch gewoon niet, daar helpen toch ook geen afspraken tegen?'

Schrijvend

Midas Roeven was 20 toen hij met zijn 22-jarige vriend naar Santiago vertrok. Ze werden 'de clown en de kluizenaar' genoemd, omdat Midas van een feestje hield, terwijl zijn metgezel meer in zichzelf gekeerd was. In zijn dagboek doet Midas verslag van de spanningen die onderweg ontstonden, een geladen sfeer waarin hij uiteindelijk alleen werd achtergelaten. Uit het dagboek van Midas:

'De spanningen waren eerlijk gezegd om te snijden tussen ons, maar ik heb er niks over gezegd uit respect voor hem. Hij was depressief en hij was niet eerlijk geweest over zijn intenties. Als hij eerlijk was geweest over zijn gedachten over de reis was ik waarschijnlijk niet meegegaan. Hij vertelde me dat hij zich ergerde aan alles wat ik deed, van mijn haar doen tot dit dagboek schrijven tot aan de gesprekken met mensen die me belden.

Op het moment dat ik buiten aan het bellen was, heeft hij zijn spullen gepakt en stond hij op het punt van vertrekken. Ik heb nog mijn uiterste best gedaan om hem om te praten maar hij wou gaan. Alleen was ik in Reims. Wat nu? Na overleg met mijn vader besloten we dat ik het beste naar huis kon komen.'

Tussen Midas en zijn vriend speelden emoties en irritaties een doorslaggevende rol, maar ook andere factoren zijn van belang. Het fietstempo bijvoorbeeld, zoals blijkt uit een mail van Jacob Bikker. 'Ik lees dat het met de vriendschap tussen de twee fietsers mis ging in de buurt van Chartres. Wij hebben die tocht ook gereden met een gemiddelde fietsafstand van ongeveer 95 kilometer per dag. Vlak voor Chartres zeiden we tegen elkaar dat het goed was dat God ons mensen een zondag/rustdag heeft gegeven. We merkten dat het na een week fietsen goed is dat er tijden of momenten zijn dat je wat

Wandelcoach Leonie Joosting Bunk-Gonçalves

Coach en therapeute Leonie Joosting Bunk-Gonçalves loopt elk jaar met een groep van vier of vijf vrouwen de Camino Portugués van Porto naar Santiago. Ze heeft publicaties over de camino op haar naam staan en houdt lezingen over de helende werking van de tocht. Ze noemt zichzelf ook wandelcoach.

'Mensen kunnen heel persoonlijke redenen hebben om de tocht te ondernemen', zegt ze, 'maar het gebeurt vaak dat ze in de voorbereiding niet alles over hun drijfveren vertellen. Ik heb geregeld meegemaakt dat mensen niet met elkaar klikken; dat er irritaties ontstaan. Ik noem dat een probleem van afstand en nabijheid. Als je met een ander of met anderen loopt, lever je iets van jezelf in. Soms kun je er reuze naar verlangen alleen bij jezelf te zijn. Die ruimte moet je elkaar gunnen. Als je alleen wilt zijn, betekent dat nog niet dat je ruzie hebt met de ander of dat je de ander afwijst.

Vermoeidheid kan ook een rol spelen als het niet goed gaat tussen mensen. De tocht kost veel energie. Je hebt minder afstand tot je persoonlijke emoties. Dat maakt het risico van conflicten groter. Het tempoverschil kan een rol spelen. Je moet je niet forceren om je aan te passen aan het tempo van iemand anders. Je kunt afspreken waar je elkaar terugziet en hoe je verder gaat. Als je vermoeid bent, neemt je weerstand af en komen emoties gemakkelijker los. Het kan zijn dat je onderweg met angsten wordt geconfronteerd. Oud verdriet kan boven komen. Je realiseert je bijvoorbeeld beter hoe je relatie in elkaar steekt. In het dagelijks leven kun je daar misschien aan ontkomen.

Niemand gaat zomaar voor niets op pelgrimstocht, zeg ik altijd. Je wilt iets ontdekken: over je relatie; misschien over hoe je in het leven staat. In die zin is het een ontdekkings-tocht.'

Maak het af

'De twee mannen die uit elkaar zijn gegaan, zaten volgens mij meteen al in een ongelijke situatie. Ze schenen tot elkaar veroordeeld door de vrouw van de vriend en hebben daar zelf onvoldoende bij stilgestaan. Toch noem ik de tocht niet mislukt. Juist het ontdekken dat je samen niet verder kan is ook van waarde.

Ik vind het sterk dat P. heeft doorgezet. De ander zet zich in een slachtofferrol, heeft het gevoel dat zijn inzet niet op waarde is geschat en dat hij heeft gefaald: "Arme ik, ik was ziek". Het zou mooi zijn als de achtergebleven vriend het ook af zou kunnen maken; als hij niet blijft steken in verongelijkheid, wrok en rancune. Mijn advies aan hem: maak de tocht af.'

rustiger aan doet. Op die dag hebben we een rustdag genomen en 'maar' 50 kilometer gefietst. Deze beslissing heeft ons goed gedaan.' Hij is niet de enige die vindt dat de relatie beter is geworden dankzij de tocht naar Santiago. Peter van der Ven bijvoorbeeld, schrijft ook dat de verstandhouding met zijn vrouw zich heeft verdiept. 'In mei 2008 heb ik, samen met mijn echtgenote Betty, de Camino Francés van Saint-Jean-Pied-de-Port naar Santiago gelopen', zo schrijft hij. 'Als stel waren we tot onze verbazing een grote uitzondering. Ongeveer dertig jaar hebben we samen een huisartsenpraktijk gehad en ook deze tocht wilden we samen doen. Het heeft

Foto: Henk van Beusekom

onze relatie nog verder verstevigd en we delen de rijke ervaring van de camino.’

Emotioneel is de ervaring van Henk Nikkels. Zijn rechterarm is verlamd, maar dankzij de hulp van zijn vriend Kees kon hij grote fietstochten maken. Kees droeg de fietsen met bagage over alle obstakels. Samen reden ze onder andere naar Santiago, Terug in Nederland komt Kees plotseling te overlijden. ‘Een echte vriend die me met raad en daad bij stond op alle wegen en zeker op de weg naar Santiago, is niet meer’, schrijft Henk.

Aandacht voor de emotionele kant van de camino heeft ook Frits van Amelsfort. ‘Ik denk dat het belangrijkste is dat je je er bewust van bent dat er tijdens het wandelen allerlei emoties naar boven kunnen komen die te maken hebben met je verleden en die je nu in alle rust, en mogelijk in gesprek met je partner, een plaats in je leven kunt geven.’ Hij vindt dat loskomen van dagelijkse beslommeringen gedeeltelijk een reden kan zijn om de camino te lopen. ‘Om zo dichterbij jezelf te komen.’

Zijn reactie is niet de enige met een filosofische ondertoon. ‘De camino is leven en dat is verbinden en loslaten’, aldus Henrick Fabius. ‘Niets is voor niets en alles is een ervaring, hoe teleurstellend ook.’ 🌿

Hoor en wederhoor?

Op 2 juli 2012 ontving de redactie een brief van een van onze leden die daarin verhaalt hoe zijn fietstocht samen met zijn boezemvriend eindigt in een definitieve breuk. ‘De hele kwestie houdt mij ongelofelijk bezig en ik kan ik het vertrek van mijn vriend nog steeds niet begrijpen’, schrijft hij.

Ook twee van onze redactieleden bleken kennis te hebben van soortgelijke gevallen. We besloten de brief te plaatsen en er een ‘Kwestie’ van te maken, met de vraag: wat vinden de lezers hiervan?

De brieven schrijver werd geïnformeerd en ging akkoord. We besloten om de vriend P. te noemen en ook om hem niet om commentaar te vragen: het zou een welles-nietesverhaal worden, dat in de weg zou staan van waar het om gaat: Wat kan er gebeuren met je vriendschap als je samen op reis gaat? Hoe vaak komt ruzie voor? Wat gebeurt er, en waarom, en hoe moet je het aanpakken om fricties te voorkomen?

De brief wordt gepubliceerd in *Jacobsstaf 95*, met de oproep hierop te reageren met eigen ervaringen en meningen. Meer dan twintig lezers doen dat.

Vier brieven schrijvers zijn boos op de redactie. Zij vinden dat P. door de publicatie in een kwaad daglicht is geplaatst, dat we zijn privacy schenden, dat er hoor en wederhoor had moeten plaatsvinden, en dat het conflict niet in de *Jacobsstaf* thuishoort.

Ook P. zelf meldt zich. Wij hebben uitgebreid telefonisch contact, waarin hij zijn kant van het verhaal vertelt, met vrijwel vanzelfsprekend een andere kijk op het gebeuren. Ik leg hem het redactiestandpunt uit, dat wederhoor de kwestie niet duidelijker maakt, en dat het niet gaat om dit geval, maar om het algemene probleem. Daar zijn P. en ik het over eens.

Wie de brief goed leest, leest geen beschuldigingen maar vertwijfeling. Waarom en waardoor is hem dit overkomen? Hoe moet hij hiermee om gaan? Dat zijn zijn vragen aan de lezer. De reportage die Hein Dik maakte van de reacties toont dat de meeste lezers niet in welles-nietes geïnteresseerd zijn, maar op een verrassende en genuanceerde wijze naar de kwestie kijken. Die kijk op de zaak geven we graag door aan de lezers.

Bram van der Wees, hoofdredacteur

Geraakt door eenvoud en natuur

Een Franciscaanse Camino

Naar de Italiaanse patroonheilige Franciscus van Assisi is ook een wandelroute vernoemd: de Camino di Assisi. Arno Cuppen en Hans van den Breul laden in mei 2012 hun bagagekarretje vol en reizen af naar het groene Toscane. Op zoek naar de geest van de heilige.

Het is nog heerlijk koel op deze prachtige morgen en we zijn nog geen half uur onderweg, maar het zweet gutst al van ons af. Het smalle, steile pad ligt vol met grote keien en het karretje met de tenten en kookspullen blijft er steeds weer achter haken. Maar als we puffend aankomen op een bergwei is de beloning groot. Het oude, versterkte dorpje Monterivoso, waar we eerder onderdoor liepen, ligt nu ver beneden ons, belicht door de opkomende zon. Een prachtig contrast met de donkere bossen en de ruige bergen eromheen.

Het is mei en we lopen in de bergen van Toscane en Umbrië, de 'thuisbasis' van Franciscus van Assisi (1181/82-1226), de inspirator van deze tocht. De lente barst los. Elke dag wordt het groen voller en groener. Vogels zingen, beken kabbelen en riviertjes ruisen, bloemen en planten kleuren de weiden en berghellingen, en vooral na een regenbui wolken heerlijke geuren ons tegemoet. Zo ervaren we zelf hoe de natuur een grote bron van inspiratie voor Franciscus kon zijn.

Twee routes

De camino's in Spanje richten zich allemaal op het (vermeende) graf van Jacobus. Franciscus heeft veel meer sporen achtergelaten

Kaart: Wobien Doyer, met medewerking van Han Lasance

en er zijn inmiddels verschillende wandelroutes, die op verschillende manieren langs deze heilige plekken leiden.

Een Nederlandse pionier van de Camino van Franciscus is Kees Roodenburg, die *Een Franciscaanse voetreis* heeft uitgezet van Sant'Ellero – vlakbij Florence, aan de westkant van de Apennijnen – via La Verna en Assisi, naar Rome. Voor de overnachtingen in dit meest dunbevolkte gebied maakt hij vaak gebruik van relatief dure *agriturismo's* en hotels.

Recenter is de Camino di Assisi, uitgezet door een Italiaanse pelgrimsorganisatie. Voor de overnachtingen kunnen zij gebruik maken van een netwerk van mensen die betrokken zijn bij Franciscus en zijn idealen,

La Foresta Sacra.

Foto: Arno Cuppen

waardoor er nu een kleine keten van *rifugio's* is. Met als grote voordeel dat de reis veel meer een pelgrimstocht wordt en beter betaalbaar is. Deze Cammino start in Dovadola, aan de oostkant van de Apennijnen, kruist op de vierde etappe de route van Roodenburg, en gaat dan ook verder naar La Verna, om te eindigen in Assisi.

Franciscaanse eenvoud

Voor onze reis maken wij dankbaar gebruik van de informatie over de verschillende routes en combineren die naar eigen inzicht. We kiezen ervoor om zoveel mogelijk van dag tot dag te reizen en maar te zien waar we 's avonds uitkomen. We hebben immers tenten bij ons, een brander, pannen en een noodmaaltijd, en we letten goed op dat onze waterflessen gevuld blijven. Zo houden we het bewust eenvoudig, in de geest van Franciscus.

Vaak komen we urenlang of zelfs een hele dag niemand tegen

Hoewel, hij zou onze 'eenvoud' waarschijnlijk nog als grote luxe zien. Dat ervaren we zelf, aan het einde van de reis, als we zien hoe zwervers in de eeuwige stad Rome moeten overleven, op bankjes in parken of op de kaden van de Tiber. Maar voor ons geeft het een extra dimensie aan de tocht: improviseren, een goed ritme vinden voor de vaak zware etappes – in zestien dagen klimmen en dalen we een hoogteverschil van ruim 12 kilometer – en samen oplossingen zoeken voor onderdak en inkopen, of voor het oversteken van

een bergstroom. Bovendien, als je iets echt probeert los te laten lijkt het daarna vanzelf naar je toe te komen. Dan staat er ineens middenin de bergen een voormalige pastorie die sinds kort als pelgrimsherberg wordt gerund door Roberto en Michela. Of worden we na een zware en vooral heel natte etappe gastvrij ontvangen door Matteo, die ons thee aanbiedt, daarna de open haard opstookt, en 's avonds een heerlijke maaltijd opdient, helemaal *'fatta a la casa'*.

Het is de charme van een route die goed is beschreven en gemarkeerd, maar nog weinig wordt gelopen. Vaak komen we urenlang of zelfs een hele dag niemand tegen. Soms ontmoeten we mensen die paddestoelen zoeken of een enkele 'gewone' wandelaar. Soms ontmoeten we medepelgrims. Met name vóór Assisi wordt het elke dag iets drukker.

In de rifugio in Valfabbrica, één etappe voor Assisi, zitten we 's avonds zelfs met achttien pelgrims om tafel: Duitsers, Nederlanders, Italianen en Brazilianen. Bijzonder is de ontmoeting met een Spanjaard die in januari in Santiago is vertrokken en nu op zijn terugweg is van Rome. Een ander, de Duitser Thomas, is al sinds 2009 onderweg. Om dat te illustreren tovert hij een meterslange *credencial* tevoorschijn, met de gelatenheid en souplesse van een volleerd goochelaar. Hij moet zijn kunststukje al honderden keren hebben opgevoerd om zijn publiek te verleiden zijn tocht te sponsoren, in geld of natura.

Commercie en Kerk

Verder zijn er natuurlijk pelgrims die met auto of bus op weg zijn naar de bekende mijlpalen in het leven van Franciscus. Zijn levensweg heeft immers velen eeuwenlang geïnspireerd om een soortgelijk pad te gaan, en doet dat nog steeds. Maar, zo gaat dat nu eenmaal, zijn verhaal is ook vaak gebruikt op een manier die Franciscus zou doen wanhopen.

Het begon al aan zijn sterfbed, bij het kerkje Portiuncula, iets buiten Assisi. Daar stonden de burgers die hem aanvankelijk 'voor stapelgek' uitscholden en 'met straatvuil en stenen' naar hem gooiden. Nu waren zij 'bang dat de heilige ongemerkt zou sterven en dat de broeders dan zijn heilige lichaam wel eens naar een andere stad zouden kunnen smokkelen'. Met feilloos zakelijk instinct begrepen de burgers van Assisi dat ze met zijn graf een

goudmijn in handen zouden hebben. En inderdaad, die mijn is ook nu, bijna achthonderd jaar later, nog lang niet uitgeput.

Nadat wij zelf als pelgrims via de stille achterdeur Assisi binnenwandelen, belanden we ineens in een enorme drukte. Auto na auto, bus na bus levert zijn passagiers af bij de goed geoliede voordeur.

Het is echter niet alleen de commercie. Ook de Kerk heeft het verhaal van Franciscus naar zich toegetrokken en er al doende de radicale kanten afgevijld. Zoals eerder het revolutionaire lont uit de boodschap van Jezus was gehaald. Geen gespeel met vuur, moet men hebben gedacht. Ook niet in La Verna, waar Franciscus zijn stigmata zou hebben ontvangen, van een man 'die als een Serafijn zes vleugels had, en die boven hem zweefde met uitgespreide armen en samengevoegde voeten, als genageld aan een kruis'.

Later heeft men hier een lange overdekte gang gebouwd, die bezoekers met vaste hand naar de kapel leidt die op deze heilige plaats is gebouwd. Als om te onderstrepen dat zulke directe contacten met het goddelijke verder zijn voorbehouden aan de Kerk. Als ook wij braaf die gang gaan, zien we ineens aan de zijkant een onooglijk deurtje. Als we dat aarzelend opendoen, staan we plotseling in het *foresta sacra* (heilige bos) om de berg La Verna. Het enorme sprookjesbos waar we die middag nog doorheen liepen: prachtige beuken, wonderlijke rotsformaties, een mysterieuze stilte. Daar heeft Franciscus zijn inspiratie gevonden. Daar, in de natuur, niet in de rijk versierde bouwsels van het instituut Kerk.

De volgende dag moeten we er aan terugdenken als we door Caprese lopen, de geboorteplaats van Michelangelo. Een mooi informatiebord vertelt hoe ook deze zich – zo'n driehonderd jaar na Franciscus – door La Verna liet inspireren bij het schilderen van *De Schepping van Adam*: het beroemde fresco in de Sixtijnse Kapel, dat eveneens gaat over een goddelijke aanraking. En inderdaad, als je goed kijkt, zie je achter Adam de berg La Verna.

Schok

Zondag 27 mei, Pinksteren in Assisi. De geest daalt neer. We hebben overnacht aan de voet van het stadje, in een prachtig kloostertje dat overduidelijk door diezelfde geest is aangehaakt. Wij stijgen op, langs de steile heiligen van de Monte Subasio, ooit een geliefd toe-

De schepping van Adam (c. 1511). Fresco van Michelangelo in de Sixtijnse Kapel, Vaticaanstad.

Bron: Wikimedia Commons

vluchtsoord voor Franciscus. Klokken luiden ver beneden ons, als om deze schitterende dag te vieren. Boven aangekomen genieten we weer van fantastische uitzichten.

Vier dagen later komen we aan in Rieti, het eindpunt van onze reis. Onze tijd is op. We nemen de bus naar Rome. Daar hebben we nog een dag als toerist te goed. Maar eerst sluiten we onze pelgrimstocht af bij het beeld van Franciscus en de zijnen, tegenover de basiliek van Sint-Jan van Lateranen. Het herinnert aan hun bezoek aan Rome in 1209, om de regels van hun nieuwe orde voor te leggen aan te paus. Het moet een grote schok voor hen zijn geweest: van de eenvoud van de natuur naar de wereld van kerkelijke pracht en praal. Wij voelen ons ook vervreemd door de plotselinge drukte, herrie en smoezeligheid van de grote stad. Toch weten we zeker dat wij het inspiratievlammetje van deze reis brandend zullen houden en het af en toe ook graag zullen delen ... 🌿

De citaten in dit artikel zijn afkomstig uit *Een man uit het dal van Spoleto* door Hélène Nolthenius (Querido, 1995).

Route-informatie

De gelopen route (Sant'Ellero – Assisi – Rieti) is een onderdeel van twee langeafstandspaden:

- Een Franciscaanse voetreis, van Florence via Assisi naar Rome van Kees Roodenburg. Totale lengte 547 kilometer, opgedeeld in 34 dagetappes. Voor uitgebreide informatie zie www.pelgrimswegen.nl > Wandelroutes > een Franciscaanse voetreis;
- Cammino di Assisi (Dovadola – Assisi) (www.camminodiassisi.it). Totale lengte 294 kilometer, opgedeeld in 13 dagetappes.

Beide routes voeren hoofdzakelijk door bregchtig terrein, zijn goed beschreven en gemarkeerd en geschikt voor de ervaren langeafstandswandelaar. Beste reis maanden zijn mei, juni, september en oktober.

Op www.camminodiassisi.it kan men een *credenziale del pellegrino* aanvragen die toegang geeft tot onderdak tegen gereduceerde prijzen.

De wind houdt van mij

Pelgrimeren met ... een trike

De meeste pelgrims gaan gewoon te voet, op stevige wandelschoenen – of te fiets, op een degelijke tourfiets. Voor Peter Raggers was dat niet weggelegd; hij ging met een trike naar Santiago de Compostela.

Wat is in vredesnaam een *trike* (spreek uit: traaiik) zult u zich afvragen. Een trike is een fiets op drie wielen en je ligt er meer op dan je zit. Het woord is een samentrekking van *tri* (drie) en *bike* (fiets). Het is een ligfiets met in mijn geval twee iets schuinstaande achterwielen en een voorwiel. Het zitje is een lekkere stoel, in verschillende standen te plaatsen, van bijna liggend tot rechtopzittend. Ik zelf zit er een beetje tussen in. Het stuur zit onder het zitvlak waar ook de remmen en de helft van de versnelling (negentrapsderailleur) zit. In de trapas zit de andere helft, die met een voet om te schakelen is, waardoor er achttien bruikbare versnellingsmogelijkheden ontstaan en dat is vooral in de bergen plezierig. Achter mijn trike hing een bagagewagentje voor onze kampeeruitrusting.

Droom

Waarom met een trike op pad? Een groot deel van mijn leven heb ik last van rugpijn. Dit mondde uit in een driedubbele hernia waar de westerse geneeskunde niets mee durfde en kon doen. Hierdoor kon ik niet veel extra activiteiten ondernemen, zoals langdurig wandelen en fietsen. Maar invalide was ik niet en voelde ik me niet; er waren honderden dingen die ik wel goed kon doen. Op een gegeven moment kwam ik in aanra-

king met een arts in Rotterdam die werkte volgens de methode-Sickesz (orthomanuele therapie), gespecialiseerd in de behandeling van problemen met de wervelkolom. Hij zette mijn bekken en ruggengraat recht en nadat alle spieren weer waren aangesterkt was de hernia verdwenen en mijn rug zo goed als pijnvrij. Alleen als ik afstanden van meer dan 30 kilometer fietste kwam de pijn terug.

In die periode ontstond ook de droom om vanaf onze woonplaats Dordrecht naar Santiago te fietsen, maar dit plan kon ik op een gewone fiets beter vergeten. Bij de revalidatie voor mijn rug zat ik regelmatig op een indoorligfiets waarbij ik geen klachten had. Hier ontstond het idee om ook buiten te fietsen op een ligfiets. Zo gedacht, zo gedaan. Eerst heb ik enkele tweewielers uitgeprobeerd maar die gaven mij niet genoeg stabiliteit. Daarna kwamen diverse trikes in beeld, waarvan de Hase Lepus het voor mij is geworden. Het is geen snelle fiets, maar wel een zeer comfortabele. Ik heb geen pijn in handen of polsen, noch zitpijn. Gaat het om de snelheid, dan moet je een ander soort trike hebben.

Verbond

Toen lag de weg naar Santiago de Compostela open. Op het vlakke land is er voor mij geen comfortabeler manier van fietsen dan op een trike. Comfort, om je heen kunnen kijken, ruimte voor extra bagage, geen pijn en ik heb altijd een stoel bij me. Bij tegenwind gaat de meeste wind over mij heen, zeker als ik strakke fietskleding aan heb. Omgekeerd

is ook waar: met wind mee profiteer je wat minder, maar wanneer heb je nou wind mee? Bij mijn fietstocht van 3500 kilometer om Nederland heen had ik, met name van zuid naar noord, veel echte tegenwind. Je kan er boos om worden maar dit is nu eenmaal de natuur. Dus besloot ik om een verbond te sluiten met de wind. Sindsdien houdt de wind van mij, hij streeft mij de hele dag. In de bergen of op steile hellingen verandert er wel het een en ander. De ligfiets is daar niet voor gemaakt en zeker met een bagagewagentje met de spullen van twee mensen achter mij was het zwaar. Het voordeel van een trike is echter dat je niet kunt omvallen, en pas als je de trappers niet meer rond kunt trappen moet je lopen, duwen of trekken. Maar ook dan houdt de wind van mij. 🌿

Pelgrimeren doe je zo!

De meeste pelgrims gaan gewoon te voet of te fiets. Maar sommigen gaan met ... een ezel, een trike, een karretje, een accordeon, een vader. Ging u ook op een bijzondere wijze of met een aparte reisgenoot? Dan is de redactie benieuwd naar uw verhaal. Schrijf in maximaal 1000 woorden hoe en waarom u zo ging. Stuur uw bijdrage aan redactie@santiago.nl.

Peter Riggers op zijn trike in Spanje.

Foto: Erna Steingröver-Riggers

(advertentie)

www.fiets-vervoer.nl

Uw fiets retour vanuit Santiago de Compostela naar Nederland en België!

In samenwerking met hotel México verzorgt Soetens Transport wekelijks het vervoer van fietsen en bagage vanuit Santiago de Compostela naar Vesseem (bij Eindhoven). Vanuit het distributiecentrum leveren wij uw fiets door geheel Nederland en Vlaanderen thuis af. Wilt u een gedeelte van de route afleggen, of strandt u onderweg: ook dan verzorgen wij vervoer van uw fiets naar huis terug.

U betaalt voor stalling in Santiago de Compostela, vervoer naar huis en verzekering eenmalig € 131,- incl btw.

Wij verzorgen ook fietsvervoer vanuit Rome, Avignon en Girona. Tevens vervoeren wij uw fiets vanuit Nederland

naar een door u opgegeven adres. Zie het onderstaande kaartje voor ons hele werkgebied.

Soetens Transport

Tel: 0031(0)497-591673

Gsm: 0031(0)653713539

E-mail: jsoentens1950@hetnet.nl

www.fietsvervoer.nl

Voetstappen als rituelen

Beeldend kunstenares Hilde Peters over 255.088 Voetstappen

In 2012 studeerde beeldend kunstenares Hilde Peters (1983) af aan de Academie voor Beeldende Vorming Tilburg met haar project 255.088 Voetstappen. In deze en de komende drie afleveringen van de Jacobsstaf zullen hiervan delen worden getoond. Ter introductie zocht redactrice Karin Abdullah Khan-Feenstra Hilde op voor een gesprek over dit bijzondere kunstproject.

Het klinkt bijna als het verhaal in de film *Le grand voyage* (2004) van de Frans-Marokkaanse regisseur Ismaël Ferroukhi, waarin de relatie tussen vader en zoon wordt geportretteerd wanneer ze samen vanuit Marseille met de auto op bedevaart gaan. Net als in de film vraagt de vader van Hilde Peters haar met hem mee te lopen naar Santiago, uitgerekend in het jaar van haar eindexamen aan de academie. Niet het meest geschikte moment zou je denken. Het argument van haar vader: ik ben op leeftijd, als ik dit nog wil doen, dan moet het nu. Hilde ging mee. Samen met haar vader liep zij in oktober 2011 in twee weken de laatste 100 kilometer van de Camino Francés, van Sarría naar Santiago de Compostela.

Eindexamenproject

'Mijn vader', vertelt ze, 'ik noem hem altijd Jos, had al diverse malen een camino gelopen. Steeds als hij thuiskwam had hij iets over zich dat zich maar niet liet omschrijven. Hij vertelde dan wat hij had meegemaakt,

maar die ervaring van het lopen zelf en wat dat met je doet, daarvan kreeg ik maar geen hoogte. Dus een keer meegaan, dat wilde ik wel.

Eigenlijk was het om meer redenen een goed idee. Ik was alweer een tijdje het huis uit en had mijn eigen plan getrokken in Tilburg, en nu waren Jos en ik weer eens bij elkaar in een andere setting. Eigenlijk ging die vaderrol een beetje naar de achtergrond en waren we plotseling volwassen en gelijkwaardige tochtgenoten. Dat was speciaal.

En toen kwam bij mij het idee, of beter de behoefte, om het vast te leggen. Sterker nog: om er mijn eindexamenproject van te maken. Daarbij deed zich weer hetzelfde probleem voor als bij de eerdere reisverhalen van mijn vader: hoe bewaar je een ervaring. Foto's vond ik ontoereikend, daarmee kon ik mijn gevoel en herinnering aan de weg niet verzamelen zonder de ijdele zelfbespiegeling die foto's van jezelf ongewild teweegbrengen. Foto's gaan automatisch een eigen leven leiden en vertekenen daardoor de werkelijkheid.

Al lopende raakt herinnering vervlochten met het landschap: de grond is overal anders, het weer en de elementen veranderen, en tijdens de vele stille momenten ben je vooral aan het ervaren hoe de grond is en hoe de lucht eruit ziet. In León liep ik toen tegen een Chinees winkeltje aan dat uitpilde van de spullen en daar heb ik punaises, papier en enveloppen gekocht.'

'Iedere dag een nieuw vel onder mijn schoen; dat was al een ritueel op zich.'

Foto: Jos Peters

Stappenteller

‘Ik ben een fan van de Belgische kunstenaar Francis Alÿs, die tijdens de vijfde Biënnale van La Habana (Cuba) met magneetschoenen door de stad banjerde en zo straatvuil verzamelde als verslag van zijn tocht. Hierdoor geïnspireerd prikte ik het papier onder mijn schoenen vast en heb ik er die dag mee rondgelopen. Het was natuurlijk te verwachten dat er niets overbleef van het papier. Gelukkig hadden ze in hetzelfde winkeltje ook geplastificeerd papier. Dat werkte wel.

Iedere dag een nieuw vel onder mijn schoen; dat was al een ritueel op zich en maakt daarmee deel uit van de herinneringen aan de tocht. Van de dag zelf maakte ik beknopte aantekeningen van gebeurtenissen bij de stappenteller die wij steeds bij ons droegen. Het papier met de voetstap van de dag raakte zo verbonden met concrete gebeurtenissen. Zo herinner ik mij dat Jos met onze rugzakken op een bankje wachtte op de bus van León naar Sarría en naast zich een man aantrof die stomdronken of dodelijk vermoeid steeds met zijn hoofd tegen zijn schouder leunde. De ‘voetstap’ van die dag in de stad ziet er bijna maagdelijk onaangedaan uit, terwijl hij feitelijk meer ‘beschreven’ is dan de voetstappen van trajecten door veld en bos. En dan gebeurden er ook merkwaardige dingen. Bij onze aankomst in Santiago belandden wij in de kathedraal en was ik teleurgesteld omdat het levensgrote wierrookvat er werkeloos bijhing. Maar ‘s avonds, toen wij door het centrum zwierven en onwillekeurig toch weer in de kathedraal uitkwamen, hadden we meer geluk. Het vat slingerde, en hoe! Terug in het hostel keken we naar de stappenteller: het vat, dat was stap 200.000 op de kop af!

Ik vond dat een heilig moment, en met heilig bedoel ik magisch, voorbestemd misschien. Nee, gelovig ben ik niet, wel religieus misschien, al vind ik dat een erg groot woord. Feit is wel dat ik hecht aan rituelen en aan de gemeenschap: de saamhorigheid van mensen met eenzelfde doel voor ogen en het bijkomende ritueel hebben zo hun glans voor mij. Zo genoot ik van het vroege opstaan, met Jos ontbijten en dan alleen maar de hele dag lopen. Het had een zekere rituele betekenis. Die rituele handelingen zitten ook in mijn werk als zodanig en natuurlijk ook in het project waaraan ik was begonnen. Het cate-

goriseren, tellen, het vasthouden van herinneringen, het je verbonden voelen met tochtgenoten, het pad zelf: het zijn er allemaal bestanddelen van.

Toegegeven, ik was er zelf nog niet opgekomen, maar de woorden van de Engelse landschapskunstenaar Richard Long (1945) zijn hier van toepassing. Zeker waar mijn wandelproject impliceert dat “*A true understanding of the land more (...) requires than the building of objects*”, en mijn ‘voetstappen’ liefst een weerslag zijn van *walks without travelling*, een reis om het reizen zelf. Met andere woorden: een reis zonder doel. Onze aankomst in Santiago ervoer ik dan ook als overdonderend, ineens al die mensen om je heen. Weg rust, weg sereniteit. Dat voelde bijna katerig. Wij hebben de bus genomen naar het verlaten Finisterra aan de kust, dat voelde veel meer als aankomen.’

Hebben&Houden

‘Mijn werk hiervoor? Ja, daarin waren deze ingrediënten ook al wel aanwezig. Misschien nog wat minder uitgekristalliseerd, maar toch. Zo was er mijn project Hebben&Houden dat ik maakte in het derde studiejaar van de academie. Het was een opdracht in het kader van *Making the City* waarin ik ‘iets’ moest aanvangen met de kringloopwinkel.

Ik besloot hiertoe mijn eigen spullen op te slaan in een container die ik voor de kringloopwinkel liet plaatsen. Mijn dagtaak bestond uit het categoriseren, inventariseren en archiveren van al mijn eigen spullen. Tijdens het project ontvluchtte ik regelmatig mijn kamer. Dan ging ik wandelen uit pure onrust. Liefst zo lang mogelijk, want thuis was niets. Gek eigenlijk dat ik nog niet eerder had bedacht dat mijn voetstappenproject wellicht is voortgekomen uit mijn wandelingen in het kader van Hebben&Houden. Want hier was ik al in de weer met het vasthouden van herinneringen en met persoonlijke objecten die in een publiek domein een bindende functie krijgen.

Met ingang van dit nummer van de *Jacobsstaf* zal ik in vier nummers vier van mijn voetstappen publiceren en daarbij iets vertellen over de gebeurtenissen die er al wandelend in zijn vastgelegd.’ 🌸

Voor meer informatie over Hilde Peters en haar werk: www.hildepeters.nl.

19 oktober 2011

9419-44301

19 oktober 2011, Sarria – Portomarín, 7.954-44.301

255.088 Voetstappen

Honderden kraaien op de hijskraan boven de *albergue* verwelkomen mij met luid gekwetter als ik naar buiten loop. Mijn vader Jos is alvast vooruitgegaan om twee grote *café con leche* te bestellen in het nabije café. De plek waar we ontbijten blijkt herinneringen bij hem op te wekken: negen jaar geleden tijdens zijn eerste tocht, ook op de Camino Francés, heeft hij in dit café overnacht. De stroom viel toen uit, daardoor at hij zijn pelgrimsdiner die avond bij kaarslicht.

Deze ochtend ontbijten we in een mix van Spaans ochtendlicht dat door de deur komt en tl-buizen boven onze tafel. Een van de jongens achter de bar vertelt ons enthousiast dat hij zelf ook pelgrim is. Als bewijs laat hij zijn overvolle stempelkaart zien. Indrukwekkend. Die van ons zitten nog maagdelijk wit in onze cameratassen.

We zijn al drie dagen in Spanje, maar tot gisteren waren we toeristen in León. 's Middags verlieten we daar ons hotel om de bus naar Sarria te pakken. Om bij de *albergue* te komen moesten we met rugzak een erg steile straat beklimmen. Bij aankomst hoorden we geruchten dat er bedwantsen waren gesignaleerd. Dus zo ziet het leven van een pelgrim er uit ... Maar de bedwantsen bleken loos alarm, en na een goede nacht slaap – waarschijnlijk voorlopig de laatste zonder

spierpijn – begint nu onze eerste dag op de camino, die wordt ingeluid door het eerste stempel in het café.

9.419

Na het ontbijt ga ik buiten op een muurtje zitten om een vel papier vast te maken onder mijn schoen. Het papier waarmee ik de voetstappen van deze dag ga verzamelen. In León heb ik al onderzocht wat het beste werkt: een geplastificeerd papier met punaises vastprikken aan de zijkant van mijn schoenzool. Op die manier kan ik er minstens een paar uur mee rondlopen. Ik ben nieuwsgierig naar wat ik zal verzamelen, of ik aan het eind van de dag kan zien waar we hebben gelopen en naar hoe mensen zullen reageren op die rare witte flap onder mijn schoen. Jos fotografeert hoe ik mijn eerste officiële stappen op de camino zet. De stappenteller die hij bij zich draagt geeft aan dat we onze tocht beginnen met stap 9.419 (tijdens het oefenen in León hebben we ook al geteld).

27.603

We zetten die dag 36.347 stappen, beginnend in de regen. De grond van het bos sopt onder mijn schoenen, terwijl ik onder mossige, middeleeuws aandoende bomen loop. Sommige medepelgrims vragen of het wel gaat in de regen, met zo'n kapotte schoen. Er ontstaan op die manier mooie gesprekken.

We passeren het 100 kilometerpaaltje bij stap 27.603. Niet lang daarna haal ik, noodgedwongen door de zware modder, het bijna versleten papier van mijn schoen. Een mooie buit: ik herken de drassige grond, de kleur en zelfs de geur van deze grauwe dag, en als ik dichtbij kijk zie ik dennennaalden, steentjes en zaadjes. Ik besef dat ik niet alleen mijn eigen stappen heb verzameld, maar ook die van duizenden pelgrims voor me, zelfs die van mijn vader, negen jaar geleden.

De laatste kilometers lopen we – zonder papier onder mijn schoen – in de zon. We hebben prachtige vergezichten over rivieren en dorpjes, terwijl we praten over Hitchcockfilms. Uiteindelijk komen we aan bij de *albergue* in Portomarín, waar ik gebruik maak van de koude douche en, na het pelgrimsdiner in het dorp, inderdaad voor het eerst deze reis met spierpijn in mijn lakenzak kruip. 🍷

Kruizen, schelpen, stenen en pijlen

Een weg vol symbolen en rituelen

Geen pelgrim ontkomt eraan als hij naar Santiago gaat: rituelen en symbolen. Natuurlijk zijn er de kleine individuele rituelen, zoals het iedere morgen weer inpakken van rugzak of fietstas. Damiaan Messing raakte echter gefascineerd door de symbolen en rituelen die zich genesteld hebben in het collectieve geheugen van de Santiago-ganger.

Ze waren me al eens eerder opgevallen: dunne, van takjes en stukjes hout gevlochten kruizen in een hek. Soms verspreid, dan weer enkele bij elkaar: kleine, maar veelzeggende symbolen langs de weg. En nu zag ik er opeens duizenden – dicht naast en boven elkaar: kruis na kruis na kruis – bijna een kilometer lang, tot waar het hek ophield. Ieder kruisje was net even anders en het effect dat ze op me hadden was heftig. Aan het eind van een lange pelgrimsdag was ik met mijn gedachten al bij de herberg waar ik zo aan zou komen: Rabinal del Camino. Ik volgde de pijlen die me van de asfaltweg een schuin oplopend zijpaadje instuurden en werd overweldigd door de muur van kruisjes.

'Groeïende' rituelen

Later zag ik bij het vliegveld van Santiago de Compostela een zelfde indrukwekkende aansenschakeling van hekkruizen. Heeft iemand dit ooit zo bedacht? Ik vermoed dat een of meer pelgrims een enkel kruis van twijgjes in het hek hebben gevlochten en daarmee anderen na hen inspireerden hetzelfde te doen. Zo ontstonden rituele plekken die in betekenis groeien door elk nieuw kruis dat er door een pelgrim wordt bijgestoken. Dit ontstaan en groeien van betekenis heeft mijn bijzondere aandacht, omdat ik nieuwsgierig ben hoe je nieuwe, betekenisvolle rituelen kunt ontwerpen. De Amerikaanse rituelenprofessor Ronald L. Grimes adviseert ze te laten 'groeien': alle rituelen zijn ooit een keer ontstaan, Vaak kwamen ze voort uit na-

'Zo ontstonden rituele plekken die in betekenis groeien door elk nieuw kruis dat er door een pelgrim wordt bijgestoken'.

Foto: Damiaan Messing

tuurlijke, symbolisch geladen gebaren die in de loop der tijd (officieel) werden uitgewerkt en van tekst voorzien. Op mijn pelgrimstocht naar Santiago zag ik vele voorbeelden van zijn groeitheorie.

Neem de schelp, het pelgrimssymbool bij uitstek. Aanvankelijk kregen pelgrims de schelp mee aan het einde van hun pelgrimstocht. De schelp – 'viera' in het Spaans – komt veel voor aan de kust van Gallicië en was een gemakkelijk te krijgen bewijs dat je de eindbestemming had gehaald. Vanaf de veertiende eeuw namen pelgrims de schelp niet alleen mee aan *het eind* van hun pelgrimstocht, maar droegen ze hem ook vanaf *het begin*, wanneer ze naar Santiago vertrokken. De schelp werd zo een teken dat je een echte pelgrim was en dus recht had op bijstand. De schelp groeide uit tot symbool van de Camino de Santiago en zelfs van pelgrimage in het algemeen. En nu hangt iedere Santiago-pelgrim de schelp aan zijn tas.

Pijlen

Een ander voorbeeld van 'groei' van een symbool is de gele pijl. Elke pelgrim naar Santiago kent de pijl als bewegwijzering voor de

route en is er dankbaar voor, ook al kijken we ervan op dat deze vaak eeuwenoude monumenten ontsiert. De gele pijl is van recente oorsprong. Pas in 1984 begon de pastoor van Cebreiro, Elias Valiña, de pijlen op muren en straten aan te brengen. Hij wilde de pelgrimage nieuw leven inblazen, zocht uit hoe de oude weg naar Santiago had gelopen en bewegwijzerde deze met gele verf. Vele vrijwilligers zijn hem daarin gevolgd en inmiddels is ook de gele pijl een symbool van de camino geworden. Je vindt hem terug op officiële wegwijzers en toeristische tegeltjes in de souvenirwinkels in Santiago.

Stenen

Dan het *Cruz de Ferro*, een groot ijzeren kruis op een berg stenen aan de top van een heuvel. Naar men zegt, waren de stenen ooit een Keltische wegmarkering die in de elfde eeuw is gekerstend door er een ijzeren kruis op te plaatsen. Iedere pelgrim weet wat je daar doet: je laat er een steen achter die je vaak al vanaf thuis hebt meegedragen. Dit gebruik zou geïnspireerd zijn op de begintijd van de pelgrimage toen pelgrims voor de bouw van de kathedraal een steen zouden moeten meedragen uit een steengroeve in de buurt. Tegenwoordig geldt de steen als symbool van de last die de mens met zich meedraagt en die hij door zijn pelgrimstocht kwijtraakt: toonbeeld van verlichting.

Vandaag de dag plaatsen pelgrims stenen op willekeurig welk kruis of paaltje dat je op de camino tegenkomt. Mijn vriendin had erover gelezen in een gids en wij deden het na: iedere dag pikten we wel een steentje op dat we symbool stelden voor iets of iemand waar we een tijdje aan wilden denken. Na een paar uur lopen lieten we de steen – en daarmee de gedachten – weer los bij een routemarkering.

¡Buen camino!

Op drukke stukken in Gallicië kon ik de wens soms niet meer horen en zelf nauwelijks nog over mijn lippen krijgen, maar toch ben ik er aan gehecht geraakt: *‘¡buen camino!’* – ik wens je een goede weg. Een spreuk die wordt gebezigd door alle nationaliteiten en die voor mij bijdraagt aan het gevoel van saamhorigheid. Het gebruik is overgenomen van de plaatselijke bevolking, maar door het gebruik onder anderstalige pelgrims uitgegroeid tot vaste gewoonte op de camino.

De pelgrimage naar Santiago is bedacht en gestimuleerd door de katholieke kerk en de koning in hun strijd tegen de islam en de Moren. Maar de vorm ervan, de gebruiken en de betekenis die er door pelgrims aan gegeven wordt, zijn voortdurend gegroeid en ze veranderen nog dagelijks.

Niet meer dan drie!

Tijdens onze eigen pelgrimage ontstonden er ook twee rituelen. De eerste: het is een gemeenplaats onder pelgrims dat elke stap belangrijk is en niet enkel het bereiken van Santiago. In de praktijk gaan je gedachten echter al gauw alle kanten op en ben je je van vele stappen nauwelijks bewust. We begonnen daarom met het verzamelen van stenen in de vorm van hartjes. Dit hielp ons bij het vasthouden van de herinnering aan een belangrijk doel van onze reis: liefde. Die moet je niet ver weg zoeken, maar op je eigen pad, en inderdaad, toen we onze ogen ervoor openden, zagen we de liefde overal – zelfs bij de bakker of in de cappuccino!

‘Pilgrims don’t be as pigs’ – deze vermaning troffen we aan op een bord bij een pleisterplaats en inderdaad: het was er een beestebende aan achtergelaten troep. Dergelijke rotzooi vind je tot ons leedwezen overal langs de camino, ook op plekken waar waarschijnlijk alleen pelgrims komen. Dit viel ons van onze collega-pelgrims vies tegen, maar om ons innerlijk gemopper te verzachten, besloten we elke dag drie van dergelijke ‘pelgrimsherinneringen’ op te ruimen. Het voelde heel braaf, maar tegelijk ook goed en noodzakelijk. Het heilige getal drie was daarbij een begrenzing: we raaptten er niet meer dan drie op, anders zouden we bezig blijven! Wat zou het mooi zijn als dit gebruik en de begrenzing *‘niet meer dan drie!’* uitgroeit tot een vast onderdeel van het ritueel erfgoed van de camino. 🍷

‘We begonnen daarom met het verzamelen van stenen in de vorm van hartjes.’

Foto: Damiaan Messing

De Heilige Eik van Oirschot

Langs heilige plaatsen

Nederland telt zo'n twintig zogenaamde 'heilige plaatsen', plekken die vaak eeuwenoud zijn en verbonden met bijzondere verhalen. Redacteur Freek van der Veen ging aan de hand van de routegidsen Jacobswegen in Nederland op zoek naar een aantal van deze heilige plaatsen. In de komende nummers van de Jacobsstaf staat hij bij deze pleisterplaatsen stil. Als eerste de Kapel van de Heilige Eik van Oirschot.

Dit heiligdom is ontstaan rond een boom, een (heilige) eik. Om die te vinden trekken we naar het zuiden, diep in het Brabantse land. Hier stuiten we midden in een bosgebied op de Kapel van de Heilige Eik van Oirschot. In deze kapel, die aan de voorzijde is opengevoerd, valt meteen het grote witte altaar op. Rechts hiervan bevindt zich een houten paneel waarin de voorstelling is uitgesneden van herders die in een eik het beeld van Maria plaatsen. Vandaar de naam 'Heilige Eik'.

Het is een zondagmorgen als ik naar binnen loop. Aan de hoeveelheid kaarsen te zien – zeker 120 kaarsen staan er te branden – zijn er al heel wat mensen geweest, vanmorgen, gisteren misschien. Ondanks de regen komen ook nu mensen even langs om in het open kapelletje een kaarsje aan te steken. Op en rond het altaar is het een zee van bloemen. Vooral de kerstster is goed vertegen-

Geschiedenis

De plaats waar herders het door hen gevonden houten Mariabeeldje in een eik plaatsten, is al sinds 1406 een bedevaartsplaats. Al gauw is hier toen een houten kapel gebouwd, gevolgd in 1649 door een stenen gebouw. Deze is later in opdracht van de Staten-Generaal afgebroken. De huidige kapel van de Heilige Eik is in 1854 gebouwd op de fundamenten van die oude (stenen) kapel. Vanaf die tijd zijn er vanuit Oirschot jaarlijks processies naar deze plaats gehouden. Een groot wit barokaltaar uit 1746 beheerst de ruimte in de kapel. Onder een glazen stulp bevindt zich een replica van het Mariabeeldje. Het origineel is te zien in de Sint-Petruskerk in Oirschot. Bovenop het altaar is God de Vader afgebeeld, met links en rechts knielende engelen. Opvallend is het driehoekig oog boven het altaar. Het verbeeldt het oog van God dat alles ziet. Het leven van Maria is uitgebeeld in de ramen – daterend uit 1947 – die zich bevinden in het achterste gedeelte van de kapel.

woordigd. In het gastenboek gaan dankbaarheid hand in hand met vragen en gebeden om steun en hulp, als ik lees: 'We zijn dankbaar dat 't zo goed is afgelopen met het auto-ongeluk van Pieter.'

'We hebben vertrouwen in U, bid voor ons.'

*De Kapel van de Heilige
Eik, Oirschot.*

Foto: Freek van der Veen

‘We zijn dankbaar voor 48 jaar.’
‘Voor steun in moeilijke tijden.’ ‘Waarom is de weg zo lang ...!’

Vlakbij de kapel op het door bomen en struiken omzoomde terrein parkeren mensen hun auto om even tijd vrij te maken en een kaarsje aan te steken. Zo is er een jonge vrouw met haar hond. Ze wipt even binnen, steekt twee waxinelichtjes aan en wandelt verder. Een ouder echtpaar maakt even een

stop. Als ze hun auto hebben geparkeerd, wandelen ze hand in hand naar de kapel. Terwijl de man plaatsneemt in een van de banken, neemt de vrouw een van de noventaal kaarsen en steekt deze aan. Dan neemt ze plaats naast haar man. Na zo enkele minuten stil te hebben gezeten, verlaten ze zwijgend de kapel. Buiten gekomen steekt de man een sigaret op. Via een omweg door het bos lopen ze terug naar de parkeerplaats. 🌸

Routebeschrijving

Auto: Vanuit Oirschot via Groenewoud naar de Kapel van de Heilige Eik.

Te voet: Vanuit Spoordonk over het Pelgrimspad de A58 oversteken, richting Groenewoud. Na 300 meter rechtsaf, Hakkelaren, en na 100 meter linksaf en verder het Pelgrimspad volgen. In de bocht gaat Hakkelaren over in Proosbroekweg en passeert u de Kapel van de Heilige Eik. Zie verder deel 1 van *Jacobswegen in Nederland*, *Jacobsweg Amstelredam: van Den Oever naar Roermond*, de etappe ‘s-Hertogenbosch-Vessem.

Website voor meer informatie: www.petrusparochie.nl.

‘De Andere Camino’

Programma Voorjaarsbijeenkomst 16 maart 2013 in Delft

Op zaterdag 16 maart is het historische centrum van Delft het decor voor de landelijke voorjaarsbijeenkomst van het genootschap. De organisatie is in handen van de regio Den Haag.

Delft: stad van Delfts blauw, Oranje en Vermeer. Stad van prachtig bewaarde historie en cultuur. De bijeenkomst wordt gehouden op twee locaties met grote cultuurhistorische waarde. Centraal staat de neogotische Maria van Jessekerk (1875). De kerk laat enkele jacobalia zien. Achter in de kerk staat een schilderwerk van Sint-Jacobus Major en hoog aan de apsis van de kerk is linksboven de beeltenis van Jacobus als apostel te zien. Een aantal andere activiteiten vindt plaats in Het Meisjeshuis (1769), tot 1954 een weeshuis voor meisjes.

Thema en programmaonderdelen

Aan de voorjaarsbijeenkomst 2013 is als thema meegegeven: De Andere Camino. De Camino Francés raakt zo vol dat het geen kwaad kan om andere pelgrimsroutes meer naar voren te halen. Maar ook op de camino kun je een zijweg inslaan om de mooiste plekjes te ontdekken.

Het gevarieerde programma bestaat naast de Algemene Ledenvergadering (ALV) uit lezingen, workshops, een film, buitenactiviteiten en muziek. De dag wordt afgesloten met het traditionele uitzwaaien van in 2013 vertrekkende pelgrims en het Café Saint-Jacques.

Hieronder volgen de verschillende onderdelen van het programma.

Lezingen

Allereerst: de pelgrimswegen in Nederland en België. Hier begint immers elke pelgrimage. Ludo van Lint coördineerde de Vlaamse werkgroep die in 2010 de Belgische Jacobswegen ontwikkelde en publiceerde. Bram van der Wees deed met de werkgroep Jacobswegen in 2011 hetzelfde voor de Ne-

Maria van Jessekerk

Foto: M. Minderhoud

Het Meisjeshuis

Bron: www.jurriens.nl

derlandse routes. Bram en Ludo vertellen er meer over.

Terie Leijs startte in 2002 met een pelgrimstocht naar Santiago. Sindsdien wandelt hij elk jaar een aantal weken door Spanje, Portugal, Italië, Griekenland en Turkije. De spanning voor elke tocht levert erna verhalen op. Onderweg bezinning, levenslessen en ontmoetingen. Leven versmald tot lopen, slapen, eten. Terie kan er op smeuge wijze over vertellen.

Het Sint-Olavspad is een vrij onbekende pelgrimroute die eindigt bij het graf van de heilige koning Olav in de kathedraal van het Noorse Trondheim. Fons Boink liep de tocht in 2012 vanuit Hamar. Anders dan de Camino de Santiago is de route erg stil en zijn de voorzieningen beperkt. Fons vertelt over zijn ervaringen op de oude Koningsweg door het indrukwekkende, ruige Noorse landschap.

Ondanks de nadruk op ‘andere wegen’ ontbreekt de Camino Francés niet in het programma. *Even weg van de Camino* is een lezing waarbij kunsthistorica Daniëlle Lokin de toehoorder meeneemt naar cultuurhistorische pareltjes net buiten de camino. Bijzondere plaatsen en kloosters als die van San Juan de la Peña en Santa Maria de Miraflores

komen tot leven. De moeite waard om er een kleine omweg voor te maken.

Parlementair verslaggever en Haags regio-lid Ferry Mingelen wil iets terug doen voor zijn positieve ontvangst door Nederlandse hospitaleros in Roncesvalles. Hij vertelt over zijn ervaringen met de pelgrimage naar Santiago. Hij liep in 2009 van Cahors naar Santiago de Compostela en vond in de camino een weg om even los van Den Haag te komen. De complexe wereld van de politiek gereduceerd tot vragen als: waar koop ik brood en hoe voorkom ik blaren op mijn voet.

De Camino del Norte doorkruist een gebied dat een hoog aantal bewaard gebleven kerken uit de vroege middeleeuwen telt. Aan de hand van voorbeelden van Visigotische, Asturische en mozarabische bouwkunst schetst historica Tineke Blom een geschiedenis van het noordwesten van Spanje vóór de grote bloeiperiode van de camino en van de romaanse stijl.

Film

In de palm van haar hand is een integer verslag van filmer Leo Baeten over zijn persoonlijke ontdekkingsstocht tijdens de weg naar Santiago de Compostela. De weg als metafoor voor het levensverhaal van de maker. Het verslag is doorspekt met historische feiten, innerlijke ontmoetingen, flashbacks naar momenten uit zijn leven en persoonlijke verhalen van medereizigers. Leo Baeten zal zelf aanwezig zijn om in een nazit vragen te beantwoorden.

Workshops

Het programma biedt een balans tussen actief en passief. Daarom zijn er inspirerende workshops ingepland waarbij u leert hoe u uw indrukken op uw pelgrimstocht ter plekke of achteraf thuis kunt vastleggen in tekeningen of schilderijen. Jaap Kuijpers en Loes Wiersma-Deijl, twee kunstenaars uit de regio Den Haag, brengen hun rijke kennis en ervaring over. Het werk dat de deelnemers tijdens de workshop maken, kan aan het eind van de dag worden geëxposeerd.

Voor de wandelaars en fietsers zijn er de traditionele workshops met informatie over praktische zaken. Hoe bepak je de rugzak of de fiets? Welke route kies ik? Welke schoenen neem ik mee en hoe voorkom ik bla-

ren? Allemaal vragen waar de beginnende pelgrim mee worstelt bij zijn voorbereiding. Antwoorden komen van ervaren pelgrims die vaker met het bijltje hebben gehakt.

Joop van der Donk geeft een schrijfworkshop waarbij je leert hoe je ervaringen, belevenissen en gevoelens tijdens de pelgrimage op papier zet. Daarbij wordt speciale aandacht gegeven aan het gebruik van niet-traditionele communicatiemiddelen, zoals het bijhouden van een weblog. Joop zal handvatten aanreiken om een weblog te starten en die zo in te richten dat de lezer zich niet verveelt en niet doorklikt naar een andere site.

Ten slotte is er een workshop over technische hulpmiddelen die de moderne pelgrim ten dienste staan, waaronder gps-navigatie en smartphone. Voor sommigen een gruwel, voor anderen een zegen. Maar wat kun je precies met gps? Hoe handig is het hulpmiddel? Verhoogt het de veiligheid of het pelgrimscomfort onderweg? Vragen die worden beantwoord door gps-expert Marco Pietersma.

Werkgroepen

De werkgroep Camino Invierno presenteert haar werk, dat bestaat uit het ontwikkelen van een Nederlandstalige routegids van de vrij onbekende Camino de Invierno (Wintercamino). Deze route vormt een alternatief voor het laatste stuk naar Santiago. Zowel de drukte van de Camino Francés als de bergen van O'Cebreiro worden vermeden. Hoewel de Camino Invierno een prachtige route is, is het ook een zware. Adrie van der Vorm en George Mulders nemen de luisteraar mee.

De nieuwe werkgroep Wetenschap is betrokken bij het project Pilnar (Pilgrimage Narratives). Dit project verzamelt pelgrimsverhalen voor een digitaal bestand van verslagen van pelgrims naar Santiago. Die verslagen vormen een belangrijke bron voor wetenschappelijk onderzoek naar motieven, betekenis en effecten van het pelgrimeren. Laurie Faro, wetenschappelijk onderzoekster bij Pilnar, vertelt over de stand van zaken en wellicht ook over de eerste bevindingen.

Buitenactiviteiten

Belangstellenden kunnen hun historische kennis over Delft voeden in de verschillende buitenactiviteiten onder leiding van gidsen van het Gilde Delft. Delft heeft een gezellige historische binnenstad, die zich goed leent

Jaap Kuijpers, gedreven docent met een passie voor het werken op locatie is zelf Santiagoganger. Hij leert u goed te kijken, snel te schetsen wat u ziet en een persoonlijke beeldtaal te ontwikkelen. De meester leert u praktisch werken met een schetsblokje en een 'genadeloze' pen met niet-uitwisbaar materiaal.

Loes Wiersma-Deijl beoefent de schilder- en tekenkunst naast haar werk. Loes biedt u de mogelijkheid met acrylverf een doekje te beschilderen. Onder haar leiding kunt u een tijdens een tocht zelf gemaakte schets of foto uitwerken.

voor een historische stadswandeling. Nationale figuren als Hugo de Groot, Antoni van Leeuwenhoek en Johannes Vermeer hebben hun naam verbonden aan Delft. De gidsen vertellen over culturele en sociale wetenswaardigheden en laten dingen zien waar men normaal gesproken wellicht aan voorbij gaat. Naast de stadswandeling bestaat ook de mogelijkheid zich in te schrijven voor de kerkwandeling. Deze wandeling voert naar een van de oudste kerken van Delft, de Nieuwe Kerk. De kerk wordt van buiten en van binnen bekeken. In de Nieuwe Kerk bevindt zich de grafkelder van het koningshuis. Bijna alle leden van het Huis van Oranje-Nassau zijn na Willem van Oranje hier bijgezet. Het praalgraf van Willem van Oranje heeft een prominente plaats. Als derde buitenactiviteit wordt - als het niet stormt - de mogelijkheid geboden de 108 meter hoge toren van de Nieuwe Kerk te beklimmen. Na 376 treden ligt Delft aan uw voeten. Bij goed weer reikt het zicht met gemak tot Rotterdam en Den Haag.

Informatiemarkt, muziek en uitzwaaien

Achter het koor van de Maria van Jessekerk wordt de gebruikelijke informatiemarkt gehouden, waar op tal van fronten informatie wordt geboden voor de beginnende en de ervaren pelgrim. Om de ochtendactiviteiten niet te storen is deze markt alleen in de middag open.

Tijdens de lunch en in de middag zal de kerk worden gevuld met klanken van het middeleeuws muziekgezelschap *Wronghel en Wei*. Ze weten een prachtige sfeer te creëren die heimwee oproept naar de romantiek van de middeleeuwse pelgrimstochten. Het is dan ook een logische overgang om na het optreden van deze muzikanten de binnenkort vertrekkende pelgrims symbolisch uit te zwaaien voor hun tocht naar het graf van de apostel in Santiago. Traditiegetrouw zal het pelgrimskoor *El Orfeón Jacobeo* dit gebeuren opluisteren met enkele pareltjes uit hun repertoire. En daarna is het tijd voor het afsluitende Café Saint-Jacques.

Enkele praktische zaken

Hoofdlocatie is de Maria van Jessekerk. Daar is onder andere de ontvangst met koffie en thee, de ALV, de lunch, de informatiemarkt,

het uitzwaaien van de pelgrims en het Café Saint-Jacques. Het Meisjeshuis, waar lezingen en workshops plaatsvinden, ligt op vijf minuten lopen van de kerk. Bij de bevestiging van uw aanmelding ontvangt u een rou-tekaartje.

De binnenstad van Delft is autoluw. Parkeren is er niet toegestaan. Aan de rand van de binnenstad zijn wel enkele parkeergarages. Verstandiger is het om met de trein naar Delft te komen. De routebeschrijving staat op de bevestigingsbrief na uw aanmelding.

Aanmelden voor de Voorjaarsdag 2013 kan via de adresdrager bij deze Jacobsstaf, of - liever nog - via het formulier op Santiago.nl. Deelname aan de diverse programmaonderdelen is gratis. Als u een lunch bestelt, wordt € 6,50 van uw rekening afgeschreven. Consumptiebonnen zijn te koop in de kerk.

De regio Den Haag verheugt zich op uw komst naar De Andere Camino in Delft.

Eventuele vragen en reacties kunt u mailen naar regio.den-haag@santiago.nl. 🌿

Wronghel en Wei

De voorbereidingswerkgroep: Jos Engels, Caroline Henneman, Cécile Engels, Rolf Voormolen, René van Veen.

Agenda voor de Algemene Ledenvergadering op 16 maart 2013

Gaarne nodigt het bestuur u uit voor de algemene ledenvergadering. Deze is gepland van 10.00 - 11.15 uur tijdens onze voorjaarsbijeenkomst in Delft.

Agenda

1. Opening door voorzitter Joost Bol
2. Mededelingen
3. Vaststellen notulen algemene ledenvergadering d.d. 3 november 2012
4. Voordracht en benoeming nieuwe bestuursleden en afscheid penningmeester
5. Jaarverslag 2012 van de secretaris
6. Financieel overzicht 2012
7. Verslag financiële commissie
8. Benoeming leden financiële commissie
9. Wat ons bezig houdt
10. Vaststellen wijzigingen Statuten en Huishoudelijk Reglement
11. Stand van zaken Pelgrimsvrienden van Sint Jacob door secretaris Diedrick Jansen
12. Rondvraag
13. Sluiting

Indien u niet naar de vergadering wilt komen, maar wel de stukken wilt ontvangen, kunt u dit aangeven op het aanmeldingsformulier.

[André Brouwer, secretaris](#)

Heimwee naar de Camino?

Onze Camino start bij u thuis!

"Via België gaat het naar Parijs, waar een uitgebreide stadstour wacht door de oudste straten van de "lichtstad". Via Chartres en Poitiers volgen we de aloude pelgrimsweg naar Frans Baskenland, waar in een bergdorp wordt overnacht. Vertrekkende uit Saint-Jean-Pied-de-Port en via Roncesvalles vervolgen we de route naar Pamplona om deze stad te bezichtigen. Zoveel mogelijk de Camino Frances volgend, met imposante steden als Burgos en Leon, maar ook kleine plaatsjes als Castrojeriz en Fromista, steken we de Meseta door om over de Rabanal-pas Ponferrada te bereiken, van waaruit een laatste klim naar O'Cebeiro ons in Gallicië zal brengen. Glorieus wacht de stad Santiago de Compostela ons op, zoals zij al meer dan duizend jaar menige Europeaan heeft gelokt. De Rias Baixas vormen onvergetelijke beelden vol natuurschoon en brengen ontspanning na een reis vol culturele en andere te ontdekken hoogtepunten. De terugreis biedt ons de "Camino del Norte" met steden als Mondoñedo en Oviedo. Ook wordt Santillana del Mar (Juliana) aangedaan met zijn oorspronkelijke "Camino-Kerk" een hoogtepunt in de Romaanse bouw-kunst".

CPT-Culturreizen is
een onderdeel van
TwinTours BV

- Vervoer per luxe VIP-touringcar met ruime zitplaatsen
- Kleine groep (maximaal 28 personen)
- "All-in-karakter": halfpension, alle excursies inbegrepen*
- Overnachtingen in de beste middenklasse hotels
- Ervaren en ter zake deskundige reisleader/gids die zelf de Camino heeft gelopen
- Route langs veel culturele bezienswaardigheden
- Facultatief kunt u een paar van de mooiste stukken lopen

Vertrek: **Woensdag 1 mei 2013 en thuiskomst op 16 mei.**

Prijs: **16-daagse reis voor € 1.550,00 p.p.** (o.b.v. 2pk).

1pk toeslag: € 25,00 p/n

*Inbegrepen: Vervoer per luxe touringcar, verzorging o.b.v. halfpension, inclusief excursies en alle entrees. Kijk voor volledige reisbeschrijving op onze website of vraag een papieren exemplaar aan.

Twin Tours
VAN BERLO & VERBERNE

Keskesweg 13, Asten – info@twintours.nl – www.twintours.nl – Tel. 088-1235555

Mireille Madou

De pijl van de Duitser

Santiago – De apostel en zijn mirakelen

Naast relikven van apostel Jacobus de Meerdere herbergt de kathedraal in Santiago ook nog een relikwie van Jacobus de Mindere, de eerste bisschop van Jeruzalem. Mireille Madou doet in haar mirakelenserie uit de doeken hoe dit religieuze overblijfsel in Santiago is terechtgekomen.

Onder de titel *Mirages de Santiago* werden enkele mirakelen van Sint-Jakob in het Galicisch vertaald. Een manuscript van deze *Mirages*, tussen 1401 en 1430 gekopieerd, wordt bewaard in de Biblioteca Nacional te Madrid.

Het mirakel

Zoals gebruikelijk is op plechtige feestdagen werd op de dag van Pasen de hoofdreliek van Santiago Alfeo (Sint-Jakob de Mindere) op het altaar van de Compostelaanse basiliek geplaatst. Op deze dag kwam een Duitse pelgrim in de kathedraal. Hij schonk aan de reliekbuste een handvol zilveren muntstukken en een pijl. De aanwezigen vroegen hem waarom hij deze offerande bracht. De Duitser vertelde dat de pijl, gedurende een gevecht tegen een vijand, in zijn rechterwang was geschoten en dwars door zijn hoofd was gegaan. De punt van de pijl was door zijn neus naar buiten gekomen. Niemand van zijn strijdmakkers geloofde dat hij dit zou overleven. En de pelgrim vervolgde: 'Ik verloor alle hoop op het leven. Ik riep Sint-Jakob aan en enkel door zijn naam uit te spreken kwam de pijl langs mijn oor naar buiten met dezelfde snelheid als ze van uit de boog was geschoten. Daarom leg ik ze hier neer want door toedoen van Santiago is de pijl uit mijn hoofd verwijderd.'

Commentaar

Hoewel de anonieme auteur dit verhaal aan paus Calixtus toeschrijft ontbreekt het in de twaalfde-eeuwse codex. Het mirakel over de pijl van de Duitser gebeurde op zijn vroegst na 1322. De offergaven werden immers gebracht bij de hoofdreliek van Santiago Alfeo, waarvan de zilveren bekleding in genoemd jaar werd vervaardigd.

Deze relik kende een zeer bewogen geschiedenis. Ze begint met de pelgrimage naar Jeruzalem van Mauricio Burdino (Maurice Bourdin, afkomstig uit Aquitanië), bijgenaamd 'de ezel', bisschop van Coimbra. Deze prelaat reisde tussen 1104 en 1108 naar 'de heilige plaatsen' en kwam daar in het bezit van een kostbare relik, het veronderstelde hoofd van de apostel Jacobus de Meerdere. Het is niet duidelijk of hij die relik als geschenk kreeg of dat hij die gestolen zou hebben.

Aartsbisschop van Braga geworden in 1109 stelde Mauricio alles in het werk om met de cultus van Santiago in Compostela te rivaliseren en die ook te dwarsbomen. Dit werd hem niet in dank afgenomen door Diego Gelmírez, die in zijn eigen bisschopsstad de grote promotor van de Jacobusverering was. De spanningen tussen beide prelaten liepen hoog op, te meer daar de aartsbisschop van Braga de hogere in rang was en dat Compostela onder Braga ressorteerde.

De politieke onlusten na de dood van koning Alfonso VI in 1109 en tijdens het begin van de regering van zijn dochter Urraca (1109-1126) zorgden voor onrust in Galicië. De situatie noopte Mauricio ertoe zijn kostbare relik in veiligheid te brengen. Zo kwam ze terecht in het cluniacenser klooster van San Zoilo in

Carrión de los Condes. Daar kwam ze in handen van koningin Urraca, die ze naar de kerk van San Isidoro in León bracht. Ze borg de relik in een zilveren kistje en schonk ze, als gebaar van verzoening, aan Diego Gelmírez met wie ze tot dan toe in vijandelijkheden was gewikkeld.

Door de clerus en de bevolking werd 'het hoofd van Santiago' in 1116 plechtig in Compostela ingehaald. Iedereen was er vast van overtuigd dat het inderdaad ging om een relik van de heilige patroon van stad en bisdom.

Enkele decennia later werd het verhaal van de translatie van het lichaam van Sint-Jakob de Meerdere opgetekend in de *Codex Calixtinus*. Boek III van die codex brengt uitvoerig het hele relaas van die translatie en daaruit blijkt dat het lichaam van Santiago – met zijn hoofd – begraven ligt in Compostela. De bewuste hoofdrelik die zoveel eer te beurt was gevallen kon dus onmogelijk die van *hun* Santiago zijn. Ze werd dan geïdentificeerd als het hoofd van Jacobus de Mindere de eerste bisschop van Jeruzalem. Zo verloor de relik aan prestige en werd van dan af opgesteld in een 'onwaardige plaats'.

In juli 1317 benoemde paus Johannes XXII te Avignon de Franse dominicaan Bérenger de Landore (1262-1330) tot aartsbisschop van Santiago de Compostela. Het duurde vier jaar alvorens hij zich metterdaad in zijn bisdom kon vestigen. Al die tijd moest hij strijd leveren tegen de opstandige adel en de onwillige bevolking van de stad. De rust keerde terug in de zomer van 1322 en op het feest van Sint-Jakob op 25 juli vierde hij voor het eerst een plechtige mis in zijn kathedraal.

Om redenen van diverse aard koesterde de nieuwe prelaat een grote persoonlijke devotie voor Jacobus de Mindere. Hij liet de hoofdrelik vatten in een zilveren omhulsel, het *caput argenteum*, in de eigentijdse kronieken beschreven als 'zijnde van grote schoonheid en rijkdom'. Vermoedelijk was het de toen in Compostela werkzame edelsmid Rodrigo Eas die de opdracht uitvoerde. Op kerstdag 1322 droeg de aartsbisschop 'het zilveren hoofd' in plechtige processie van het dominicanenklooster Bonaval naar de kathedraal. Hij stelde ook het gebruik in de relik mee te dragen in de jaarlijkse processie van 30 december, het feest van de translatie van Santiago.

Door het feit dat de relieken van de 'patroon'

Caput argenteum onder het processiebaldakijn. Reliekbuste van Sint-Jakob de Mindere. Rodrigo Eas (?). 1322. Santiago de Compostela, kathedraal, reliekenkamer.

Santiago voor de pelgrims onbereikbaar en onzichtbaar bleven in het apostelgraf onder het hoogaltaar van de kathedraal, kregen ze een waardige plaatsvervanger in de schitterende reliekbuste van de andere Santiago.

In de loop van de vijftiende eeuw is het caput argenteum nog kostbaarder gemaakt door toevoeging van edelstenen, twee schelpen in bergkristal en een aantal antieke gemmen. Deze laatste werden geschonken door aartsbisschop Juan García Manrique (1383-1388) en waren afkomstig uit zijn persoonlijke collectie. In 1424 kreeg de buste de verguld zilveren halsband van Suero de Quiñones, de ridder die in dit jaar op de brug van Orbigo de *Paso Honroso de Armas* organiseerde. Ten slotte voegden de leden van het ambacht van de gordelmakers, de *cintureiros*, in 1426 de opmerkelijke drievoudige aureool aan het borstbeeld toe.

Deze reliekbuste is nog steeds een beroemd object in de reliekenkamer van de Compostelaanse kathedraal. Tot op heden wordt ze bij elke belangrijke liturgische plechtigheid, onder een koket baldakijntje, meege dragen in processies, zowel binnen als buiten de kerk.

Bij het verhaal van de Duitse pelgrim dient nog opgemerkt te worden dat hij de pijl bij de reliekbuste op het altaar neerlegde. Het gaat hier duidelijk om een votiefgave of wijgeschenk. Dit is een offergave die uit dank aan een heilige wordt aangeboden, ter herinnering aan een bekomen gunst. De mirakelverhalen van Santiago maken zelden gewag van wijgeschenken. 🍷

Een met uitgebreide voetnoten voorziene versie van dit artikel is te lezen op Santiago.nl > Onze activiteiten > Jacobsstaf

De vrijheid van de fietser

TTe voet of per fiets naar Santiago de Compostela? Voor velen de eerste vraag als zij het plan hebben opgevat naar Galicië af te reizen. Eenmaal op weg blijken lopers en fietsers twee werelden te vertegenwoordigen, ieder met zijn eigen kenmerken en voor- en nadelen. Harry de Bot ondervond fietsend steeds meer de voordelen. Een pleidooi.

Vooropgesteld: ik ben een enthousiast fietser, die moeilijk te porren is voor lange wandelingen. Toen in augustus 2012 mijn jarenlange wens in vervulling ging en ik op weg kon naar Santiago, was de keuze dan ook niet moeilijk: met de fiets, vanaf mijn huis in Brabant. Alleen. Voor mijn vrouw is zo'n tocht een brug te ver, en ze snapte mijn *Alleingang* goed. Ik zocht naast cultuur en stedenschoon vooral stilte, eenzaamheid, de spirituele dimensie. Ik ging kortom als pelgrim, met een fietstas vol onthaasting.

Voor de troepen uit

Onderweg vond ik nog iets anders: vrijheid! Ik heb het nu vooral over het Spaanse gedeelte, de Camino Francés. Tot de Pyreneeën had ik gekampeerd en zelf gekookt, daarna zocht ik de ontmoeting met medepelgrims in de Spaanse *albergues* en restaurants. In de maand september waren dat vooral lopers. Vele honderden ben ik er voorbij gereden, en 's avonds kwam ik ze weer tegen. Nooit dezelfde, als fietser snel je altijd voor de troepen uit.

Al snel kwam ik erachter dat fietsers en lopers er volledig andere reisschema's op nahouden.

Kort gezegd en een beetje gechargeerd: een loper vertrekt steevast in alle vroegte, loopt linea recta, liefst zonder een meter teveel, zo snel mogelijk naar de volgende herberg om daar vaak rond de middag al neer te ploffen, en voor de rest van de dag alleen nog naar buiten te komen voor het diner.

Zelf vertrok ik op mijn gemak tussen 8.30 en 9.00 uur, kocht wat brood en zat doorgaans een uur later alweer ergens te eten. Voor ik zo rond 17.00 uur bij mijn volgende stopplaats arriveerde had ik niet alleen een kilometer of tachtig gefietst, maar onderweg uitgebreid geluncht, een omweg gemaakt naar een interessant dorp, een kwartier de stilte gezocht in een kerkje en in veel gevallen in een stad onderweg mijn bepakte fiets een dik uur geparkeerd om het historische centrum te voet te verkennen.

Vermoeide voetpelgrims

In het plaatsje Viana stopte ik ruim twee uur omdat op die dag toevallig een feestdag was met een stierenrun door de straten. Het prachtig gerestaureerde plaatsje Castrillo de los Polvazares bij Astorga, slechts een paar honderd meter van de route, verkende ik een halfuur lang te voet. 's Avonds hoorde ik van geen enkele loper dat ze dit dorp hadden bezocht. Er wel over gelezen, maar helaas te ver om!

Enkele malen vertrok ik pas tussen 12.00 en 13.00 uur uit een stad – Burgos, León – zodat ik de hele ochtend tijd had voor een bezoek en stadswandeling. Op zo'n dag liet ik het bij vijftig kilometer. Het feit dat je dan met der-

tig graden vertrekt, is voor fietsers niet zo'n punt. Persoonlijk houd ik van warmte, en je hebt altijd rijwind. Voor lopers is zo'n dagindeling ondenkbaar.

Dit alles werd me pas goed duidelijk toen ik op een dag, na 45 kilometer fietsen, om 12.30 uur in Santo Domingo arriveerde. Op het centrale plein zag ik een rij van wel dertig voetpelgrims voor de albergue. Ik stapte af en vroeg nieuwsgierig aan enkele Amerikanen waarom de dag er voor hen alweer opzat. 'We zijn vroeg vertrokken om de warmte voor te zijn. Doorlopen naar de volgende plaats is voor ons geen optie, de vraag is of er dan nog plaats is. Hier kunnen we in elk geval overnachten', klonk het vermoeid.

En moe zou ik ook zijn als ik zo'n eind had gelopen! Maar in Santo Domingo vond ik het juist lekker om even te wandelen. Dus stalde ik mijn fiets tegenover de VVV en trok anderhalf uur uit voor een stadswandeling en een bezoek aan de kathedraal met zijn levend pluimvee. Daarna reed ik nog een kilometer of veertig door, dook in Belorado een halfuur de doodstille kloosterkerk in, had een boeiend gesprek met een jonge non en checkte om 17.30 uur probleemloos in bij een albergue in die plaats.

Tijd morsen

Vanaf dat moment ging me het verschil tussen een voet- en fietsreis echt opvallen. Bij mijn ontmoetingen 's avonds in de pelgrimsverblijven zag ik een terugkerend patroon. Wandelaars die al uren binnen waren, hun was hadden gedaan en uitgeteld op bed lagen of hun voeten verzorgden voordat ze naar het diner gingen. Een minderheid had nog de puf om de plaats te bezichtigen waar ze waren neergestreken. Vanaf de start vroeg in de ochtend waren ze linea recta doorgelopen naar de volgende overnachtingsplaats. Geen halve kilometer om en onderweg zo weinig mogelijk tijd gemorst, laat staan een dorpsmuseum of klooster bezocht of een historisch centrum verkend.

De vrijheid die ik voelde in mijn dagindeling, niet gehinderd door temperatuur, eetmomenten of onzekerheid over een slaapplek, maakte mijn reis tot een zorgeloze. Natuurlijk had ik soms ook mijn ongemakken – zandpijn, nekpijn – maar nog vaker voelde ik me intens gelukkig. Vooral op de Meseta: lekker vlak, windje in de rug en honderden

keren een 'buen camino' uitwisselen met de wandelaars die ik passeerde ...

In het volle besef – dat wel – dat de camino lopen fysiek een flink stuk zwaarder is dan hem fietsen. Ook al doe je dat laatste vanuit Nederland.

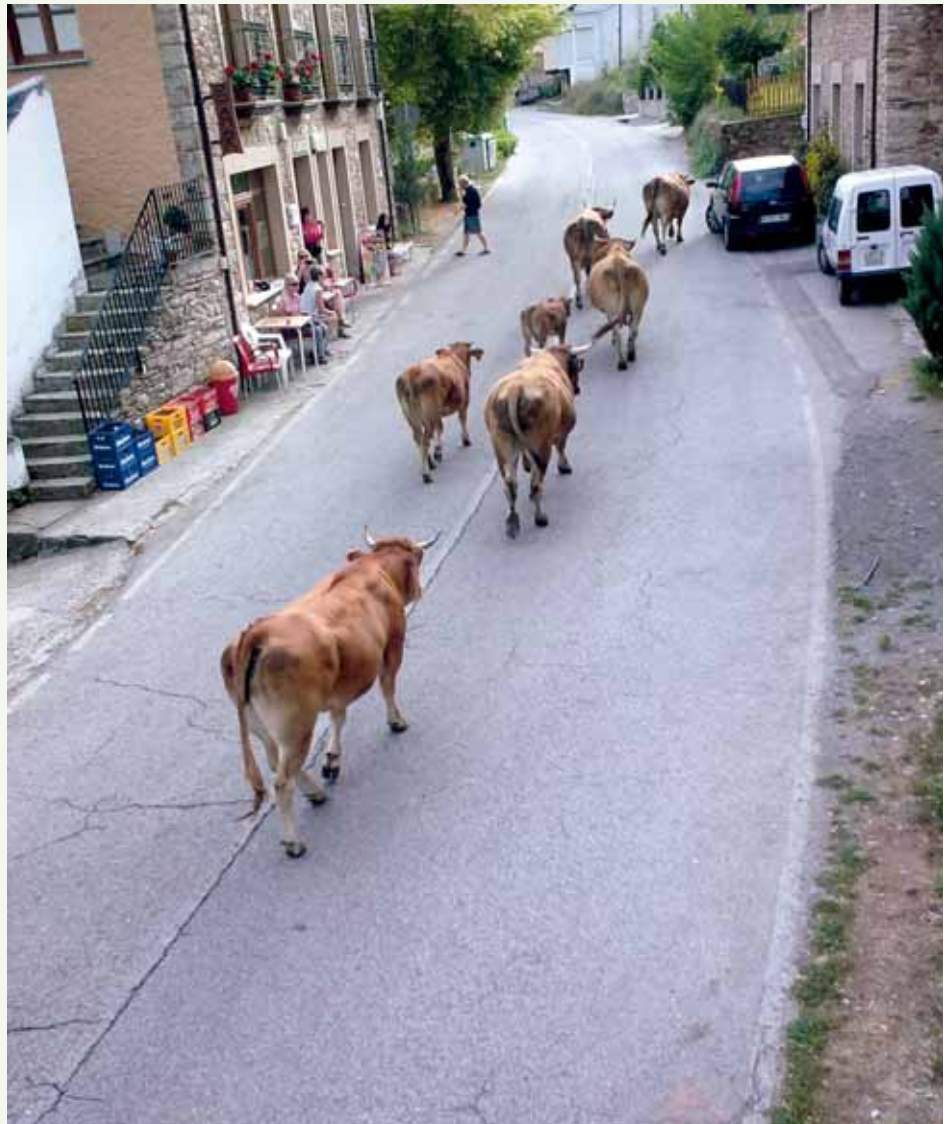
Mee eens? Niet mee eens? Laat het ons weten: redactie@santiago.nl

Wandelaars liggen uitgeteld op bed of verzorgen hun voeten

De beide manieren van pelgrimeren zijn in wezen onvergelijkbaar. Lopers zullen er zonder twijfel het hunne over denken. Maar wie onderweg al pelgrimerend vrijheid zoekt, neme de fiets! 🌿

Stierenrun door de straten van Viana.

Foto: Harry de Bot

‘Santiago is hier gewoon een kast vol boeken’

Boekverkoper Fokko Bos

Voor veel mensen is Santiago de Compostela het einddoel van een tocht, met onderweg een schat aan sportieve, culturele, spirituele of religieuze ervaringen. Maar voor enkele anderen is Santiago deel van hun dagelijkse werk. Zij hebben een professionele relatie met de pelgrimage, en hebben daardoor ‘Santiago als beroep’. In deze serie komen zij aan het woord.

‘Verdienen aan Santiago, kan dat eigenlijk wel? Ik heb wel eens wandelgidsen ingekocht van een klooster, maar men wilde eigenlijk niet leveren aan een handelaar, en men begreep ook niet dat ik handelskorting wilde hebben. Terwijl hier toch een gebouw staat, personeel rondloopt, de lampen branden en een grote voorraad staat – dat moet allemaal betaald worden.’

Aan het woord is Fokko Bos (1946), mededirecteur-eigenaar van Reisboekhandel Pied à Terre in Amsterdam. Bij veel leden bekend als de man achter de boekentafel bij ledenbijeenkomsten, iemand met een schat aan kennis en ervaring.

Boekverkopen is nooit overgegaan

‘Ik ga dit jaar afzwaaien. Ik ben bijna 67 en ga weg bij de boekhandel. We willen weer naar het noorden. Amsterdam is echt fantastisch, ik heb hier lang gewoond en gewerkt. Maar ‘thuis’ is voor mij: het noorden. We hebben een stukje land bij het Schildmeer, met een huisje naast de Haanssluis, de mooiste sluis van het land.’

*Fokko Bos tussen
zijn reisboeken,
kaarten en globes.*

Foto: Bram van der Wees

Ik ben geboren in de stad Groningen, Mijn vader was garagehouder aan de Friesestraatweg. We hadden dus al vroeg een auto en gingen daardoor vaak op reis. Ook kwamen er veel toeristen langs, ze kwamen tanken aan de pomp, en vaak kreeg ik buitenlands geld als fooi.

Na twee afgebroken studies vond ik een baantje bij een boekhandel, ik moest toch wat. Maar boekverkopen is nooit meer overgegaan. Boekverkoper is een breed vak: je weet heel weinig van heel veel.

Later ben ik naar Amsterdam gegaan en bij boekhandel Tummers gaan werken. Hij nam begin jaren zeventig de voorraad over van boekhandel Schröder & Dupont, waarvan de eigenaar lid was van de Koninklijke Nederlandse Alpen Vereniging. Die hield een plankje aan met bergwandelboeken voor zijn

vriendjes. Die voorraad kwam dus bij Tummers terecht, die het stalde in een klein winkeltje aan het Singel, achter Café Hoppe. Dat werd 'boekhandel Pied à Terre' genoemd, en we konden daar twee dagen in de week onze gang gaan. Er werkten toen ook nog wat vrijwilligers die van wandelen hielden, ze maakten een mededelingenblad met overzichten van nieuwe boeken, en daaruit ontstond het tijdschrift *Op lemen voeten*.

Na een jaar of vier ontgroeide ik het werken voor een ander, en ik gaf aan dat ik de winkel wilde kopen. Langzamerhand groeide de zaak en ik nam het naastliggende pand erbij. Maar ik vond ook dat er te veel reisboekhandels in Amsterdam waren, allemaal net te klein. In 2007 deed zich de kans voor: we fuseerden met geografische boekhandel Jacob van Wijngaarden. We vonden het prachtige pand aan de Overtoom, gebouwd als bioscoop en later jarenlang in gebruik geweest bij het Leger des Heils. Toen waren we direct de best gesorteerde reisboekhandel van Nederland, en waarschijnlijk van de hele wereld, met een breed assortiment aan reisboeken, topografische kaarten, globes, wandkaarten en zo meer.

Santiago zat niet in mijn genen

'Via Op lemen voeten pikten we het pelgrimeren op. Er waren al mensen die de GR5 van Maastricht naar Nice liepen; uit die hoek ontstond ook de belangstelling voor lopen naar Compostela. Dat was al ruim voor 1986, het oprichtingsjaar van het genootschap. Ik heb in die tijd al eens een brochure gemaakt met gidsen voor pelgrims. Die werd later uitgebreid tot 'het pelgrimsnummer' van Op lemen voeten. 'Te koop bij Pied à Terre', stond er op. De doorbraak kwam met het boek van Hans Annink in 1980, *Een late pelgrim op de Melkweg*, en later met de fietsgidsen van Clemens Sweerman.

Santiago zat niet in mijn genen. Mijn oma was fanatiek vrijzinnig, als dat mogelijk is tenminste. Dus bij ons thuis ging het niet over bedevaarten en heiligdommen. Maar Spanje trok me wel. Ik heb in 1966 met een stel vrienden een lange reis door Spanje gemaakt en ben toen al door het land gegrepen. Santiago dook voor mij pas op bij Pied à Terre, het was een vorm van cultureel-religieus toerisme. Ik ben zelf wel een looper, maar ik ben niet zo'n bevlogene pelgrim. Ik wandel

Reisboekhandel Pied à Terre aan de Overtoom.

Foto: Bram van der Wees

veel, maar steeds met een been op de grond. Samen met een vriend trek ik er dan tien dagen op uit. En ik heb nog andere hobbies: varen met mijn galjas bijvoorbeeld. Of met een vriend trekken langs het front van de Eerste Wereldoorlog. Inderdaad weet ik tegenwoordig steeds meer van steeds minder.

Het beste Santiago-boek vind ik nog steeds *Pelgrim zonder God* van Herman Vuijsje. Het is heel bijzonder dat hij bij elke druk zijn inleiding weet aan te passen met steeds weer nieuwe inzichten. Ook *Ver onderweg* van Jeroen Gooskens kan nog steeds mijn goedkeuring wegdragen.

'Santiago' is hier gewoon een kast, vol met boeken, gidsen en kaarten. Zelf ben ik nooit in Santiago geweest. Wel werd ik al in het eerste jaar lid van het genootschap. Bestuurslid Nico Zijp kwam regelmatig bij ons in de winkel, en attendeerde me op het genootschap. Ik ben 'professioneel lid' zou je kunnen zeggen. De moderne pelgrim hinkt op twee gedachten, denk ik. Enerzijds is hij op zoek naar rust, stilte, contemplatie, en anderzijds zoekt hij dat in de drukte van de camino. Er is zeker een toekomst voor de pelgrimage. Ik ben wel blij dat er steeds nieuwe routes bijkomen, dat verlicht de druk op de hoofdroutes wat. Maar ik ben meer een toeschouwer, en heb geen behoefte om zelf de tocht te maken.

Ik ben nu gegrepen door het boek *Emo's reis* van Dick de Boer, over de tocht naar Rome van de dertiende-eeuwse Fries-Groningse abt van het Nijenklooster. Ik heb een vaag plan om de route van Emo te voet te gaan doen.

Ik ga binnenkort dus terug naar de streek Duurswold; mijn voorouders kwamen uit Appingedam. Misschien is dat wel je bestemming: dat je teruggaat naar waar je vandaan komt.' 🌿

Agenda

Datum	Tijd	Plaats en locatie	Activiteit	Info*
2 mrt	10.00	Amsterdam	Dagwandeling regio Amsterdam	marjatelintelo@hotmail.com
2 mrt	14.00	St.Jacobiparochie, Groate Kerk	Informatiemiddag voor nieuwe leden	jacobaelia@hotmail.com
2 of 9 mrt	10.00	Hillegom, De Hoeksteen	Regiobijeenkomst Bollenstreek-Rijnland	helmi.van.ginneken@versatel.nl
6 mrt	20.00	Grave, Bibliotheek, Trompetterstraat 2	Verslag van twee fietsreizen naar Israël	biblioplus.nl/lezingen
6 mrt	19.00	Utrecht, Instituto Cervantes	Wendelien van Welie: lezing	zie Jacobsstaf 96
8/9 mrt	16.00	Vessem, Pelgrimshoeve Kafarnaüm	Vorbereidingsweekend	pelgrimshoevekafarnaum.nl
9 mrt			Regiobijeenkomst Limburg	Regio Limburg
16 mrt	09.00	Delft, Maria van Jessekerk	Landelijke voorjaarsbijeenkomst	zie Jacobsstaf 97
17 mrt	11.30	Roermond, St. Christoffel-kathedraal	Plechtige pelgrimsmis	broederschapheilijacobus.nl
20 mrt	19.00	Utrecht, Instituto Cervantes	Jan van Herwaarden, lezing	zie Jacobsstaf 96
23 mrt	9.30	Helmond, Jan Visser Museum	Voorjaarsbijeenkomst regio ZO-Brabant	Regio ZO-Brabant
3 apr	19.00	Utrecht, Instituto Cervantes	Aart Ligthart: lezing	zie Jacobsstaf 96
3 apr	10.00	Amsterdam	Dagwandeling regio Amsterdam	marjatelintelo@hotmail.com
5 apr	19.00	Holten, De Kandelaar	Voorjaarsbijeenkomst met film The Way	Regio Oost-Nederland
6 apr		Gorinchem	Wandel- en fietstocht regio Rotterdam	jacobsrdam@kpnmail.nl
6-7 apr		Ossendrecht, de Volksabdij	Vorbereidingsweekend nieuwe pelgrims	www.pelgrims.nl
17 apr	19.00	Utrecht, Instituto Cervantes	Wantje Fritschy: lezing	zie Jacobsstaf 96
20 apr		Leeuwarden	Voorjaarswandeling regio Friesland	Regio Friesland
24 apr	19.00	Utrecht, Instituto Cervantes	Tineke Blom: lezing	zie Jacobsstaf 96
27-28 apr		Nader te bepalen	Wandeltweedaagse regio Breda-Tilburg	Regio Breda-Tilburg
3-5 mei		Houthem-St.Gerlach-Roermond	Driedaagse pelgrimstocht	info@stjacobspad.nl
22 mei	19.00	Utrecht, Instituto Cervantes	Regio Utrecht met film The Way	regio.utrecht-rivierenland@santiago.nl
31 mei	15.00	Galder, Café Knooppunt Galder	Regiobijeenkomst	Regio Breda-Tilburg

*Voor de contactgegevens van de regio's zie de lijst achterin deze Jacobsstaf.

Maandelijkse wandelingen in Bollenstreek en Rijnland

Op 30 maart, 27 april en 25 mei organiseert de regio Bollenstreek en Rijnland een dagwandeling. 14 dagen voor elke wandeling is specifieke informatie beschikbaar via e-mail: helmi.van.ginneken@versatel.nl. De wandeling is ongeveer 20 kilometer lang, onderweg is er een koffiepauze en zo mogelijk sluiten we af met een drankje naar keuze. De start en het eindpunt zijn steeds bij een station of bushalte, parkeren is vaak mogelijk doch niet altijd gratis.

The Way in regio Oost-Nederland

De voorjaarsbijeenkomst van regio Oost-Nederland wordt gehouden op vrijdag 5 april 2013 vanaf 19 uur in zaal de Kandelaar, Stationsstraat 4, 7451 BH Holten. Vanaf 19 uur staat de koffie klaar. Om 19.30 uur zal de voorzitter u welkom heten en eventuele regiozaken bespreken. Aansluitend zal Ad Kurver ons laten genieten van de film The Way (zie p. 14). Aansluitend praten we na in het Café St. Jacques, het onmisbare deel van de avond.

Een handje van boven

Om in vorm en in de sfeer van de camino te blijven maakt Wendela van der Zee regelmatig wandelingen aan de hand van de routegidsen *Jacobswegen in Nederland*. Op 1 december 2012 reist ze af naar het Brabantse dorp Zeeland, maar de dag loopt anders dan ze had voorzien.

De etappe begint bij de Jacobus de Meerderekerk. Ik tref de deur open, maar er is niemand aanwezig. Op de deur hangt een briefje met het telefoonnummer dat ik kan bellen. Er staat een snijdende wind en ik ben dankbaar dat ik warm binnen kan zitten terwijl ik wacht op de pastoor met de stempel. Na de stempel krijg ik nog een rondleiding door de kerk en moet het twee eeuwen oude houten beeldje van Jacobus bewonderd worden. Het is duidelijk dat ze niet erg veel pelgrims in Zeeland krijgen en de pastoor is trots om zijn kerk te laten zien. Met een handvol pepernoten en een Jezus-prentje kan ik weer verder.

De etappe gaat buiten het dorp direct over in het mooie natuurgebied de Maashorst, dat vooral uit bos bestaat met kronkelige zandpaadjes, zoals in een tekening van Marten Toonder. Zo'n bos is uiteraard niet verlicht, ik ontdek dat het onder de bomen ruim een uur eerder donker lijkt te worden dan in bewoond gebied. Tegen 16.00 uur wordt het al bijna onmogelijk om de routebeschrijving te lezen. Dan begint het ook nog zachtjes te regenen. Ik geniet niet meer van het bos en wil alleen nog maar zo snel mogelijk doorlopen. Wanneer het echt te donker wordt en het weer niet verandert, blijkt dat ik maar een luxepelgrim ben: ik grijp mijn mobiel en bel mijn vriend voor een lift naar huis. Ondertussen besluit ik gewoon door te lopen, de auto tegemoet. De zachte regen is niet onaangenaam maar zorgt wel voor allerlei ongemakken. Het routeboekje wordt nat, omdat ik het toch regelmatig moet raadplegen. Met het lampje

op mijn mobiel probeer ik het te lezen, maar dat is ook niet goed tegen de regen bestand. Dan neem ik een drastische maatregel: de twee pagina's die ik nodig heb scheur ik uit het boek. De gids kan nu in de droge rugzak. Ik laat het geheel van openbaar vervoer verstoken dorpje Slabroek achter me en betreed een nieuw bos. Inmiddels is het aardedonker geworden en tast ik zoekend mijn weg. Ik struikel over boomwortels en knal een keer tegen een slagboom. Ik moet er belachelijk uitzien: een gebochelde met een rugzak onder de cape; een eenarmige met een hand onder de cape, de andere eronderuit met de wandelstok.

Ik hoor dat vriendlief in de file staat en het nog wel even kan duren voor ik gered wordt uit dit avontuur. Dan houdt het bos op, en het pad ook. Met mijn neus op het papier lees ik de route drie keer opnieuw, maar ik moet echt rechtsaf die greppel in. Misschien ziet die er bij daglicht wel uit als een pad of ligt het echte pad een paar meter verder? Ik sla de greppel in en na 500 meter hinkelen en wegzakken in de zachte grond bereik ik het piepkleine dorpje Menzel.

Wanneer ik onder een lantarenpaal de route bestudeer schrik ik me wezenloos van een boer die plotseling achter me staat en vraagt of ik verdwaald ben. Al sinds Zeeland heb ik geen mens meer gezien en na een paar uur lopen ben ik zo in mezelf gekeerd dat ik schrik van een ander. Maar nee, ik zat ondanks alles nog precies goed op de route. Mijn vriend was bevrijd uit de file en onderweg.

Na nog enkele kilometers lopen bereik ik Nistelrode, waar ik in een warme auto stap. Precies op dat moment begint het keihard te hagelen: wat een timing! Dat kan niet anders dan een handje van boven zijn. ☂

De beschreven wandeling maakt deel uit van de etappe Zeeland – Den Bosch van de *Jacobsweg Nieuwemeghen (Jacobswegen in Nederland, deel 2)*.

Sint-Jacobus, Jacobus de Meerderekerk, Zeeland.

Foto: Wendela van der Zee

‘Mensen met een rugzak werden gezien als zwervers’

Interview met Anneke Bettonvil

Met een routekaart uit 1648 liepen Anneke Bettonvil en haar man in 1985 vanuit Nederland naar Santiago. De camino was nog onontgonnen terrein en het domein van slechts enkele zoekers. Voor Gerard Luiten en Huub de Gier genoeg reden om deze pelgrim van het eerste uur te bezoeken.

De reis gaat naar Den Bosch, daar woont Anneke Bettonvil. Op de ledenlijst heeft zij nummer 7 en is dus lid van het genootschap vanaf de oprichting in 1986. Ze woont aan een brede laan met een boomrijke middenberm, waaraan royale huizen uit de jaren dertig van de vorige eeuw liggen.

Anneke is een slanke dame met regelmatige doorleefde trekken, loshangend krullend haar en gekleed in eigentijdse outfit. We worden enthousiast ontvangen en naar de royale woonkamer geloodst. Hier domineert een grote boekenkast, aan de wanden foto's en kunst en een geschilderd portret van haar overleden man Wim. Ze biedt ons koffie aan met een verrassing. Die is niet moeilijk te raden: Bossche bollen. Er worden wat grappen uitgewisseld over het goede Brabantse leven. Het ijs is snel gebroken. We krijgen toestemming een opnameapparaat in te schakelen.

Anneke, wil je iets over jezelf vertellen?

‘Ik kom uit een groot, katholiek Rotterdams gezin. Ik ging werken bij Shell in Pernis, als laborante. Ik heb daar Wim ontmoet, die hoofd van het laboratorium was. Ze noem-

*Anneke Bettonvil
met de door het
Spaanse genootschap
geschonken stokken.*

Foto: Gerard Luiten

den ons gekscherend het ‘oliestelletje’. We zijn getrouwd en in Spijkenisse gaan wonen. We kregen een zoon en een dochter. Als een vrouw toen ging trouwen, was het vanzelfsprekend dat ze stopte met werken, dus ook ik. Later zijn we naar Den Bosch verhuisd en echte Bosschenaren geworden. Den Bosch biedt veel op sportief, cultureel en recreatief gebied. Nu ben ik trotse oma van drie kleinkinderen.’

Hoe is bij jou de interesse voor de camino gewekt?

‘Wim ging met vervroegd pensioen toen hij 53 jaar was. De vraag drong zich op hoe aan die zee van vrije tijd goede invulling te geven. We zagen bij toeval een reportage van een jong Engels echtpaar in de buurt van Le Puy, op weg naar Santiago. Dat bracht bij ons zo’n schok teweeg dat ons plan werd geboren. Het enige punt van discussie was: hoe zal het zijn 24 uur per etmaal bij elkaar te zijn, na een leven met Wim met een forenzenbaan? We waren wel eens met de auto in Santiago geweest. Het was toen een oude, lege stad. Maar hoe doe je zoiets lopend?’

Wim ging op zoek en kreeg het boek van Hans Annink, *Een late pelgrim op de Melkweg*, in handen. In dat boek stond een oude kaart uit 1648 met de vier routes vanuit Frankrijk naar de Spaanse grens, waar ze vervolgens als één weg naar Santiago lopen. Met een moderne kaart ernaast hebben wij onze eigen route ontworpen. De tocht ging via Véze- lay naar Saint-Jean-Pied-de-Port en daarna via de Camino Francés tot Santiago.’

Hoe waren jullie ervaringen onderweg?

‘We besloten geen slaapzakken mee te nemen, we zouden onderweg wel een bed vinden. Maar het vinden van onderdak liep niet altijd gesmeerd. We moesten rondvragen bij politiebureaus en postkantoren, en snuffelen in telefoonboeken. Uiteindelijk lukte het ons altijd onderdak te vinden.

Lopend onderweg zijn was toen nog een nieuw verschijnsel. We werden met enig wantrouwen bekeken. In Frankrijk werden we vaak aangehouden door de politie. Mensen met een rugzak werden gezien als zwervers of drugskoeriers. Onze schelpen waren toen nog onbekend en niet geloofwaardig genoeg. Tijdens onze tocht ontmoetten we weinig medepelgrims: in Frankrijk geen enkele en in Spanje drie. De eerste die we tegenkwamen was in Santo Domingo; een Franse jongeman met een voetblessure. Hij was op weg gegaan omdat hij voor de beslissing stond of hij priester wilde worden. De tweede ontmoeting was met een jongeman die op blote voeten liep. Hij kwam uit Zuid-Frankrijk en was afkomstig uit een commune. Wegens wangedrag was hij met wat geld en een landkaart op weg gestuurd, met de opdracht zich te leren gedragen. De derde pelgrim die we tegenkwamen was in de buurt van Fromista. Hij pas-

seerde ons in ijltempo en riep “hola-hola”.

Een vermeldenswaardige ontmoeting hadden we in Estella. Vanuit de *refugio* liepen we het feestelijk versierde stadje in. Plotseling werden we door een man met rugzak in het Spaans aangesproken met de vraag waar de *refugio* is. Wij overlegden over het Spaanse antwoord. Hij reageert in het Nederlands: “Ik ben Herman Vuijsje uit Amsterdam en op weg naar Nederland”. Deze ontmoeting leidde ertoe dat we met hem en enkele Spanjaarden de avond feestend hebben doorgebracht. In Vuijsjes boek *Pelgrim zonder God* worden enkele alinea’s aan de ontmoeting gewijd.

In Santiago werden we met veel egards welkom geheten door Don Jaime op het bureau van de ‘pater van ontvangst’ en ontvingen we onze *compostela*. We waren de enigen, de aanloop was toen nog zeer gering.’

Bleef het bij deze eerste wandeltocht van drie maanden of had het een vervolg?

‘Nee, we kregen de smaak van langeafstandswandelen te pakken. Het jaar erna zijn we naar Rome gewandeld, later deden we de Pennine Way (Engeland – Schotland) en een tocht door Australië. Daarna werd de schelp ons handelsmerk en hebben we vrijwel alle Jacobswegen in Frankrijk en Spanje gelopen.’ Anneke staat op, loopt naar de boekenkast en wijst naar een boekenplank van enige meters: ‘Hier staan de fotoboeken en verslagen.’ Ze haalt er een boek tussenuit en slaat het open. Veel foto’s zijn op A4-formaat afgedrukt en van professionele kwaliteit.

‘Fotograferen is mijn liefhebberij, je legt je belevenissen vast en geniet er thuis opnieuw van. In 1995 hebben wij meegedaan aan een fotowedstrijd in Spanje. Er waren 573 inzenders waarvan 23 foto’s zijn onderscheiden. Wij waren de enige inzender van buiten Spanje en ontvingen als prijs een aardig bedrag. De foto’s werden in zeven Noord-Spaanse provincies geëxposeerd. Onze winnende foto is in *Jacobsstaf* 30 gepubliceerd.’

Daar staan twee opvallende wandelstokken, hebben die een bijzondere betekenis?

‘Dat is een heel verhaal. In 1990 hebben Wim en ik een maand in Pamplona gehospitaliseerd. We waren de eerste buitenlandse *hospitaleros*. Na afloop werden we door het Spaans genootschap feestelijk onthaald. Na een heilige mis en samenzijn kregen we als

geschenk deze stokken uitgereikt. Dit als dank voor ons werk in de *refugio*, waar het ieder jaar drukker werd.

Het zijn wandelstokken die aan de onderzijde op een paraplu lijken. De top is versierd met een schelp en het tussenstuk is behangen met linten en kalebassen. Ik wil ze schenken aan het genootschap, willen jullie ze meenemen?’

Je bent lid vanaf de oprichting?

‘Toen wij in 1985 op weg gingen bestond het genootschap nog niet. Van het bestaan van een Frans genootschap hoorden we voor het eerst van meneer Conquet in Bénévent-l’Abbaye in Midden-Frankrijk. Het was pas in Saint-Jean-Pied-de-Port, bij de legendarische Madame Debril, dat we ons konden aanmelden als lid. Later werden we lid van het Vlaams genootschap. Dat gebeurde najaar 1985, op de Santiago-tentoonstelling in Gent. Op die plek is het eerste zaadje gelegd voor een Nederlands genootschap. Koen Dircksens was de grote inspirator en kreeg bijval van Hans Annink, Mireille Madou en anderen. In Baarn was de eerste bijeenkomst en in 1986 vond de oprichtingsvergadering in Den Haag plaats. Ik heb ze beide bijgewoond.’

Wim en jij waren ook de eerste regiocontactpersonen in Den Bosch?

‘Toen het genootschap werd opgedeeld in regio’s, hebben Wim en ik de Bossche regio opgericht. Eerst organiseerden we huiskamerbijeenkomsten en later, bij de toename van het aantal leden, moesten we uitwijken naar de Jacobskerk.

Als het genootschap verder groeit zouden de regio’s zich moeten opsplitsen. Kleinschalige bijeenkomsten inspireren het meest. Voor praktische informatie zijn voldoende boekjes en is er het internet; daarvoor is een regio niet nodig. Wat overblijft is uitwisseling van ervaringen onderweg, bijzondere ontmoetingen, belevenissen, culturele uitingen, natuur en religie.’

Was het na het overlijden van Wim in 1998 met het wandelen gedaan?

‘Ik had uitsluitend met Wim gewandeld en dat zal nooit meer terugkomen. Ik had het met wandelen even gehad. Totdat een bevriend echtpaar uit Den Bosch contact met mij opnam. Zij hadden een tapasrestaurant dat zij wilden verkopen, om daarna naar Santiago te lopen. Of ik met hen mee wilde gaan. Na lang aarzelen heb ik ingestemd. Ik

Prijswinnende foto van Wim Bettonvil bij Spaanse fotowedstrijd in 1995.

wilde echter geen routes volgen die ik eerder met Wim had gelopen. Ik was bang het niet aan te kunnen. Zo is het ook gegaan. Onderweg ontmoetten we drie Nederlanders, waaronder Phil van Kappel. Ze is een generatiegenoot en weduwe, net als ik. Het klikte direct tussen ons. Het was voor mij een geschenk uit de hemel. Met haar heb ik daarna ieder jaar tochten van een drietal weken gemaakt. Voor het komende jaar zal dat weer het geval zijn.’

Wat heeft de camino je gebracht?

‘Ik heb er iets over opgeschreven. Een belangrijk facet is deel uit te maken van een eeuwenoude traditie. Het lopend onderweg zijn, het intens beleven en bewegen als je stap voor stap je tocht aflegt. Het genieten van de natuur, cultuur, religie en kunst in vele vormen, en de ontmoetingen onderweg. Al deze indrukken en de geestelijke en lichamelijke inspanning die ermee gepaard gaan, hebben het gemaakt tot onvergetelijke ervaringen. En ieder jaar als ik, uitgerust met stok en rugzak, de voordeur van mijn huis achter me dichttrek en met mijn vriendin Phil weer op pad ga, bekruipt me weer het gevoel van de euforische verlokking van de camino.’

Wat zou je de jonge generatie, je kinderen en kleinkinderen, willen meegeven?

‘De meeste jonge mensen zijn druk bezig met hun eigen leven. Met dubbele banen, kinderen, enzovoort, zijn ze niet in staat er drie maanden tussenuit te trekken. Bergbeklimmen en wandelen worden door hen wel beoefend. Maar de camino is geen gewone wandeling. Toch is men wel nieuwsgierig als het ter sprake komt. Ik hoop dat er zoveel blijft hangen dat ze, als de mogelijkheid zich voordoet, op pad gaan. Het gaat dan niet om de camino op zich, maar het besef te ontdekken dat een mens niet veel nodig heeft om zich gelukkig te voelen. Dat ze leren relativeren: is alles waar men zich zorgen over maakt echt belangrijk? Leren met eenvoud gelukkig te zijn.’

Het opname-apparaat wordt uitgeschakeld. Anneke komt binnen met een schaal hapjes en vraagt wat we willen drinken. Zet in zo'n omgeving drie pelgrims bij elkaar en het verhaal gaat gewoon door. ☸

Regio Den Haag

Op 17 november 2012 kwamen we met ruim zeventig leden van de regio Den Haag bijeen voor een bijzondere najaarsdag. In onze nieuwe, ruimere locatie in het centrum van Den Haag, waar vroeger een Jacobsschuilkerk was gevestigd, stonden twee prominente pelgrims centraal die beiden niet in persoon aanwezig waren, Jan Galjé en Jeroen Gooskens. We stonden in woord en gezang stil bij het overlijden van Jan. Onze gastspreker Jeroen Gooskens, die met zijn vertellingen een hommage aan zijn *soulmate* wilde brengen, was helaas door ziekte niet in staat de reis naar Den Haag te maken. In plaats daarvan konden we genieten van een op dvd vastgelegd interview dat Leo Jacobs en Leo Baeten met hem maakten.

Er was nog meer te beleven. Jos Knooff en Fons Boink brachten het Noorse Olavspad tot leven. Dit ruim 800 kilometer lange pelgrimspad van Oslo naar Trondheim voert de wandelaar door het indrukwekkende en uitgestorven Noorse landschap. Een prachtige route, maar wel een die goede voorbereiding vraagt. Tijdens het Café Saint-Jacques werd enthousiast nagepraat over het sfeervolle karakter van de nieuwe locatie en over het bijzondere, soms ontroerende karakter van de dag. Mede ook door het samen zingen van *Tous les matins – Ultraia*, en de *Spaanse Klokken Canon*, liederen die we vaak hebben gezongen onder de bezielende leiding van Jan Galjé, maar nu met verve gedirigeerd door Ernie Coenen, een van de eerste leden van het pelgrimskoor.

Een uitgebreider verslag van de bijeenkomst is te vinden via Santiago.nl/regio_den_haag.php. Op deze webpagina worden ook de komende activiteiten aangekondigd.

De organisatie van de landelijke voorjaarsdag 2013 in Delft, ligt in handen van de regio Den Haag. De regiocommissie wil alle vrijwilligers hartelijk danken voor hun massale aanmelding. Zonder de bereidheid van enthousiaste vrijwilligers lukt het niet om een evenement als een landelijke bijeenkomst tot een succes te maken. Samen zullen we er een mooie dag voor iedereen van maken. ☸

Jos Engels

Jacobus in de Oude Kerk in Amsterdam

Jacobalia: sporen die in het verleden of heden in relatie staat met Sint-Jacobus en de bedevaart naar Santiago. In deze nieuwe rubriek, verzorgd door de werkgroep Geschiedenis en Cultuur, zal telkens één jacobalium uit een regio centraal staan. In de eerste aflevering bezoeken Herman Holtmaat en Hans Olthof de Oude Kerk in Amsterdam.

In de veertiende tot na het midden van de zestiende eeuw was het in Holland en Zeeland gebruikelijk houten tongewelven te voorzien van figuratief beeldhouwwerk. Zo waren er aan het plafond van de Oude Kerk maar liefst vijftig van dergelijke decoraties aangebracht. Het zijn zogenaamd schalk-, schraag- en schotelbeeldjes: figuratief houtsnijwerk van het kerkgewelf.

Daarvan zijn er nog 37 over: twee ervan stellen Jacobus voor en zijn geplaatst boven de pilaren en pilasters. Vanaf de grond zijn ze moeilijk te zien. Waarschijnlijk is dat ook de reden dat ze de Beeldenstorm in 1566 hebben overleefd. Voorts zijn op de snijpunten van de gewelfribben zogenaamde rozetten of schotelbeeldjes te zien. Een ervan betreft wederom een Jacobusbeeldje. Drie Jacobalia dus in één kerk, een hoge score.

Het oudste beeldje staat in de Buitenlandvaarderskapel en dateert van 1455. Jacobus heeft een rode mantel aan en draagt een boek in zijn rechterhand, en een stok met een schelp erop in zijn linkerhand.

Het hier afgebeelde beeldje staat, evenals het schotelbeeldje, in de noordbeuk van de kerk. Met nog vijf andere beeldjes behoort

het tot één en dezelfde stijlgroep. Men denkt dan ook dat ze gesneden zijn door één beoefende beeldhouwer, wellicht Mester Otten Albertsz. In het grafboek van de Oude Kerk heet hij Ot de Beeltsnider, in het memorieboek is het Ot Gersterman. Hij sneed de beelden waarschijnlijk rond 1512.

In de noordbeuk zou vroeger, volgens Vermeer, ook het Jacobusaltaar hebben gestaan. Als dat juist is, moet er sprake zijn geweest van een Jacobusbroederschap. Altaren werden immers veelal door broederschappen gesticht en onderhouden.

We weten inderdaad uit een oorkonde van het bestaan van zo'n broederschap, opgericht in 1435 ter ere van Jacobus en gesticht door 'negentien jonge en rijke mannen'. Het was 'geen gewone broederschap en al helemaal geen broederschap voor gewone mensen. Zij had een hoog patricisch gehalte', aldus De Melker. 'De Sint-Jacobusbroederschap was een vereniging van leden van de politieke en economische elite uit een bepaalde stadsbuurt', in casu de Nieuwendijk, aan de andere kant van de Amstel. Deze broederschap had een eigen Jacobuskapel.

Ligt het voor de hand te veronderstellen dat de Jacobusbroederschap van de Nieuwendijk naast haar eigen Jacobuskapel ook een Jacobusaltaar stichtte in de Oude Kerk? Zou dat passend zijn geweest binnen de toenmalige verhoudingen tussen – de jurisdicties van – de Nieuwe Kerk en Oude Kerk? Of is het altaar wellicht ouder dan de Jacobusbeelden en opgericht door een Jacobusbroederschap waar we het bestaan niet van kennen? Na-

In de loop der jaren heeft de werkgroep Geschiedenis en Cultuur een groot aantal Jacobalia verzameld, vooral dankzij het initiatief van erelid Herman Gresnigt. De werkgroep roept u op vooral door te gaan met het aanmelden van Jacobalia. Voor een actueel overzicht: www.santiago.nl > Jacobalia. De werkgroep wil ook een begin maken met het in kaart brengen van (voormalige) Jacobusbroederschappen. Heeft u informatie over zo'n Jacobusbroederschap of suggesties die het onderzoek kunnen ondersteunen, laat het ons weten!

aanvang
 abdijkerk
 achtal
 antwerpen
 apostel
 avontuur
 bagagekluis
 bedevaartplaats
 begerlijk
 bejaard
 belangeloos
 bespreking
 boventoon
 brindisi
 camino
 chartres
 cisterciënzer
 codex calixtinus
 cotolay
 cultuur
 de jacobsstaf
 dominicanenklooster
 escudo
 fietsen
 franciscus
 frankrijk
 galisteo
 groep
 herbergier
 ieder
 interesse
 italiaan
 jacobsgenootschap
 jacobusviering
 jaszak
 keulenaar
 kluizenaar
 knelpunt

lunchpakket
 macedonie
 malaga
 mosana
 najaarsbijeekomst
 nymf
 onderneming
 ontboezeming
 onwijs
 overnachting
 oviedo
 pamplona
 parijs
 pelgrimage
 plensbui
 preek
 quo vadis
 reims
 rugtas
 saamhorigheid
 sainte foy
 santiago
 sint janskathedraal
 spanje
 spiritueel
 streng
 tabor
 thermosfles
 toren van babel
 trui
 vermetel
 vesper
 via de la plata
 via podiensis
 voorjaar
 wandelpaden
 wijnland
 zondagswet

Het leven is een puzzel

en ook de wegen naar Santiago stellen de pelgrims soms voor raadsels. Voor wie onderweg (of thuis) de geest wil prikkelen en de tijd wil doden hebben we deze Compostela-puzzel laten maken. Los de puzzel op door middel van wegstrepen van de woorden die u in het diagram vindt. Deze kunnen horizontaal, verticaal, diagonaal en achterstevoren staan. De overgebleven letters vormen in leesrichting twee beroemde bedevaartplaatsen. Zend uw oplossing uiterlijk 15 april 2013 naar: redactie@santiago.nl of naar Janskerkhof 28a, 3512 BN Utrecht.

Onder de inzenders van de juiste oplossing wordt een exemplaar van het boek *Onderweg naar Santiago* door Mireille Madou verloten. Succes!

l	r	a	a	n	e	z	i	u	l	k	b	r	i	n	d	i	s	i	g	g	
p	e	o	s	j	o	n	t	b	o	e	z	e	m	i	n	g	l	t	n	a	
a	o	b	n	i	o	b	o	f	g	q	d	o	b	w	u	r	c	a	i	l	
h	r	a	a	d	n	v	e	e	a	e	u	e	n	d	i	j	i	v	l	t	i
c	p	u	e	b	e	t	e	d	r	t	s	o	l	d	s	n	m	i	h	s	
s	d	i	u	n	n	r	j	r	e	p	s	e	v	t	a	a	l	a	c	t	
t	v	o	t	t	l	a	n	a	r	v	t	s	e	a	c	g	s	a	a	e	
o	s	o	m	i	j	n	d	v	e	n	e	a	r	b	e	d	o	s	n	n	o
o	o	u	k	i	r	o	k	n	m	s	c	a	d	o	o	i	a	w	r	d	
n	y	e	n	a	n	i	v	r	e	i	k	o	r	l	c	n	s	j	e	s	
e	a	a	a	i	n	i	e	a	e	r	n	a	e	t	t	a	a	m	v	t	
g	r	j	l	g	t	v	c	n	f	i	o	g	t	w	p	c	j	i	o	h	
s	e	e	a	o	k	x	z	a	e	r	n	t	e	h	o	l	a	e	n	e	
b	a	e	i	a	t	e	i	e	n	a	a	r	o	b	e	p	a	e	d	r	
o	d	a	z	g	r	o	s	l	l	e	p	n	u	g	o	d	d	a	a	m	
c	y	s	m	u	r	s	c	e	a	e	n	s	c	d	a	a	r	a	t	o	
a	a	o	g	h	e	e	b	l	n	c	v	k	i	i	p	i	n	a	n	s	
j	t	t	f	r	o	r	b	i	j	u	i	x	e	l	l	s	e	t	i	a	f
b	a	a	e	e	u	r	p	r	e	n	n	e	e	o	l	c	m	n	a	l	
s	a	t	l	u	t	a	i	r	e	s	c	d	d	u	o	a	u	g	a	e	
k	n	g	t	p	m	n	i	g	i	h	n	h	e	o	c	s	a	s	c	s	
i	i	j	l	a	p	a	n	i	s	h	a	k	k	p	v	c	l	t	i	h	l
s	u	r	l	g	g	l	o	a	w	e	n	r	o	a	a	k	u	e	a	e	
c	i	j	o	k	f	e	d	e	r	s	e	i	o	e	m	k	b	e	c	r	t
s	n	w	m	n	u	k	e	d	l	t	r	d	g	k	s	k	h	e	t	s	
a	i	y	n	c	a	i	l	p	a	j	r	r	t	n	i	j	t	e	a	r	o
a	n	a	s	o	m	r	u	u	a	i	o	e	e	r	t	d	b	t	e	p	
f	i	e	t	s	e	n	f	a	i	e	v	l	n	a	u	o	b	n	s	a	
a	l	e	e	u	t	i	r	i	p	s	p	e	l	g	r	i	m	a	g	e	

tPuzzelPerfje™

der onderzoek moet hier klaarheid brengen. Desalniettemin zijn de drie Jacobalia in de Oude Kerk een duidelijke indicatie voor het bestaan van Jacobusverering in Amsterdam in de vijftiende eeuw. Dat het de Jacobusbroeders overigens niet alleen om de devotie te doen was, maken we op uit één van de stukken waar we lezen: *'De Sanghers van Sinte Jacobs- en Sinte Olofs-Capel Mogen haer natgen ende haer droochten wel.'* 🌿

Bronnen

- Janse, H. *De Oude Kerk te Amsterdam. Bouwgeschiedenis en Restauratie.* Waanders, Zwolle, 2004.
- Melker, Bas de. *Metamorfose van stad en devotie. Ontstaan en conjunctuur van kerkelijke, religieuze en charitatieve instellingen in Amsterdam in het licht van de stedelijke ontwikkeling 1385-1435.* Proefschrift.
- Vermeer, Gerrit en Rebel, Ben. *d'Ailly's Historische Gids van Amsterdam.* Vijfde geheel herziene druk. Dsu Uitgeverij Koninginnegracht, 1992.

Het Compostela- register

In het Compostelaregister worden de namen en gegevens opgenomen van de Santiagogangers, die een compostela hebben ontvangen. Dit certificaat wordt verstrekt namens de aartsbisschop van Santiago na een voltooide pelgrimstocht.

Stuur een kopie van de compostela naar de ledenservice, vergezeld van de ingevulde achterzijde van de brief bij de pelgrimspas. In de Jacobsstaf worden steeds de laatste aanvullingen gepubliceerd.

Samenstelling: Harry Wasser

Ad Rietveld

Aankomst	Naam en Woonplaats	Reiswijze	Dagen
2001			
16-jun	Hennie Jacobs, Arnhem	voet	42
2004			
14-sep	Johannes Venekamp, Soesterberg	voet	125
2005			
4-jun	Jos Stijvers, Enkhuizen	fiets	32
13-sep	Gerard van Soelen, Vlissingen	fiets	34
2009			
10-aug	Peter van Gils, Rhoon	voet	60
10-aug	Tatjana Maslova, Rhoon	voet	60
2010			
28-mei	Kees Nouws, Boxtel	fiets	29
27-jun	Ab Reeze, Houten	fiets	35
2011			
21-mei	Jos Stijvers, Enkhuizen	fiets	11
2-jul	Kees Vooy, Katwijk	fiets	42
2-jul	Nely Vooy-Twilt, Katwijk	fiets	42
7-jul	Arjen Cuijpers, Maarssen	voet	7
7-jul	Maxime Cuijpers, Maarssen	voet	7
7-jul	Bianca Patist, Maarssen	voet	7
19-sep	Laura Koenders, Zwanenburg	voet	68
8-okt	Anna Wognum, Sint Pancras	voet	14
2012			
6-mrt	Thijs Olivier, Lisse	voet	17
6-mrt	Jannine de Vreede, Lisse	voet	17
31-mrt	Evert Kartsen, Oegstgeest	voet	22
17-apr	Jos Stijvers, Enkhuizen	voet	14
17-apr	Gerda Stijvers-Reijnders, Enkhuizen	voet	14
23-apr	Ana Dammers, Triemen	voet	10
29-apr	Merel Meerman, Eindhoven	voet	40
30-apr	Peter Jongh Visscher, Heiloo	fiets	12
3-mei	A.J.J. Everaard, Wolfheze	voet	40
8-mei	Wim Griffioen, Dieren	fiets	14
8-mei	J.G. Roest, Heemstede	voet	15
8-mei	M.C.J. Roest-van Kampen, Heemstede	voet	15
15-mei	Steeff van Beckhoven, Valkenswaard	voet	37
19-mei	Johannes Bellemakers, Bakel	voet	39
20-mei	Willem Dondorff, Beilen	fiets	25
20-mei	Hans Slaa, Pesse	fiets	25
22-mei	Ria van Arnhem-van der Vliet, Woerden	voet	32
22-mei	Gerrit Wieberdink, Den Haag	fiets	29
26-mei	Paul Griep, Heeze	voet	46
26-mei	Maria van de Sande, Heeze	voet	39
26-mei	Kenneth Timmers, Den Haag	fiets	23
28-mei	Veronie van den Broek-Bemelmans, Gemonde	voet	33
31-mei	G. Eijk, Barneveld	fiets	32
2-jun	Geert van Beek, Utrecht	voet	77
2-jun	Ton Derksen, Ophemert	voet	38
4-jun	Derk Bolt, Harlingen	fiets	40
4-jun	Martje Meindertsm, Harlingen	fiets	40
5-jun	Gert Jan van Asselt, Nijverdal	voet	39
6-jun	Mieke Rust-van Hasselt, Den Bosch	voet	92
9-jun	Egbert Hoen, Emmeloord	fiets	35
12-jun	Jons Fintelman, Dordrecht	fiets	27
13-jun	M.S.J. Reinke, Driebergen	fiets	45
13-jun	Piet Vijverberg, 's Gravenzande	fiets	39
13-jun	Ellen Vijverberg-van Rest, 's Gravenzande	fiets	39
18-jun	Cor van der Velden, Hoorn	fiets	38

Aankomst	Naam en Woonplaats	Reiswijze	Dagen
19-jun	Anne Heynen, Amsterdam	voet	46
20-jun	Henk Meijerink, Goor	fiets	36
20-jun	Piet Tinselboer, Vroomshoop	fiets	36
21-jun	Corien Krom, Maassluis	voet	26
23-jun	Rein Broeksteeg, Berghem	fiets	33
23-jun	Mariet van der Heijden, Schaijk	fiets	33
1-jul	Gijs van Eijdsen, Maassluis	fiets	39
1-jul	Leo Voogt, Woudenberg	voet	117
1-jul	Henny Voogt-Timmerman, Woudenberg	voet	117
9-jul	Jeannette Rubbens, Zeewolde	fiets	46
9-jul	Ton Sturm, Zeewolde	fiets	46
11-jul	Th.C. Pouw, Alkmaar	fiets	41
11-jul	H.A.G. Pouw-Smits, Alkmaar	fiets	41
12-jul	Sibrenna Thijs, Amsterdam	voet	40
13-jul	Gerja Bas, Enschede	fiets	34
13-jul	J.A. Zandbergen, Kampen	voet	110
14-jul	Paul van Hulten, Drunen	voet	112
14-jul	Tine van Hulten-de Graaf, Drunen	voet	112
19-jul	Gerda Meuleman, Hasselt	fiets	47
19-jul	Rinie Munsters, Deurne	voet	82
20-jul	Toos Dekkers-van Dijk, Zeeland	voet	30
20-jul	Karel van der Velden, Heeze	fiets	17
20-jul	Marieanne van der Velden-van Bussel, Heeze	fiets	17
21-jul	Hanny Krumm, Heel	voet	29
23-jul	Ben Hopman, Nistelrode	voet	21
23-jul	Ineke Hopman-Kleuskens, Nistelrode	voet	112
23-jul	Gerrit Modderkolk, Velp	voet	114
24-jul	Dirk Jeronimus, Ede	fiets	24
24-jul	Brenda Koet, Achterveld	fiets	24
25-jul	Jan Berends, Haaren	voet	10
26-jul	Dymphy van de Sande-Kessels, Rosmalen	voet	45
30-jul	Thijs Bouten, Panningen	fiets	24
30-jul	Cor van der Vorst, Venlo	fiets	24
31-jul	Erik Buster, Berkel-Enschot	voet	20
5-aug	E.J. Braem, Oostburg	fiets	32
5-aug	M.M.M. Braem-Heijens, Oostburg	fiets	32
5-aug	Gerrit Haarman, Best	fiets	36
5-aug	Peter Harmsen, Almere	voet	6
5-aug	Jan Weenink, Eindhoven	fiets	36
7-aug	Corrie Glasbergen, Rijnsburg	voet	25
7-aug	Dieuwertje Heus, Rijnsburg	voet	25
7-aug	Cis de Hoop, Utrecht	voet	153
9-aug	Jan Aartsen, Etten-Leur	voet	14
11-aug	Tineke van den Berg, Nieuwegein	fiets	43
11-aug	Rob Krabbendam, Nieuwegein	fiets	43
11-aug	Ange van Ommen, Harderwijk	voet	131
14-aug	Harm Boersma, Eemnes	fiets	46
14-aug	José Boersma-van Heusden, Eemnes	fiets	46
14-aug	Christien Bok, Utrecht	fiets	37
14-aug	Ad Dokman, Brummen	voet	26
14-aug	Miranda Dokman-Anderson, Brummen	voet	26
14-aug	Leo Lommers, Zwijndrecht	voet	107
21-aug	Trudy Hogenbirk, Utrecht	voet	34
21-aug	Birgit Klimke, Amsterdam	voet	143
21-aug	Michael Smit, Baarn	voet	26
21-aug	Jan Verheijden, Amsterdam	voet	143
22-aug	Jos van den Ende, Didam	voet	122
23-aug	Vincent Oomen, Almere	voet	90

Aankomst	Naam en Woonplaats	Reiswijze	Dagen
24-aug	Vivi Bolhuis, Groningen	voet	40
27-aug	Liesbeth Kazen-van Dijk, Hardinxveld-Giessendam	voet	
29-aug	Ed Silvertant, Landgraaf	voet	14
30-aug	Manja Bente, Nijmegen	voet	30
30-aug	D. Messing, Nijmegen	voet	30
5-sep	D.C. Kivit, Hoofddorp	voet	18
5-sep	M.E. van Nunen, Hoofddorp	voet	18
6-sep	Harald Toppen, Poortugaal	voet	16
7-sep	Petra Broeders, Oosterhout(NB)	voet	6
7-sep	Pieter Koertshuis, Oosterhout(NB)	voet	6
8-sep	Astrid Smoorenburg-Zwaaneveld, De Bilt	fiets	45
8-sep	Geert Zeestraten, Hoek van Holland	voet	98
9-sep	P.J. van den Bosch, Haarlem	fiets	39
9-sep	Henny van Haaren, Voorburg	voet	10
9-sep	Henny van Oorschot, Gemert	voet	8
9-sep	M.M. Scheers-van Haaren, Huissen	voet	10
9-sep	A. Tamis, Schagerbrug	fiets	23
9-sep	M.A.H. Tamis, Schagerbrug	fiets	23
11-sep	Wim Schwenke, Zoetermeer	fiets	37
11-sep	D.A.M. Zwaanenburg, Zoetermeer	fiets	37
14-sep	José Apeldoorn, Enschede	voet	31
14-sep	J.F.B. Jenneboer, Beuningen	fiets	31
14-sep	Margo Krommenhoek, Schagen	voet	15
14-sep	Rob Krommenhoek, Schagen	voet	15
14-sep	Roos Langenberg, Roosendaal	voet	30
14-sep	Flip Timmermans, Roosendaal	voet	30
15-sep	G.J.B. Boerrigter, Uitgeest	fiets	23
15-sep	Margot IJssel-de Schepper, Leidschendam	voet	70
15-sep	Agatha van Irsel, Breda	voet	106
15-sep	Willem Klerx, Breda	voet	106
15-sep	Koos Wiezer, Beuningen	fiets	33
16-sep	Ine van Beurden, Oss	voet	11
16-sep	Hein van Hanrath, Bunnik	voet	101
16-sep	A.J.F. Heydendael, Wassenaar	fiets	29
16-sep	Steven de Jong, Oss	voet	11
16-sep	Miek Stakenborg, Roermond	voet	39
17-sep	C.B. Buurman, Rucphen	voet	36
17-sep	H.P. Buurman-Hesseling, Rucphen	voet	36
17-sep	Jan Meuleman, Kesteren	voet	10
17-sep	Ria de Vries-Phielix, Ochten	voet	47
17-sep	Betsy van Westreenen-Thijssen, Kesteren	voet	47
18-sep	M.P.J. van Bracht, Bavel	fiets	29
18-sep	Martien van Diessen, Gemert	voet	12
19-sep	A.J.M. van den Bos, Haarlem	voet	126
19-sep	Trudy Gooren, Vierlingsbeek	voet	97
20-sep	Rudy Dominicus, Emmerich(D)	voet	29
20-sep	Esther Hoekman, Urk	voet	49
20-sep	Carla Janzen, Limmen	fiets	41
20-sep	Ruud Jurrjens, Castricum	tandem	41
20-sep	Annemieke Jurrjens-Serné, Castricum	tandem	41
20-sep	Laurens van Loosen, Urk	voet	49
20-sep	Henk Oostra, Limmen	fiets	41
20-sep	Nelleke Prinsen, Emmerich(D)	voet	29
21-sep	Karina Polfliet, Castricum	fiets	34
21-sep	P. Schapendonk, Tilburg	voet	35
21-sep	Margaret Weimer-Beentjes, Castricum	fiets	34
22-sep	Peter Adriaansen, Spijkenisse	voet	116
22-sep	Jankees van Dalsen, Den Haag	voet	18
22-sep	Liesbeth Graaff, Spijkenisse	voet	116
22-sep	Gerard van 't Hoff, Heerhugowaard	voet	20
22-sep	Anneke van 't Hoff-Hoogland, Heerhugowaard	voet	20
22-sep	Pieter Paul Peters, Laren	voet	45
22-sep	Marilyn Peters-Brennikmeijer, Laren	voet	12
22-sep	Theo Remkes, Thesinge	voet	50
23-sep	José ten Beitel, Stramproy	voet	87
23-sep	Annette Bosma, Wageningen	voet	26
23-sep	Huib van der Burger, Harderwijk	voet	35
23-sep	Joukje Eringa-Postma, Huizen	voet	16

Aankomst	Naam en Woonplaats	Reiswijze	Dagen
23-sep	Jansje Kos, Huizen	voet	16
23-sep	Jan Marijnissen, Made	voet	30
23-sep	Joost Marijnissen, Breda	voet	30
23-sep	Martina Mathijssen, Huizen	voet	16
23-sep	Annie Rodenburg, Zandvoort	voet	
23-sep	Jos Schellekens, Den Bosch	voet	14
23-sep	Gerard Steenhuis, Wageningen	voet	26
23-sep	Edith van Weel, Naarden	voet	125
24-sep	Ben Dijkstra, Den Haag	fiets	31
24-sep	Pascal van Eck, Den Haag	voet	10
24-sep	Peter Kostelijk, Emmeloord	voet	35
24-sep	Annelies Sentjens-Maessen, Ohé en Laak	voet	40
25-sep	Jozef Lamers, Bommel	voet	25
25-sep	Aafje Oldenhuis, Wijhe	voet	96
25-sep	Ben Oldenhuis, Wijhe	voet	29
27-sep	Micha Algoed, Breda	fiets	37
27-sep	Helena Braams, Breda	voet	38
27-sep	Clemens Staphorst, Amstelveen	voet	5
28-sep	Willem Eppinga, Leidschendam	voet	32
28-sep	Frans Leusink, Breda	voet	40
28-sep	Herman Lieven, Den Bosch	voet	23
28-sep	Anneke Lieven-Franken, Den Bosch	voet	23
28-sep	Sipke Steggink, Delden	fiets	35
29-sep	E.C.M. Gras, Krommenie	voet	12
29-sep	A.H.J. Horsman-Bos, Den Helder	voet	12
29-sep	José Kruijter, Hulsberg	voet	40
29-sep	Wil Schuite, Delft	voet	12
29-sep	Rob Vendel, Nijmegen	voet	12
29-sep	Hetty Willems, Nijmegen	voet	12
29-sep	M.J.H. Wingen-Snel, St. Odiliënberg	voet	34
30-sep	Annelies Klaase, Oostknollendam	voet	22
30-sep	Peter Sterk, Gouda	voet	36
1-okt	Berthie Diemer, Wijk bij Duurstede	voet	51
1-okt	Jan van Donselaar, Wijk bij Duurstede	voet	51
1-okt	Reitze Huisman, Haarlem	v&f	102
1-okt	Henk van Soest, Venlo	voet	88
1-okt	Piet van den Tillaart, Veghel	voet	14
1-okt	Antje van den Tillaart-vd Wetering, Veghel	voet	14
1-okt	R.J. Timmers, Eindhoven	voet	40
1-okt	Gijsje Versteeg-van den Berg, Hellouw	voet	29
1-okt	Rian van Zeelst, Best	voet	22
2-okt	Jan Suikers, Berlicum	voet	53
2-okt	Albert Wolthuis, Heemstede	voet	36
3-okt	Frank Heerkens, Roosendaal	voet	30
3-okt	HenneH de Ruijter, Rotterdam	voet	17
3-okt	Gerard Vaanhold, Enschede	fiets	30
4-okt	Marjanne Blok, Enkhuizen	voet	42
4-okt	Mila Fontan, Haarlem	voet	17
4-okt	Lambert de Haas, Helmond	voet	12
4-okt	Robin Koolmees, Harderwijk	voet	35
4-okt	Leo Koot, Leiderdorp	voet	36
4-okt	A. van der Laan, Heiloo	voet	102
4-okt	H.H.M. van der Laan, Heiloo	voet	102
4-okt	Dick Reeuwijk, Haarlem	voet	17
4-okt	Dory Reeuwijk, Haarlem	voet	17
4-okt	Jeanine van Schie, Harderwijk	voet	35
6-okt	Jos Stijvers, Enkhuizen	voet	30
6-okt	Gerda Stijvers-Reijnders, Enkhuizen	voet	30
6-okt	Marius van Weel, Valkenswaard	voet	104
8-okt	Tjeerd Bouma, Lathum	voet	11
8-okt	L.J. Brand, Bodegraven	voet	40
8-okt	Theo Heijkoop, Overdinkel	voet	56
8-okt	Stenny Koetsier, Overdinkel	voet	56
8-okt	J.W.M. Kolen, Berkel-Enschot	voet	134
8-okt	A.C.M. Kolen-Adams, Berkel-Enschot	voet	134
8-okt	Greet van Montfoort, Lathum	voet	11
9-okt	Cees Drooger, Harderwijk	voet	120
9-okt	Ria Drooger-Hoonakker, Harderwijk	voet	120

Aankomst	Naam en Woonplaats	Reiswijze	Dagen
11-okt	Harry Collignon, Oosterhout(NB)	voet	37
13-okt	John Coster, Amsterdam	voet	30
13-okt	Ingrid Coster-Osterloh, Amsterdam	voet	30
14-okt	Erik Kluyer, Haarlem	voet	33
14-okt	Yvonne Meijer, Tilburg	voet	35
14-okt	Ton van der Wijst, Rotterdam	voet	85
15-okt	Theo van der Burg, Hilversum	voet	19
15-okt	Tiny Helsloot, Amsterdam	voet	
15-okt	Bianca Vermeij, Castricum	voet	
16-okt	Hanny Adriaansen, Bergen op Zoom	voet	41
16-okt	Peter Bogers, Bergen op Zoom	voet	96
16-okt	Andy Deutsch, Alkmaar	voet	39
16-okt	Dick Fleurbaay, Heiloo	voet	40
16-okt	Alek Wyczynski, Ede	voet	115
18-okt	Ab Aberson, Ruinerwold	voet	38
19-okt	J van der Goes, Achterveld	voet	21
19-okt	L.J. van Laar, Leusden	voet	21
19-okt	H.P. Zoetmulder, Heemstede	voet	48
20-okt	Gijsbert van Loon, Soest	voet	42
21-okt	Wies van den Burg, Dongen	voet	11
21-okt	Monique de Groen, Hellevoetsluis	voet	88

Aankomst	Naam en Woonplaats	Reiswijze	Dagen
21-okt	G.W. de Groot-van Gaal, Utrecht	voet	12
21-okt	Durkje de Jong, Stiens	voet	152
21-okt	Wiep Koehoorn, Stiens	voet	152
23-okt	G. van de Klashorst, Castricum	voet	13
26-okt	Roos van Breugel, De Moer	voet	99
26-okt	Harry Westendorp, Heino	voet	30
26-okt	Anne-Marie Westendorp-Weeink, Heino	voet	30
27-okt	Jan Bosman, Amersfoort	voet	53
28-okt	Ronald Bloemendaal, Amersfoort	voet	49
29-okt	Tinie Smit, Heerhugowaard	voet	12
3-nov	Marcel Snijder, Sittard	voet	34
6-nov	Gerard den Hartog, Bodegraven	voet	35
6-nov	Dineke den Hartog-Geelhoed, Bodegraven	voet	35
15-nov	Philip Gardiner, Den Haag	voet	110
24-nov	Maurits Silvis, Basse	voet	84
29-nov	M.A. de Bruyn, Zutphen	voet	110
29-nov	J.G.M.de Bruyn, Zutphen	voet	110
6-dec	Sieneke Langelaan, Lisse	voet	26
14-dec	Sjoerd Kleisterlee, Borculo	voet	10
24-dec	Bastiaan Remkes, Goes	fiets	44

Regioafdelingen

Regio	Postcode	Regiocontactpersonen
Amsterdam	1000-1119 1160-1199 1300-1399 1420-1439	Hans Olthof, Piet van Wijngaertdlaan 2, 1391 VD Abcoude, 0294-285359, olthof_boekhout@hetnet.nl Marja te Lintelo, Da Costastraat 86 E, 1053 ZR Amsterdam, 020-6833272, marjatelintelo@hotmail.com
Noord-Holland benoorden 't IJ	1120-1159 1440-1999	Rick van de Ven, Holleweg 58, 1851 KJ Heiloo, 06-54694909, vdvenvdmolen@hetnet.nl
Midden- Nederland	1200-1299 1400-1419 3600-3899	Fons Boink, Oude Arnhemseweg 373, 3705 MJ Zeist, 030-6990212, boink.ngsj@casema.nl Joop van Gool, Julianalaan 29, 1412 GR Naarden, 035-6943982, joop.vangool@ziggo.nl
Bollenstreek/ Rijnland	2000-2239 2300-2490	Helmi van Ginneken, Langewerk 4, 2405 HK Alphen a/d Rijn, 0172-416251, helmi.van.ginneken@versatel.nl Annie Lohman, Hafkenscheidtlaan 52, 2191 BR De Zilk, 0252-519860, alohmann52@hotmail.com
Den Haag	2240-2299 2491-2799	Jos Engels, Oosteinde 182, 2272 AH Voorburg, 070-3872619, jos_engels@ziggo.nl
Rotterdam	2800-3399	Aart en Mieke Ligthart, Bermweg 264, 2906 LH Capelle a/d IJssel, 010-4582365, aartenmieke@ziggo.nl
Utrecht-Zuid / Rivierengebied	3400-3599 3900-4299	Bram van der Wees, Poortstraat 83, 3572 HE Utrecht, 030-2732300, bram@vanderwees.com Jos Notenboom, Parallelweg 47, 4107 NA Culemborg, 0345-513363, josnotenboom@mac.com
Zuid-west- Nederland	4300-4799	Lies Wondergem, Oud Armeuidsvoetpad 14, 4332 AP Middelburg, 0118-623265, liesw@zeelandnet.nl Jan Willem van Heesbeen, Achterdijk 59, 4761 RC Zevenbergen, 0168-325998, vheesbeen@ziggo.nl
Breda/Tilburg	4800-5199	Toine Martens, Baakberg 66, 4707 RX Roosendaal Bert & Ria de Vos, De Wetering 36, 4927 BS Hooge Zwaluwe, 016-8484179 / 06-20266100, regio.breda-tilburg@santiago.nl
Den Bosch	5200-5499	Piet en Antje v. d. Tillaart, Parkietendonk 3, 5467 DR Veghel, 0413-340653, regio.den-bosch@santiago.nl
Zuid-Oost Brabant	5500-5799	Wim van Golstein, Het Aangelag 18, 5513 BZ Wintelre, 040-2053113, v.golsteinbrouwers@upcmail.nl Frans Berkers, Sophiastraat 15, 5583 CA Waalre, 040-2213826, f.berkers65@upcmail.nl
Limburg	5800-6499	Angela Mol, Nieuwerf 3, 5951 CA Belfeld, 077-47571740, angela.mol@planet.nl Jan Houben, Veld-Oostenrijk 18, 5961 NW, Horst aan de Maas, 077-3982757, fam_houben@hotmail.com
Arnhem/ Nijmegen	6500-7099	Marc Koch, Europalaan 11, 6991 DA Rheden, 026-4954467, m.koch16@chello.nl Joop Kamphuis, Willem Barentszstr. 10, 6991 BC Rhede, 026-4954001, joop.kamphuis@telfort.nl
Oost- Nederland	7100-7799 8000-8299	John Vollenbroek, Prins Bernhardstraat 1, 7573 AM Oldenzaal, 0541-523483, john@mensenmakenfouten.nl Angela Frieling, 055-5420118, t.frieling3@upcmail.nl Gerrie Horsthuis, 06-10106778, horsthuis68@home.nl
Groningen/ Drenthe	7800-7999 9300-9999	Jaap Middeldorp, Wijdevelddstraat 1, 9731 MX Groningen, 050-3641980, jam.middeldorp@planet.nl Ineke de Jonge, Wijdevelddstraat 1, 9731 MX Groningen, 050-5426220, ineke.dejonge@wur.nl
Friesland	8300-9299	Klaske Scholte, De Aak 31, 9001 HB Grou, 06 13221222, jacobaelia@hotmail.com Elly Koopman, L. van Beekstrjitte 2, 8561 GJ Balk, 0514-601134, ellyiebele@yahoo.com

Het Nederlands Genootschap van Sint Jacob

is de vereniging van en voor belangstellenden in de pelgrimstocht naar Santiago de Compostela in Galicië.

Lidmaatschap aanmelden en opzeggen

U kunt zich als lid laten inschrijven door het aanmeldingsformulier naar het genootschap te sturen. Dit formulier kunt u opvragen bij het Informatiecentrum of downloaden van de website www.santiago.nl.

Het lidmaatschap loopt uitsluitend per geheel kalenderjaar. Beëindiging dient vóór 1 december te worden gedaan per brief of e-mail: ledenadministratie@santiago.nl.

De contributie bedraagt € 23,37 inclusief het abonnement op de Jacobsstaf. De contributie voor een 'inwonend lid' bedraagt € 17,54 zonder de Jacobsstaf. Het eenmalige inschrijfgeld is € 12,30 per eerste lid per adres. Nieuwe leden ontvangen direct bij inschrijving gratis de pelgrimspas. De bedragen kunnen jaarlijks worden aangepast. Alle bedragen worden door het genootschap automatisch geïncasseerd.

Het Genootschap is gevestigd in:

Het Huis van Sint Jacob:

Janskerkhof 28A, 3512 BN Utrecht

Tel: 030-2315391; Fax: 030-2318281

E-mail: info@santiago.nl

Website: www.santiago.nl

De openingstijden zijn:

Dinsdag van 14 tot 16 uur,

Donderdag van 14 tot 16 en van 19 tot 21 uur,

Vrijdag van 10 tot 12 uur,

Elke tweede, derde en vierde zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur.

Het Informatiecentrum in Vessem

't Atelier van de Pelgrimshoeve Kafarnaüm, Servatiusstraat 11, 5512 AJ Vessem (NB). Het is geopend op elke tweede, derde en vierde zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur voor informatie over de tocht en aanmelding als lid.

Het Informatiecentrum in Sint Jacobiparochie

"De Groote Kerk", Oosteinde 1, 9079 KZ

St Jacobiparochie (Fri). Het is geopend op elke tweede en vierde zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur voor informatie over de tocht en aanmelding als lid.

Bankgegevens

ING 5151146

(IBAN: NL41INGB0005151146 en BIC: INGBNL2A)

Rabobank 30.25.73.917

(IBAN: NL53RABO0302573917 en BIC: RABONL2U)

t.n.v. Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Bestuur

Joost Bol (voorzitter), Daniëlle Lokin

(vice-voorzitter), André Brouwer (secretaris),

Jan Kousemaker (penningmeester), Bas Brouwer,

Paul Mandigers en Toine van Moorsel (leden)

Aanwijzingen voor de auteurs

Bijdragen voor de Jacobsstaf dienen, digitaal in Word, gezonden te worden aan redactie@santiago.nl. Voor artikelen geldt als richtlijn een **maximumlengte van 1800 woorden**. Voeg de illustraties apart toe als jpg-bestand, **minimaal 500 en maximaal 1000 kb**. Geef in de tekst de plaats van de illustraties aan en voeg apart een lijst met bijschriften toe.

De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen in te korten of te weigeren. Mening en feiten zoals die door auteurs worden weergegeven, vallen buiten verantwoordelijkheid van redactie en uitgever. Advertenties kan men inzenden via het redactieadres.

Losse nummers zijn, indien nog leverbaar, via het Informatiecentrum te bestellen.

Ereleden

Koen Dircksens, Herman Gresnigt †, Jan van Kempen †, Mireille Madou, Jacobus van der Werff en Annet van Wiechen

Werkgroepen

Het Genootschap kent een aantal werkgroepen en commissies. Voor de juiste gegevens wordt verwezen naar www.santiago.nl

Stichting Pelgrimsvrienden van Sint Jacob

De Stichting richt zich op het financieel steunen van een aantal specifieke activiteiten die samenhangen met het pelgrimeren naar Santiago de Compostela. Meer informatie op www.pelgrimsvrienden.nl

Jacobsstaf

is het orgaan van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob en verschijnt viermaal per jaar. ISSN 0923-11458.

© Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Redactie

Bram van der Wees (hoofdredacteur), Jasper Koedam (eindredacteur), Tieleke Huijbers (fotoredacteur), André Brouwer, Karin Abdullah Khan-Feenstra, Freek van der Veen, Ad Gruijters, Hein Dik (redactieadviseur)

Redactieadres

Janskerkhof 28A, 3512 BN Utrecht

E-mail: redactie@santiago.nl

Vormgeving

CO2 Premedia, Amersfoort

Druk

Drukkerij Wilco, Amersfoort

'Mijn camino in kleur'

Toelichting bij de achterzijde

Mei 2012 zouden mijn vrouw Margriet en ik, beiden enthousiaste fietsers en vijftenzestigplussers, naar Santiago vertrekken. In augustus 2011 kreeg ik echter hartklachten. Een openhartoperatie was noodzakelijk. Door mijn goede conditie herstelde ik wonderbaarlijk snel van deze ingreep. De wil om in mei 2012 te vertrekken was er nog steeds. Het verstand moet echter sterker zijn dan het 'hart' zegt men.

Februari 2012 sprak ik met mijn cardioloog over het plan. Zijn reactie: 'Gezien uw herstel en de laatste onderzoeken mag u van mij gaan. Luister wel onderweg naar uw hart en uw vrouw (een voormalig doktersassistente) en steek een kaarsje voor mij aan.'

Op Koninginnedag maalden onze beentjes de eerste kilometers. Voldaan en immens dankbaar arriveerden wij 7 juni in Santiago de Compostela. Het ontsteken van een kaarsje voor mijn cardioloog werd een 'elektrische' handeling. Uiteindelijk gaat het om de intentie.

In mijn schilderij *Mijn Camino in kleur* laat ik mijn beleving in kleur spreken. Het doel en de weg ernaartoe laten zien hoe helder wij ons voornemen voor ogen hebben. Uiteraard met obstakels die wij voorzien en willens en wetens willen overwinnen. Deze onverwachte obstakels, beproevingen, tegenslagen en twijfels zijn vele male groter en bevinden zich meestal in onze ooghoeken, als donkere, mistige nevelen. Maar zonder de koele blauwe kleuren is onze waarneming van de warme oranje-rode kleuren minder intens en het bereiken van ons doel veelal een fata morgana. Ons mens zijn is het spectrum van kleur. Licht en donker, koud en warm, grijs en helder: de camino. 🌈

Wim Pelzer, kunstschilder/-docent

Heeft u ook een kunstwerk gemaakt naar aanleiding van uw camino? Stuur dan een goede digitale foto van het werk, met een korte toelichting, naar redactie@santiago.nl. Misschien prijkt uw kunstwerk dan ook op de achterzijde van een volgende Jacobsstaf!

